

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Ziņojums par Tūkstošgades attīstības mērķiem Latvijā

Ziņojums tapis LR Ārlietu ministrijas sadarbībā ar ANO Latvijā. Ziņojumā izteiktie spriedumi ne vienmēr atspoguļo LR Ārlietu ministrijas vai Apvienoto Nāciju Organizācijas Attīstības programmas viedokli.

Ziņojumu drīkst izmantot bez Apvienoto Nāciju Organizācijas Attīstības programmas un tās sadarbības partneru iepriekšējas atļaujas, obligāti norādot izmantoto avotu.

ISBN 9984-9406-4-0

Priekšvārds

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā? Šis nav tikai retorisks jautājums. Laikā, kad iedzīvotāji sāk baudīt valsts attīstības augļus, vēlamies prognozēt Latvijas nākotni. Vai Latvija 2015. gadā būs tā vieta, kur gribēsim audzināt un izglītot savus bērnus, pavadīt savas vecumdienas? Varbūt tā būs droša osta tikai izredzētajiem?

Ši Ziņojuma mērķis ir vedināt ikvienu iedzīvotāju domāt par to, kāda būs dzīve Latvijā pēc desmit gadiem. Īsā pārejas posmā no neatkarības atgūšanas līdz dalībai Eiropas Savienībā notika visu būtisko sabiedrības sistēmu izmaiņas. Pārmaiņas nodarbinātības jomā, veselības aprūpē un sociālā atbalsta sistēmā krasi ietekmēja ikviena cilvēka dzīvi. Beidzot, kad pārmaiņu temps ir samazinājies, varam prognozēt, kāda būs dzīve Latvijā nākotnē. Un ietekmēt to.

Lai izstrādātu šo Ziņojumu, Ārlietu ministrija kopā ar ANO Attīstības programmu Latvijā ir sadarbojusies ar zinātniekiem, starpministriju darba grupu un ANO saimi. Piedāvātā informācija ir visiem nozīmīga, mērāma un attiecas uz laiku līdz 2015. gadam. ANO astoņu Tūkstošgades attīstības *mērķu* īstenošana novērsīs dziļākās tautas attīstības problēmas – nabadzību un tās dažādās izpausmes, kā arī vides degradāciju. Ziņojuma izstrādes gaitā autori piemēroja globālos *uzdevumus* mērķu sasniegšanai tieši Latvijas apstākļiem un izstrādāja *rādītājus* šo mērķu īstenošanai. Šis ziņojums tika pieņemts Ministru Kabinetā 2005. gada 15. martā.

Neesam vienīgie pasaulē, kas gatavo Ziņojumu par Tūkstošgades mērķu īstenošanu savā valstī. To, atsaucoties uz ANO ģenerālsekretāra aicinājumu, dara visas valstis, kuras 2000. gadā parakstīja Tūkstošgades deklarāciju. 2005. gadā būs iespēja šos Ziņojumus salīdzināt, tādējādi izveidojot savdabīgu civilizāciju attīstības topogrāfiju.

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā? Ziņojums par Tūkstošgades attīstības mērķiem Latvijā

Autoru kolektīvs

Galvenā redaktore Māra Šimane
Konsultanti: Māris Baltiņš, Anita Kalniņa, Jānis Brizga
Izdevuma latviešu valodā literārā redaktore Jana Veinberga

Starpministriju darba grupas locekļi (2003.-2004. g.):

Anita Āboliņa, *Izglītības un zinātnes ministrija*
Solvita Apala, *Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija*
Edgars Bondars, *Ārlietu ministrija*
Ieva Bruņeniece, *Vides ministrija*
Kristīne Briede, *Veselības ministrija*
Kristīne Brūvere, *Veselības ministrija*
Ainārs Čivčs, *Veselības ministrija*
Irina Jemeļjanova, *Izglītības un zinātnes ministrija*
Ņina Linde, *Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija*
Solvita Madalāne, *Bērnu un ģimenes lietu ministrija*
Aigars Stirna, *Labklājības ministrija*
Inga Šrādere, *Izglītības un zinātnes ministrija*
Madaris Štramdiers, *Kultūras ministrija*
Ilvija Vule, *Kultūras ministrija*
Jānis Zaļoksnis, *Vides ministrija*

ANO Saime:

Toms Baumanis, *Pasaules Bankas pārstāvniecība Latvijā*
Ilze Doškina, *UNICEF Latvijas Nacionālā komiteja*
Ilze Jēkabsons, *Starpaģentūru koordinatore jauniešu veselības jautājumos*
Kristīne Liepiņa, *UNICEF Latvijas Nacionālā Komiteja*
Dace Neiburga, *UNESCO Latvijas Nacionālā Komiteja*
Rolands Ozols, *UNESCO Latvijas Nacionālā komiteja*
Aiga Rūrāne, *PVO pārstāvniecība Latvijā*
Vija Zunda, *Pasaules Bankas pārstāvniecība Latvijā*

ANO Attīstības programmas darba grupa:

Inita Pauloviča, *UNDP Latvijā biroja vadītāja*
Daiga Holma, *UNDP programmas daļas vadītāja*
Ilona Kunda, *programmu vadītāja*
Līva Biseniece, *Sabiedrisko attiecību vadītāja*

Īpaša pateicība:

Gabrielei Kēlerei, Peteram Meirikam, Anitai Āboliņai,
Ievai Bruņeniecei, Andai Masejevai, Elmāram Sveķim,
Edmundam Vaskim

Vāka fotogrāfija: Valts Kleins, *Fotobanka*

Fotogrāfijas: Jānis Buls, Raitis Puriņš, Uldis Briedis, *Diena*, Valts Kleins, *Fotobanka*,

Ilmārs Znotiņš, Imants Puriņš, Māris Ence, Zigmunds Katkovskis

Maketa dizains: Zigmunds Katkovskis

Datorsalikums: Zigmunds Katkovskis, Ilmārs Lauberts

Satura rādītājs

Tūkstošgades mērķi pasaulē	6
Tūkstošgades mērķi Latvijā	8
1. mērķis: Samazināt nabadzību	11
2. mērķis: Nodrošināt visiem iedzīvotājiem pamatizglītību, kā arī iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību	21
3. mērķis: Nodrošināt vienādas iespējas sievietēm un vīriešiem	26
4. mērķis: Mazināt bērnu mirstību	31
5. mērķis: Uzlabot mātes veselību	35
6. mērķis: Ierobežot HIV/AIDS, tuberkulozes un difterijas izplatību, kā arī mirstību no citiem novēršamiem nāves cēloņiem	39
7. mērķis: Nodrošināt vides ilgtspēju	48
8. mērķis: Veicināt visnabadzīgāko valstu attīstību (<i>Attīstības sadarbība</i>)	56
Noslēgums	60
Kopsavilkums	61
Piezīmes	64
Avoti, literatūra	65

Tūkstošgades mērķi pasaulē

Kādā pasaulē dzīvosim 2015. gadā? Šis jautājums nodarbināja valstu un valdību vadītājus, kas jaunās tūkstošgades sākumā – 2000. gada septembrī – visu laiku lielākajā pasaules līderu sanāksmē apstiprināja Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) *Tūkstošgades deklarāciju*. Laikmetā, kad cilvēku darbība neatgriezeniski degradē vidi, laikmetā, kad, neskatoties uz cilvēces „progresu”, miljoniem cilvēku trūkst dzeramā ūdens, pārtikas, droša mājokļa, 191 nācija apņēmas līdz 2015. gadam mainīt šo situāciju.

Pamatojoties uz Tūkstošgades deklarāciju, ANO, Pasaules Banka un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija vienojās par astoņiem savstarpēji saistītiem Tūkstošgades attīstības mērķiem (TAM), kuru īstenošana uzlabos dzīvi tiem, kuriem klājas visgrūtāk:

- 1) Izskaut galēju nabadzību un badu
- 2) Nodrošināt visiem pamatizglītību, kā arī pieeju vidējai izglītībai
- 3) Veicināt dzimumu līdztiesību un sieviešu līdzdalību
- 4) Mazināt bērnu mirstību
- 5) Uzlabot mātes veselību
- 6) Apmācīt HIV/AIDS, malāriju, citas slimības un mirstību no ārējiem nāves cēloņiem
- 7) Nodrošināt vides ilgtspēju
- 8) Veidot uz attīstību orientētas globālas partnerattiecības (*Attīstības sadarbība*).

Šie mērķi pievērš pasaules iedzīvotāju uzmanību uzdevumiem, kas jāizpilda līdz 2015. gadam, lai sasniegtu mērāmus rezultātus cilvēku ikdienā. Pirmie septiņi mērķi ir saistīti ar nabadzības mazināšanu un Zemes degradācijas novēršanu. Astotais mērķis vēsta par *attīstības sadarbību* starp turīgākām un trūcīgākām valstīm, lai panāktu mazāk attīstīto valstu ilgtermiņa sociālo un ekonomisko attīstību.

Mērķus izstrādāja, ņemot par bāzi 1990. gadu. Taču Latvijā gads pirms neatkarības deklarācijas pieņemšanas nevar būt bāzes gads, jo tas neatspoguļo attīstības procesu pēc politiskās sistēmas maiņas.

Apkopotā informācija par progresu mērķu sasniegšanā palīdz gan ANO, gan pasaules attīstītajām valstīm plānot sadarbības un palīdzības prioritātes un piemērot rīcību mainīgajiem apstākļiem pasaulē. Jau tagad redzams, kuros reģionos nabadzības novēršanas mērķis tiek īstenots un kuros jādara daudz vairāk, lai iedzīvotājiem uzlabotos dzīves apstākļi. Piemēram, Ķīnas ekonomiskā izaugsme kopš 1990. gada palīdzējusi 150 miljoniem Ķīnas iedzīvotāju izkļūt no nabadzības. Nabadzība ir mazinājusies arī Brazīlijā, Indijā, Vjetnamā un citviet. Toties Austrumeiropā un NVS valstīs nabadzīgo skaits trīskāršojies no 31 miljona uz aptuveni 100 miljoniem iedzīvotāju. Cits piemērs. Ja netiks veikti steidzami pasākumi, Krievija, Indija un Ķīna 2015. gadā var sagaidīt HIV/AIDS epidēmiju.

No mērķiem līdz rīcībai – kā ANO mērķus ieviest dzīvē

Lai panāktu, ka Tūkstošgades attīstības mērķi nepaliek vien sapņu līmenī, 8 globālo mērķu īstenošanai izvirzīti:

- 18 uzdevumi, kuri jāveic laikā no 1990. gadam līdz 2015. gadam
- 48 rādītāji, kuri parāda to, kādā apmērā mērķis ir sasniegts.

Piemēram, 4. mērķa *mazināt bērnu mirstību* īstenošanai noteikts šāds uzdevums:

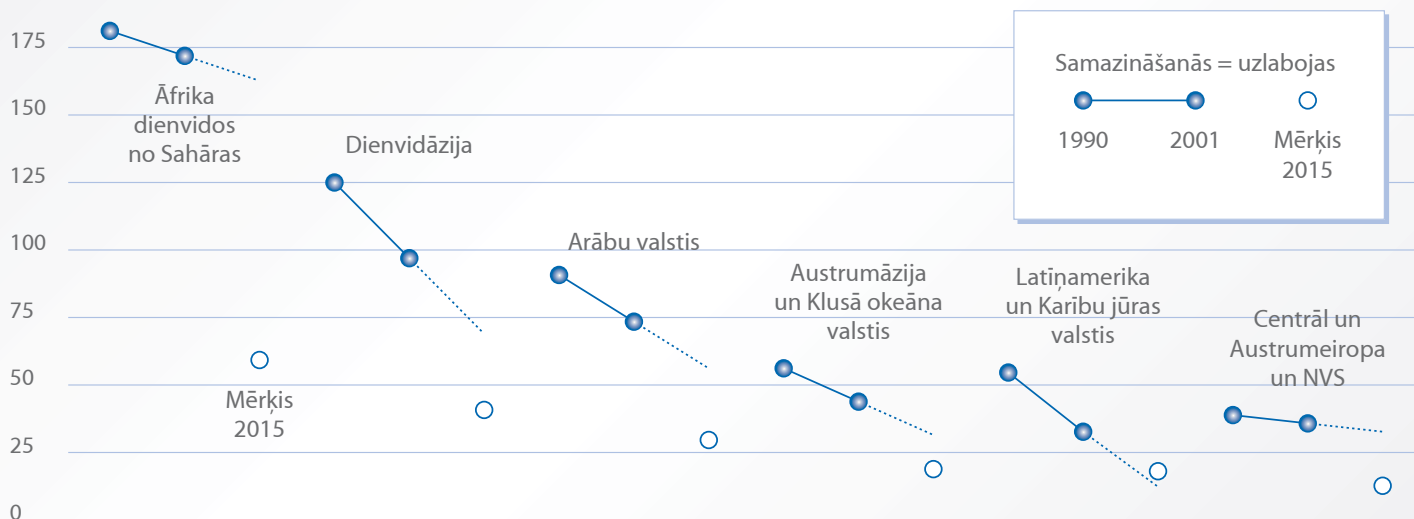
Laika posmā no 1990. gada līdz 2015. gadam par divām trešdaļām samazināt piecus gadus nerasniegušu bērnu mirstību.

Lai varētu secināt, kādā mērā uzdevums sasniegts, ANO globālajam līmenim izvēlējusies šādus trīs rādītājus:

1. *Piecus gadus nerasniegušu bērnu mirstības koeficients*
2. *Zīdaiņu mirstības koeficients*
3. *Līdz gada vecumam pret masaliņām potēto bērnu īpatsvars.*

Bērnu mirstība

Piecus gadus nerasniegušu bērnu mirstība uz 1000 dzīvi dzimušajiem

Avots: UNDP. Human Development Report 2003

Var secināt, ka Āfrikā uz dienvidiem no Sahāras ir ļoti slikta situācija. Tur ir daudz darāmā, lai sasniegtu rezultātus, savukārt Latīņamerikā un Karību jūras valstīs mērķis tiks sasniegts, ja vien nebūs neparedzētu izmaiņu dzīves apstākļos.

Tūkstošgades mērķi Latvijā

Katra ANO dalībvalsts izvēlas Tūkstošgades attīstības mērķus atbilstoši vietējiem apstākļiem, izstrādājot savām valstīm piemērotus mērķus, uzdevumus un rādītājus un sekojot līdzīgu savu valstu progresam rezultātu sasniegšanā.

Latvijas izvirzītie mērķi ir reālistiski, taču arī pietiekami drosmīgi, lai kalpotu kā atskaites punkts diskusijās par valsts nākotni. Situāciju raksturojošie rādītāji izgaismo ikdienā nepamanāmas problēmas, kuras tomēr pastāv līdztekus pozitīvajām attīstības tendencēm.

Salīdzinājumā ar daudzām pasaules valstīm Latvijas situācija ir diezgan labvēlīga. Piemēram, Latvijā nav izteiktas absolūtās nabadzības un cilvēki nemirst badā. Latvijā nedraud malārija, taču var izplatīties difterija, ja netiks panākts, ka 90% iedzīvotāju ir vakcināti. Taču pēdējās desmitgades ekonomiskā izaugsme ir nesusi sev līdz ar atsevišķu sociālo grupu dzīves līmeņa pasliktināšanos. Tautas attīstība nevar tikt uzskatīta par sekmīgu, ja pastāv un padziļinās nabadzība un atstumtība.

Globālo mērķu piemērošana Latvijai ir sākusies jau 2003. gadā. Ārlietu ministrija izveidoja starpministriju darba grupu un sadarbībā ar ANO Attīstības programmu Latvijā konsultējās ar ekspertiem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām (konference 2003. g. septembrī). Balstoties uz apkopotajiem viedokļiem un ņemot vērā starplaikā notikušās politiskās izmaiņas (iestāšanās ES, NATO), 2004. gada rudenī ekspertu grupa pabeigusi analizēt situāciju attiecībā uz mērķu sasniegšanu un noteikusi uzdevumus un rādītājus.

Atšķirībā no globālajiem uzdevumiem, Latvijas uzdevumi ne vienmēr ir izsakāmi skaitļos. Ir jomas, kurās var iezīmēt tendences, bet nav pamata nospraust apjomus (piemēram, samazināt nabadzīgo iedzīvotāju skaitu, uzlabot mātes reproduktīvo veselību). Dažos uzdevumos Latvija izvēlējusies censties sasniegt Eiropas Savienības 15 veco dalībvalstu vidējos rādītājus.

Nākamajās lappusēs var atrast informāciju par mērķiem un uzdevumiem mērķu sasniegšanai. Sekojot uzdevumiem un rādītājiem, katrs lasītājs var izdarīt secinājumus, vai Latvija sasniegs mērķus desmit gadu laikā. Katrā sadaļā ir arī informācija par valdības un pilsoniskās sabiedrības rīcību, kura vērsta uz mērķa sasniegšanu. Tā kā par katru mērķi Latvijā ir ļoti daudz informācijas, katrā sadaļā ir arī norādes uz citiem informācijas avotiem. Šī Ziņojuma ierobežoto apjomu dēļ statistika, kas pamato apgalvojumus, atrodama elektroniskā pielikumā <http://www.un.lv>.

Reti kura valsts apņēmusies sasniegt visus astoņus mērķus. Parasti mazāk attīstītās valstis apņemas īstenot pirmos septiņus mērķus un attīstītās valstis – īstenot 8. mērķi. Taču visās valstīs ir nabadzīgas iedzīvotāju grupas un ar to saistītās problēmas. Attīstītajām valstīm arī vides ilgtspējas nodrošināšana ir viens no galvenajiem mērķiem. Izvirzot sev visus astoņus mērķus, Latvija paudusi apņemšanos uzlabot tautas attīstību valstī un arī palīdzēt tiem, kam klājas vēl grūtāk.

Tūkstošgades attīstības mērķi un uzdevumi Latvijā

Mērķi	Uzdevumi
1. Samazināt nabadzību	1. Samazināt nabadzīgo iedzīvotāju skaitu 2. Samazināt ienākumu atšķirības starp nabadzīgajiem un bagātajiem
2. Nodrošināt visiem iedzīvotājiem pamatizglītību, kā arī iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību	3. Līdz 2015. gadam nodrošināt pamatizglītību visiem iedzīvotājiem līdz 18 gadu vecumam 4. Līdz 2015. gadam nodrošināt 85% iedzīvotāju iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību
3. Nodrošināt vienādas iespējas sievietēm un vīriešiem	5. Samazināt mūža garuma atšķirības starp dzimumiem un pietuvināt tās Eiropas vidējam rādītājam 6. Samazināt atšķirības starp sieviešu un vīriešu rīcībā esošo finanšu daudzumu 7. Samazināt viena dzimuma pārsvaru varas un lēmumu pieņemšanas pozīcijās
4. Mazināt bērnu mirstību	8. Laika posmā no 1995. līdz 2015. gadam uz pusi samazināt līdz piecus gadus vecu bērnu mirstību, tuvinoties ES vidējam rādītājam 9. Laika posmā no 1995. līdz 2015. gadam uz pusi samazināt bērnu mirstību no ārējiem nāves cēloņiem visās vecuma grupās
5. Uzlabot mātes veselību	10. Samazināt mātes mirstību no novēršamiem nāves cēloņiem līdz Eiropas valstu vidējam līmenim 11. Uzlabot sievietes reproduktīvo veselību
6. Ierobežot HIV/AIDS, tuberkulozes un difterijas izplatību, kā arī mirstību no citiem novēršamiem nāves cēloņiem	12. Līdz 2015. gadam katru gadu par 10%, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, samazināt sieviešu un vīriešu jaunas HIV inficēšanās gadījumus 13. Līdz 2015. gadam panākt, ka 50% no HIV inficētajiem saņem atbilstošu aprūpi un ārstēšanu 14. Samazināt tuberkulozes (TB) izplatību un mirstību no TB, sasniedzot 1990. gada līmeni 15. Līdz 2010. gadam panākt, ka difterijas izplatība samazinās līdz 1 gadījumam uz 100 000 iedzīvotājiem 16. Līdz 2015. gadam par 10%, salīdzinot ar 2000. gadu, samazināt novēršamos priekšlaicīgas nāves gadījumus, kas saistīti ar ceļu satiksmes negadījumiem, alkoholu un narkotikām, tišu paškaitējumu un vardarbību
7. Nodrošināt vides ilgtspēju	17. Iekļaut ilgtspējīgas attīstības principus nozaru politikās 18. Novērst dabas resursu samazināšanos 19. Nodrošināt iedzīvotājus ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni
8. Veicināt visnabadzīgāko valstu attīstību (<i>Attīstības sadarbība</i>)	20. Palielināt Latvijas finansējumu <i>attīstības sadarbības</i> mērķiem 21. Veicināt sabiedrības izpratni un līdzdalību <i>attīstības sadarbībā</i>

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Tūkstošgades attīstības mērķi. Informācija

Tūkstošgades deklarācija latviešu valodā. <http://www.un.lv/down/Press/millennium.pdf>

Tūkstošgades attīstības mērķi pasaulē un dažādos reģionos. <http://www.developmentgoals.org/>

Millennium project – http://www.unmillenniumproject.org/reports/index_overview.htm

UNDP. *Human Development Report 2003*. Šis gadskārtējais globālais pārskats par tautas attīstību ir veltīts Tūkstošgades attīstības mērķu tēmai. <http://www.undp.org>

1. mērķis: Samazināt nabadzību

Sestā daļa no 6,3 miljardiem pasaules iedzīvotāju dzīvo nabadzībā. Par *nabadzīgiem* ANO izpratnē tiek uzskatīti cilvēki, kuru ienākumi ir mazāki par diviem ASV dolāriem diennaktī, bet par *absolūti nabagiem* – tie, kuriem jāiztiek ar mazāk nekā vienu dolāru diennaktī. ANO Tūkstošgades uzdevumi nabadzības jomā ir uz pusi samazināt absolūti nabago iedzīvotāju skaitu (lietojot ANO definīciju, pasaulē šobrīd tādi ir aptuveni 363 miljoni iedzīvotāju) un panākt, ka divas reizes mazāk iedzīvotāju cieš badu.

Eiropas Savienībā par nabadzīgām uzskata personas, kuru dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto. Par *absolūti nabadzīgiem* Eiropas Savienībā, t.sk. Latvijā uzskatāmi tie, kuru ienākumi ir mazāki par 40% no viena ekvivalentā patērētāja ienākumiem (vidēji tāda iedzīvotāja ienākumiem, kurš dzīvo viens). Par *nabadzīgiem* uzskata tos, kuru ienākumi nepārsniedz 60% no viena ekvivalentā patērētāja ienākumiem.

Kaut arī definīcijas ir atšķirīgas, nabadzība ir parādība, kas samazina cilvēka iespējas dažādās jomās. Nabadzība liedz nopirkt pietiekami daudz pārtikas, samaksāt par komunālajiem pakalpojumiem, vajadzīgajā līmenī izglīties, ārstēties, apmeklēt kultūras pasākumus. Nabadzības cēloņi bieži nav atdalāmi no sekām. Tādēļ veidojas tā saucamais *nabadzības apburtais loks* (skat. 1.1. logu). Ja cilvēks nonāk apburtajā lokā un pats saviem spēkiem nespēj no tā izkļūt, valstij un sabiedrībai jāpalīdz likvidēt nabadzības cēloņus un mazināt to sekas.

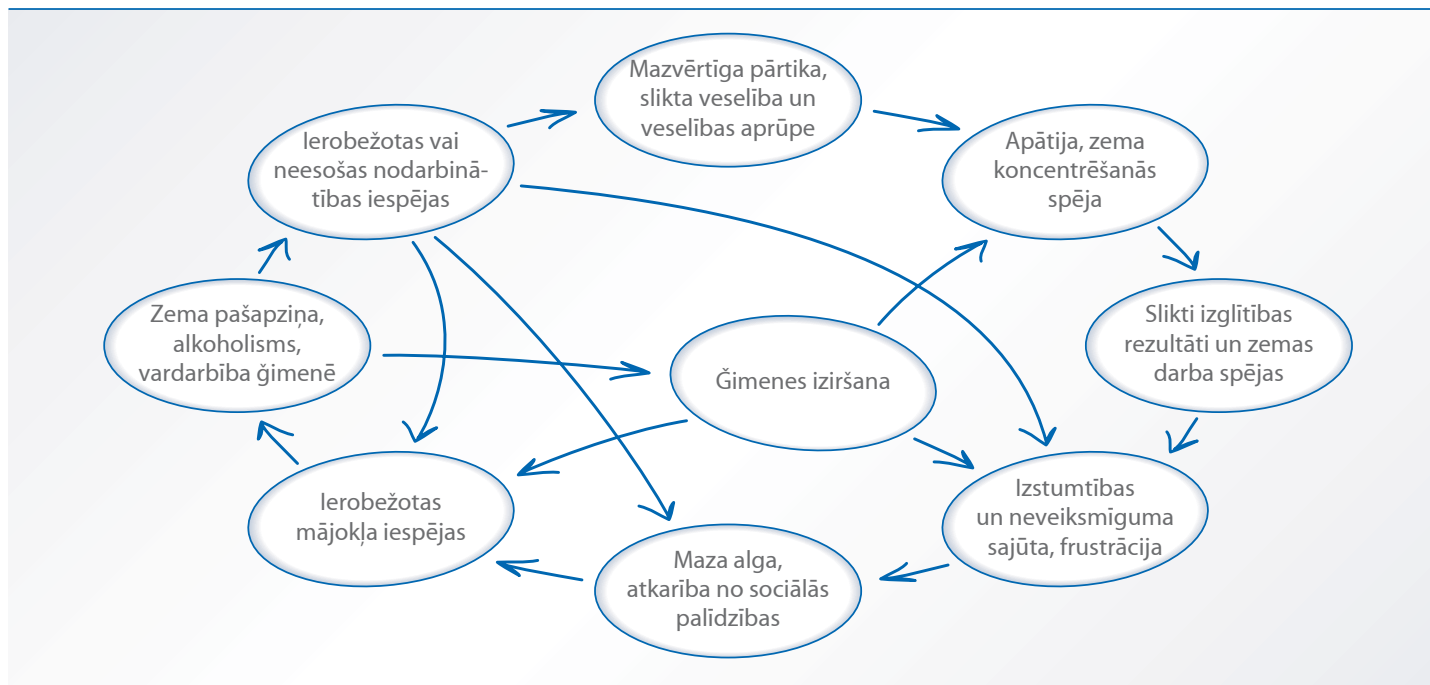
Nabadzīgo īpatsvars mūsu valstī īpaši neatšķiras no nabadzīgo īpatsvara Eiropas Savienībā. Tomēr, salīdzinot ar Eiropas Savienības (ES-15) vecajām dalībvalstīm, Latvijas iedzīvotāju ienākumi ir ļoti mazi. Nabadzīgais iedzīvotājs Latvijā iztiek ar četrreiz mazāku naudas summu nekā veco dalībvalstu nabadzīgais. Turpina pieaugt arī plaisa starp nabadzīgajiem un bagātajiem. Valstī veidojas sabiedrības grupas un apdzīvotas vietas, kuras bez īpaša atbalsta nav spējīgas izrauties no nabadzības.

1991. gadā Latvijā sākās pāreja no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku. Politisko, ekonomisko un sociālo pārmaiņu perioda sākumā Latvija piedzīvoja strauju iekšzemes kopprodukta kritumu, un iedzīvotāju ienākumi strauji polarizējās – dažiem tie ievērojami palielinājās, citiem – samazinājās vai pat nebija nemaz. Kopš 1992. gada, kad Latvijā sāka reģistrēt bezdarbu, tā līmenis valstī pakāpeniski pieauga, sasniedzot kulmināciju 1998. gadā. Lai mazinātu jaunās ekonomiskās sistēmas objektīvo faktoru negatīvo ietekmi uz cilvēku ienākumiem, vienlaikus valsts izstrādāja un ieviesa jaunu sociālās aizsardzības sistēmu.

Apmēram no 1995. gada līdz šim laikam Latvijas ekonomikas izaugsmes temps ir bijis viens no iespaidīgākajiem Eiropas Savienības jauno valstu vidū (ja neskaita laiku, kad Latvija izjuta Krievijas finansiālās krīzes sekas 1998. un 1999. gadā). Inflācijas līmenis līdz pat 2003. gadam nepārsniedza 3% gadā.

Straujā ekonomiskā izaugsme tomēr neizpaužas kā visas sabiedrības labklājības straujš pieaugums. Valstī ienākumus rada strādājošie iedzīvotāji. Pēc tam valsts ar nodokļos iekasēto naudu pabalstu un atlaižu veidā atbalsta tos, kuri dažādu iemeslu dēļ

1.1. logs Nabadzības apburtais loks

paši nespēj pelnīt. Saņemto algu, pensiju un pabalstu neizmanto katrs indivīds atsevišķi, bet visa ģimene (mājsaimniecība). Šajās ģimenēs jeb mājsaimniecībās kopā dzīvo gan strādājošie, gan bezdarbnieki, pensionāri, bērni, darba nespējīgie. Līdz ar to katras ģimenes labklājība lielā mērā ir atkarīga no strādājošo, sociālo palīdzību saņemošo un apgādībā esošo personu samēra tajās. Jo vairāk cilvēku ģimenē strādā un regulāri saņem darba algu, jo labāk viņi iztiek (skat. 1.2. logu).

Vislielākie draudi dzīvot nabadzībā patlaban ir:

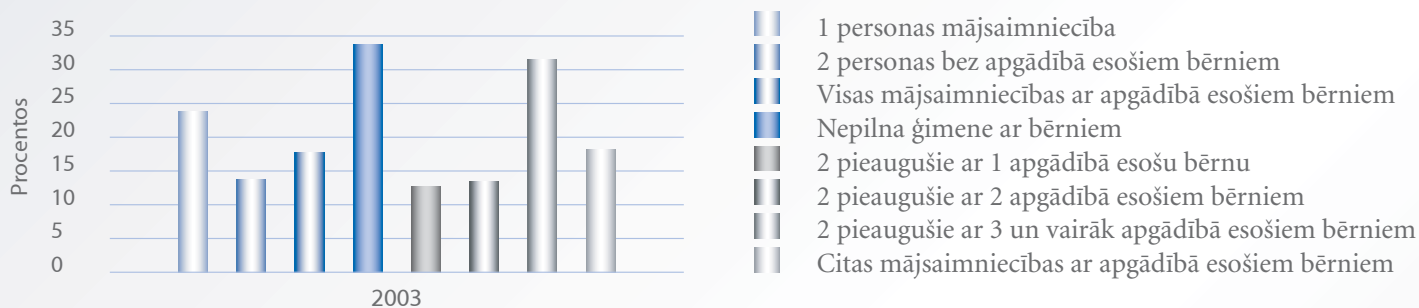
- ģimenēm, kurās ir bezdarbnieki – īpaši bezdarbnieki pirmspensijas vecumā;
- ģimenēm ar bērniem, kurus uztur tikai viens apgādnieks – īpaši, ja tā ir māte;
- ģimenēm ar trīs un vairāk bērniem;
- ja viens vai vairāki ģimenes locekļi ir nopietni slimi, invalīdi vai citu iemeslu dēļ nespēj strādāt algotu darbu¹.

Tomēr iedzīvotāju grupas, kurām draud nabadzība mainās atkarībā no sociālajiem apstākļiem, darba tirgus un sociālās aizsardzības politikas izmaiņām. Pēdējos trīs gados nabadzības riska grupā iekļuvuši 16-24 gadus veci jaunieši, kuru izglītība nav pabeigta vai neatbilst tirgus vajadzībām (skat. 1.2. logu). Daudzi jaunieši nemācās un nevar arī sameklēt darbu.

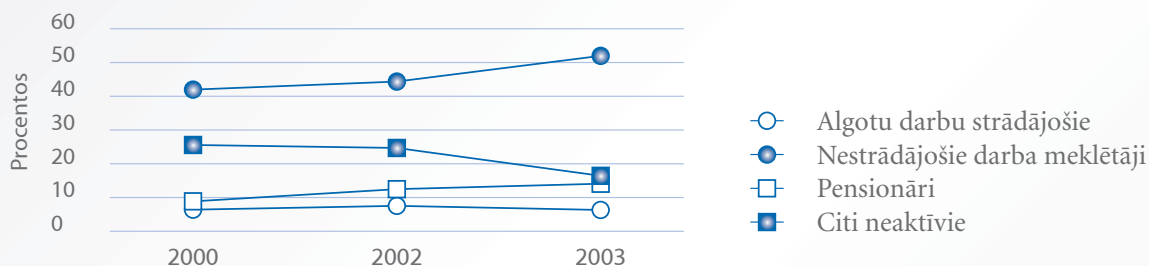
Nabadzības risks lielā mērā saistīts ar to, kur cilvēks dzīvo: galvaspilsētā, mazpilsētā vai laukos. Kaut arī iedzīvotāju ienākumi kopumā ir auguši, pieaugums nav vienmērīgs – veidojas bagātākas un nabadzīgākas teritorijas. Dažādos valsts reģionos ienākumu līmenis un to pieaugums ir atšķirīgs. Vairāk ienākumi pieauguši pilsētu iedzīvotājiem. Vidējie ģimenes ienākumi pilsētās 2003. gadā bija Ls 98 mēnesī, bet laukos – Ls 63 (tas ir tikai nedaudz virs nabadzības sliekšņa 2003. gadā). Rīgā tie bija

1.2. logs Nabadzības risks dažāda rakstura mājsaimniecībās

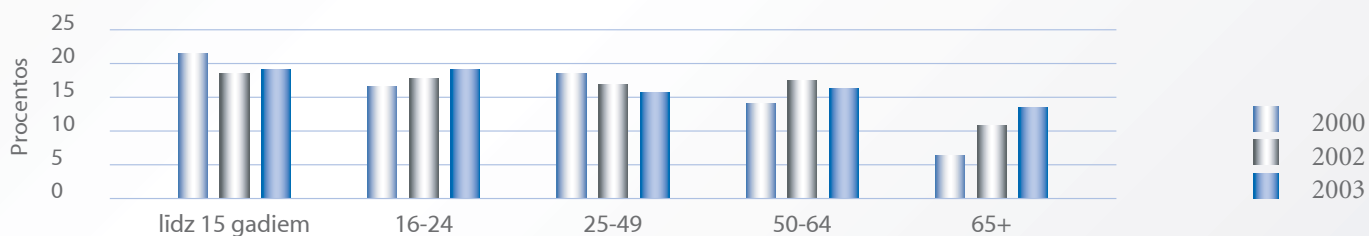
Nabadzības risks dažāda demogrāfiskā tipa mājsaimniecībās

Nabadzības risks dažāda tipa mājsaimniecībās

Nabadzības risks atkarībā no vecuma

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Ls 118,23 mēnesī. Var secināt, ka kopumā straujākā attīstība ir vērojama Rīgā un tās tuvumā, bet Latgalē un Austrumvidzemē ir augstākie bezdarba rādītāji. Bezdarbs visvairāk skar lauku iedzīvotājus. Daudzi lauku iedzīvotāji nav oficiāli nostrādājuši vecuma pensijas saņemšanai nepieciešamos gadus, tādēļ nevarēs saņemt pensiju. Tāpat lauku iedzīvotāji biežāk nav informēti par bezdarbniekiem piedāvātajām iespējām, piemēram, bez maksas pārkvalificēties.²

Jo vairāk iedzīvotāju nav ieguvuši darba tirgum atbilstošu izglītību un kļūst bezdarbnieki vai strādā maz apmaksātu darbu, jo mazākam iedzīvotāju skaitam ir iespēja saņemt kredītus un veikt aktīvu ekonomisko darbību. Līdz ar to lēnāka ir valsts ekonomiskā izaugsme, kura ļautu mazināt nabadzību. Savukārt ienākumu atšķirības mazināšanās, pieaugot nabadzīgākās iedzīvotāju daļas iespējām gūt lielākus ienākumus, liecina par to, ka valsts politika ekonomikā, izglītībā, nodarbinātībā, veselības un sociālajā aizsardzībā ir saskaņota un patiesi darbojas, lai mazinātu nabadzību.

Latvijas būtiskākie uzdevumi nabadzības mazināšanas jomā ir šādi:

1. uzdevums: Samazināt nabadzīgo iedzīvotāju skaitu.
2. uzdevums: Samazināt ienākumu atšķirības starp nabadzīgajiem un bagātajiem.

Latvijā nabadzīgo skaits pēdējos gados bijis samērā nemainīgs. 2003. gadā aptuveni 5% iedzīvotāju dzīvoja absolūtā nabadzībā, iztiekot ar ne vairāk kā Ls 20,30 mēnesī. Viņiem nebija iespējas paēst, apģērbties atbilstoši laika apstākļiem un dzīvot piemērotos mājokļos. Tie, kuri saņem ne vairāk kā 60% no vidējam ekvivalentajam patērētājam pieejamās naudas (2003.g. – Ls 61), ir tuvu nabadzībai – viņi pakļauti nabadzības riskam. 2003. gadā tādi bija 16% Latvijas iedzīvotāju. Kā jau minēts, nabadzības riskam pakļautie iedzīvotāji skaita ziņā Latvijā daudz neatšķiras no pārējām Eiropas valstīm. 2001. gadā Eiropā tuvu nabadzībai bija 15% iedzīvotāju. Tomēr Latvijā nabadzības riskam pakļauto skaits būtu daudz lielāks, ja iedzīvotāji nesaņemtu sociālos pabalstus. Bez tiem 2003. gadā nabadzības riskam būtu bijuši pakļauti 43% Latvijas iedzīvotāju. Tas liecina par sociālās palīdzības sistēmas ieguldījumu nabadzības mazināšanā.

1. uzdevums: Samazināt nabadzīgo iedzīvotāju skaitu

1. rādītājs: To iedzīvotāju īpatsvars, kas dzīvo zem 40% no ienākumu mediānas, kas pārrēķināta uz ekvivalento patērētāju

1990	1995	2000	2001	2002	2003
–	–	6	–	5	5

2. rādītājs: To iedzīvotāju īpatsvars, kas dzīvo zem 60% no ienākumu mediānas, kas pārrēķināta uz ekvivalento patērētāju (pēc sociālajiem transfertiem)

1990	1996	2000	2002	2003	ES-15 2001
–	16	16	16	16	15

3. rādītājs: Par valsts un pašvaldību uzņēmumu un organizāciju līdzekļiem uzbūvētās dzīvojamās ēkas (tūkst. m² kopējās platības)

1990	1995	2000	2001	2002	2003
465,0	8,4	0,7	–	–	–

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde, 3. rādītājam – *Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības samazināšanai 2004.-2006. gadam.*

Par iedzīvotāju nabadzību var spriest arī pēc tā, cik naudas no kopējiem ienākumiem cilvēkiem jāizdod par pārtiku. Jo mazāki ienākumi un nabadzīgāka ģimene, jo lielāka naudas daļa aiziet pārtikai. 2001. gadā 15 ES dalībvalstīs viens iedzīvotājs pārtikai vidēji izdeva 12% no saviem ienākumiem. 1990. gadu vidū Latvijā viens iedzīvotājs pārtikai izdeva 60% savas naudas. Šis skaitlis līdz 2003. gadam bija samazinājies līdz vidēji 32%.

Izdevumi par mājokli un komunālajiem pakalpojumiem ietekmē nabadzīgāku cilvēku labklājību. 2003. gadā 3/5 māsaimniecību par mājokli un pārtiku tika izmantota vairāk nekā puse ienākumu, atstājot mazāku naudas daļu apģērbiem, sadzīves precēm, izglītībai, kultūrai, veselībai un citām vajadzībām.³

Pieaug to iedzīvotāju skaits, kuriem nepieciešams pašvaldības atbalsts mājokļa saņemšanā. Šajā ziņā visneaizsargātākās ir ģimenes ar bērniem, īpaši daudzbērnu ģimenes, pirmspensijas un lielajās pilsētās dzīvojošie pensijas vecuma iedzīvotāji un invalīdi. Uz platību sociālajās mājās vai īres namos var pieteikties cilvēki, kuri dzīvo zem savas pašvaldības noteiktā palīdzības saņemšanas sliekšņa. Lai gan „dzīvokļu rindas” aug, kopējā pieejamā platība, kas būvēta par pašvaldību un valsts līdzekļiem, nepalielinās.

Nabadzībā nonākuši cilvēki, tai skaitā tie, kuri izlikti no dzīvokļiem parādu, ēkas kapitālā remonta, krāpšanas vai citu iemeslu dēļ, var palikt bez mājokļa. Arī daļa nabadzīgo cilvēku, kuri pārceļas no citām teritorijām uz pilsētām, neregistrējoties var kļūt par bezpajumtniekiem. Lai gan nav iespējams precīzi pateikt par cik, tomēr Latvijā, it īpaši Rīgā, pieaug bezpajumtnieku skaits. Tiek aplēsts, ka Rīgā 2004. gadā varēja būt aptuveni 5000 bezpajumtnieku.⁴

2001. gadā Eiropas Savienības 15 dalībvalstīs ar mājokļa nodrošināšanu saistītiem sociālās aizsardzības izdevumiem veltīja caurmērā 3 reizes vairāk līdzekļu no sava iekšējā kopprodukta nekā Latvijā. Ņemot vērā, ka nekustamo īpašumu cenas lielpilsētās strauji aug, var prognozēt, ka, nepalielinot pašvaldību dzīvokļu fondus un neatrisinot iedzīvotāju parādu problēmas, pieaugs to cilvēku skaits, kam nav pieejams piemērots dzīvoklis, par kuru viņi spēj pilnībā norēķināties.

2. uzdevums: Samazināt ienākumu atšķirības starp nabadzīgajiem un bagātajiem

4. rādītājs: Džini koeficients pa gadiem valstī kopumā un Eiropas Savienībā 2001. gadā

1997	2000	2002	2003	ES-15 2001
0,31	0,34	0,34	0,36	0,28

5. rādītājs: S80/S20 Visaugstākās kvintiles māsaimniecību vidējo ienākumu attiecība pret viszemākās kvintiles māsaimniecību vidējiem ienākumiem

1990	1996	2000	2002	2003	ES-15 2001
–	5,0	5,5	5,5	6,1	4,4

6. rādītājs: IKP Iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju (Latos, pa reģioniem)

1998					1999					2000					2001					2002				
R	V	K	Z	L	R	V	K	Z	L	R	V	K	Z	L	R	V	K	Z	L	R	V	K	Z	L
2184	983	1614	938	905	2448	1040	1641	1072	891	2746	1111	1913	1161	965	3017	1220	2040	1258	1278	3499	1407	2015	1354	1176

R – Rīga, V – Vidzeme, K – Kurzeme, Z – Zemgale, L – Latgale

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Lai gan nabadzība Latvijā pēdējos gados kopumā nav palielinājusies, pakāpeniski pieaug ienākumu polarizācija. Tas nozīmē, ka veidojas iedzīvotāju grupas, kuras kļūst salīdzinoši nabadzīgākas nekā citas. Šo nabadzīgāko izredzes izklūt no nabadzības apburtā loka ir arvien mazākas. Polarizācija izraisa veselu virkni ar nabadzību saistītu negatīvu parādību. Augsti polarizētās sabiedrībās zūd iecietība un pieaug sociālā spriedze.

Ja nabadzības mazināšanas politika ir efektīva, samazinās arī ienākumu atšķirība starp turīgākajiem un nabadzīgākajiem, jo šī politika rada apstākļus, kādos nabadzīgākie var gūt labumu no savām spējām, prasmēm un iniciatīvas. Izglītības un nodarbinātības iespējas visnabadzīgākajiem gan pilsētās, gan laukos palielina labklājību. Šāda politika savstarpēji saliedē valsts iedzīvotājus un rada vidusšķiru, kas ir labākais buferis krīžu iespējas mazināšanai.

Ienākumu nevienlīdzību mēdz raksturot ar Džini (*Gini*) koeficientu (absolūtā vienlīdzība – 0, lielākā nevienlīdzība – 1), bet visaugstāko un viszemāko kvintīļu attiecības raksturo atšķirības starp visturīgākajiem un visnabadzīgākajiem iedzīvotājiem valstī (skat. 1.3. logu).

Kopš 1990. gadiem Latvijā pakāpeniski pieaug nevienlīdzība, tādēļ 2003. gadā *Džini* koeficients sasniedza 0,36. ES-15 valstīs vidēji šis nevienlīdzības koeficients 2002. gadā bija 0,28. Viszemākais tas bija Dānijā – 0,21 un citās Skandināvijas valstīs, bet visaugstākais Portugālē – 0,38 un citās Dienvideiropas zemēs (skat. 4. rādītāju).

2003. gadā Latvijas nabadzīgākās mājsaimniecību piektdaļas (pirmās kvintiles) iedzīvotāja mēneša ienākumi vidēji bija 31,87 lati, bet turīgākās daļas mājsaimniecībās – 6,1 reizes lielāki, tas ir 194,40 lati. Bez tam nabadzīgākās daļas (pirmās kvintiles) ģimenēs dzīvoja 1,3 reizes vairāk cilvēku nekā bagātākajās, t.sk. 38% no visiem Latvijas bērniem. Savukārt 20% turīgāko rīcībā bija 43% no visu mājsaimniecību rīcībā esošajiem ienākumiem (skat. 1.4. logu).

Iedzīvotāju labklājības līmenis Latvijā kopumā un katrā reģionā ir atkarīgs no iedzīvotāju ekonomiskās darbības. Latvijā ir izteikta atšķirība starp Rīgas reģionu, kur IKP (saražotā vērtība) uz vienu iedzīvotāju 2002. gadā bija Ls 3499, aptuveni 2 reizes vairāk nekā Vidzemē un aptuveni 3 reizes vairāk nekā Zemgalē vai Latgalē.

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

Nabadzības mazināšanas pasākumi īstenojami četros virzienos:

- Novērst dažādu iedzīvotāju grupu nabadzības cēloņus;
- Mazināt nabadzības sekas;
- Stiprināt sabiedrībā apziņu, ka cilvēkam pašam vairāk jāuzņemas atbildība un jācīnās par savas situācijas uzlabošanu;
- Samazināt nelabvēlīgās attīstības atšķirības starp reģioniem un to ietvaros (starp pašvaldībām), veicinot vienmērīgu valsts attīstību.

Nabadzības cēloņu novēršanas pasākumi ir ilgtermiņa pasākumi. Tie dod iedzīvotājiem iespējas pašiem uzlabot savus apstākļus (Piemēram, valsts apmaksā bezdarbnieku tālākizglītību vai pārkvalifikāciju, kas dod iespējas iegūt labāku darbu ar lielāku atalgojumu). Seku mazināšana palīdz izklūt no nabadzības apburtā loka. Pie tā jāstrādā gan valdībai, gan pašvaldībām, gan sabiedrībai kopumā. Savukārt cilvēku apziņa par savu lomu un atbildību jāveido ģimenē, izglītības iestādēs un attīstoties sabiedriskajai domai.

1.3. logs Terminu skaidrojums

Nabadzība ir daudzpusīgs jēdziens. Par nabadzīgām Eiropas Savienībā tiek uzskatītas personas, kuru ienākumi un resursi (ekonomiskie, sociālie un kultūras) ir tik ierobežoti, ka viņu dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto.

Ekvivalents patērētājs – viena patērētāja vienība, kas izrēķināta pēc īpašas metodoloģijas, izmantojot ekvivalences skalas. Ekvivalences skalas pielietojums padara savā starpā salīdzināmas dažāda lieluma un sastāva ģimenes.

Nabadzības risks – to ekvivalento patērētāju īpatsvars, kas dzīvo zem noteikta nabadzības sliekšņa.

Nabadzības sliekšnis – valsts noteikts ienākumu līmenis, zem kura iedzīvotāju uzskata par nabadzīgu. Latvijā izmanto Eiropas Savienības Eurostat salīdzinošo rādītāju – ienākumu līmenis, kas ir zemāks par 60% no vidēji tāda iedzīvotāja ienākumiem, kurš dzīvo viens (ekvivalents patērētājs).

Absolūtās nabadzības sliekšnis – ienākumu līmenis, kas ir mazāks par 40% no vidēji tāda iedzīvotāja ienākumiem, kurš dzīvo viens (ekvivalents patērētājs).

Džini koeficients – ienākumu vai patēriņa nevienlīdzību raksturojošs koeficients no 0 līdz 1. Ja sabiedrībā ir vienlīdzība ienākumu vai patēriņa resursu sadalē, Džini koeficients ir nulle. Jo lielāka nevienlīdzība, jo lielāks koeficients.

S80/S20 Ienākumu kvintīļu attiecības indekss – visaugstākās kvintiles mājsaimniecību vidējo ienākumu attiecība pret viszemākās kvintiles mājsaimniecību vidējiem ienākumiem. Šis rādītājs raksturo galējo ienākumu polarizāciju.

Mājsaimniecību kvintiles – visas mājsaimniecības valstī sakārto augošā secībā pēc ienākumu daudzuma uz vienu cilvēku un sadala piecās vienādās daļās – kvintīlēs. Pirmajā kvintīlē ir iekļautas pašas trūcīgākās, pēdējā – turīgākās (skat. 1.4. logu) mājsaimniecības.

Ienākumu mediāna – ienākumu līmenis, zem kura atrodas tieši puse no valsts mājsaimniecībām.

1.4. logs Ienākumu sadalījums mājsaimniecību kvintīlēs

Mājsaimniecības rīcībā esošais ienākums (kopā naudā un natūrā) 2003. g. (vidēji mēnesī, Ls)

Avots: Centrālā statistikas pārvalde. Ziņojums par mājsaimniecību budžeta pētījuma rezultātiem 2003. gadā. Rīga, 2004.

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Nacionālajā Rīcības plānā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam Latvija ir apņēmusies veikt vairākus pasākumus nabadzības cēloņu novēršanai un seku mazināšanai (skat. 1.5. logu). Šos pasākumus valdība ir iecerējusi īstenot ar iedzīvotāju aktīvu līdzdalību un iesaistot pašvaldības, darba devējus, arodbiedrības un nevalstiskās organizācijas.

Valdība ir paredzējusi veicināt reģionālo attīstību ar valsts atbalsta programmu un Eiropas Savienības struktūrfondu palīdzību, paplašinot reģionālās attīstības atbalsta instrumentu klāstu un nodrošinot to koordinētu lietošanu. Viens no būtiskākajiem uzdevumiem ir koordinēt nozaru un reģionālās attīstības politiku ar mērķi nodrošināt, ka tiek novērtēta nozares ietekme uz valsts teritoriju attīstību.

Reģionālās attīstības ministrija izstrādā *Nacionālo attīstības plānu (NAP) 2007.-2013. gadam*. Tas ir investīciju plāns, kas noteiks nacionālās prioritātes ar mērķi sekmēt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību un nodrošināt Latvijas konkurētspējas palielināšanos Eiropas Savienībā. Saskaņā ar NAP ir plānots izstrādāt Nacionālo stratēģiskā ietvara dokumentu Eiropas Savienības struktūrfondu apgūšanai 2007.-2013. gadam. *Nacionālā attīstības plāna* prioritāšu un uzdevumu īstenošana tuvinās valsti Tūkstošgades attīstības mērķu sasniegšanai.

No nabadzības novēršanas līdz sociālai iekļaušanai

2000. gadā Eiropas Padome par Eiropas Savienības attīstības stratēģisko mērķi noteica „kļūt par pasaulē konkurētspējīgāko un dinamiskāko uz zināšanām balstīto ekonomiku, kas spētu nodrošināt noturīgu ekonomisko izaugsmi ar vairāk un labākām darba vietām un lielāku sociālo kohēziju (saliedētību)”. Viens no galvenajiem uzdevumiem, lai sasniegtu šo mērķi, ir ievērojami samazināt nabadzību un sociālo atstumtību visā Eiropā. Sociālā atstumtība ir plašāks jēdziens nekā nabadzība. Sociālā atstumtība ir process, kurā indivīds nabadzības, nepietiekamas izglītības, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ nespēj pilnībā vai daļēji iekļauties sabiedrībā un piedalīties sabiedrības dzīvē. Sociālās iekļaušanas pasākumi nodrošina šīs iespējas.

Eiropas valstis izveidoja savu *Sociālās iekļaušanas stratēģiju un Kopienas Rīcības programmu cīņai pret sociālo atstumtību (2002-2006)*, kas sastāv no ES dalībvalstu nacionālajiem rīcības plāniem nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai. 2003. gadā, vēl būdama kandidātvalsts, Latvija sadarbībā ar Eiropas Komisiju izstrādāja *Kopējo sociālās iekļaušanas memorandu*, kurā noteikti galvenie mērķi, politiskie pasākumi un jomas, kas pilnveidojamas mūsu valstī. Uz šā pamata Latvija, tāpat kā citas jaunās ES dalībvalstis, 2004. gadā izstrādāja *Nacionālo rīcības plānu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam*.

Plāna īstenošana prasa koordinētu rīcību gan starp dažādām ministrijām, gan arī starp valdību, pašvaldībām un nevalstiskajām organizācijām. Īstenojot paredzētos pasākumus, valsts tuvosies Tūkstošgades attīstības mērķiem. Samazināsies nabadzīgo un trūcīgo iedzīvotāju skaits un, līdz ar to, arī sabiedrības noslāņošanās.

1.5. logs Uzdevumi un pasākumi nabadzības cēloņu novēršanai un seku mazināšanai

Veicināt nodarbinātību:

- Uzlabot kvalifikācijas paaugstināšanas un pārkvalifikācijas programmu klāstu un kvalitāti;
- Veicināt pašnodarbinātību un jaunu darba vietu izveidi;
- Nodrošināt cilvēkiem iespējas pārcelties uz dzīvi tuvāk darba vietai (ģeogrāfisko mobilitāti);
- Radīt iespēju saskaņot darbu ar ģimenes dzīvi.

Samazināt atšķirību starp atsevišķu reģionu attīstības līmeņiem

- Sniegt atbalstu mazām un vidējām komercsabiedrībām, kuras ir reģistrētas un darbojas īpaši atbalstāmās teritorijās;
- Veicināt iedzīvotāju nodarbinātības potenciālu reģioniem aktuālajās nozarēs, īstenojot nodarbinātības pasākumus, uzlabojot izglītības un apmācības iespējas reģionālajā un vietējā līmenī, kā arī nodrošinot iekļaušanos darba tirgū sociāli atstumtajām grupām.

Paaugstināt izglītības pieejamību un panākt tās lielāku atbilstību modernajam darba tirgum:

- Radīt iespējas turpināt izglītību, kas pārtraukta pamatzglītības pakāpē;
- Uzlabot profesionālās izglītības kvalitāti, pieejamību un atbilstību darba tirgus prasībām;
- Paplašināt pieaugušo izglītības un mūžizglītības iespējas.

Nodrošināt valsts garantēto minimālo veselības aprūpi un nepieciešamo medikamentu saņemšanas iespējas:

- Nodrošināt zāļu iegādi no valsts budžeta līdzekļiem un to efektīvas izlietošanas uzraudzību, lai iedzīvotājiem ar smagām un hroniskām slimībām uzlabotu iespējas saņemt valsts kompensējamās zāles.

Nodrošināt adekvāta mājokļa pieejamību katram iedzīvotājam:

- Palielināt pašvaldību dzīvojamo fondu un sociālo mājokļu pieejamību, kā arī sekmēt saņemto komunālo pakalpojumu uzskaites sistēmas izveidošanu valstī;
- Izveidot mehānismu atbalsta sniegšanai ģimenēm ar bērniem dzīvokļa jautājuma risināšanā.

Nodrošināt katram iedzīvotājam pieejamus sabiedriskā transporta pakalpojumus:

- Izveidot sabiedriskā transporta maršrutu tīklu un uzlabot esošo pakalpojumu pieejamību.

Nodrošināt visiem iedzīvotājiem iespējas iesaistīties sabiedrības kultūras un sporta dzīvē, kā arī pilnvērtīgi pavadīt brīvo laiku:

- Attīstīt kultūras dzīvi Latvijas reģionos ārpus Rīgas un nodrošināt iespēju katram iedzīvotājam nodarboties ar sportu.

Izveidot valsts apmaksātas juridiskās palīdzības sistēmu iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem.

Nodrošināt adekvātus ienākumus:

- Regulāri paaugstināt minimālo algu;
- Pilnveidot nodokļu politiku, pārskatot ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma par apgādībā esošām personām apmērus;
- Panākt pensiju straujāku pieaugumu;
- Paaugstināt valsts sociālos pabalstus;
- Panākt, lai pašvaldību sociālās palīdzības sistēma sniegtu adekvātu atbalstu iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem;
- Nodrošināt bērnus ar uzturlīdzekļiem, ja tēvs (māte) atsakās uzturēt bērnu.

Tuvāka informācija par šiem un citiem uzdevumiem atrodama *Nacionālajā Rīcības plānā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam*. www.raplm.ov.lv, www.bm.gov.lv.

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Samazināt nabadzību. Informācija

Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam. <http://www.mk.gov.lv>, 2004.

Konceptuālais jautājums nabadzības situācijas risināšanai un pamatnostādnes nabadzības novēršanai. <http://www.mk.gov.lv>, 2000.

Kopš 2002. gada LR Centrālā statistikas pārvalde apkopo Nabadzības novēršanas monitoringa indikatorus.

<http://www.csb.lv/Satr/nabdz.cfm>

LR Centrālā statistikas pārvalde. *Sociālie procesi Latvijā.* Rīga, 2003.

Eiropas Komisija. *Kopējais iekļaušanas ziņojums.* 2004.

2. mērķis:

Nodrošināt visiem iedzīvotājiem pamatizglītību, kā arī iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību

Pasaulē 113 miljoni skolas vecuma bērnu neapmeklē skolu. Divas trešdaļas no tiem ir meitenes. Sestā daļa pasaules iedzīvotāju nemāk lasīt. ANO Tūkstošgades mērķis ir panākt, lai gan meitenes, gan zēni iegūst pamatizglītību un viņiem ir nodrošināta pieeja vidējai izglītībai.

Ja mūža garuma ziņā un citos ar tautas attīstību saistītos rādītājos Latvija atpaliek no daudzām pasaules valstīm, tad izglītības jomā tā nav. Latvijā gandrīz visi iedzīvotāji māc lasīt, un sievietes vairāk iegūst augstāko izglītību un biežāk piedalās mūžizglītībā nekā vīrieši.

Tomēr ne visi bērni Latvijā mācās. Valsts izglītības inspekcija 2003./2004. mācību gadā konstatējusi, ka 2088 bērni neapmeklē pamatskolu. Statistikas dati liecina, ka *ceturtnā daļa no visiem Latvijas jauniešiem neiegūst vidējo izglītību*. Vairāk nekā 20% jauniešu vecumā no 15-24 gadiem ir bezdarbnieki. Šis rādītājs par 8,7% pārsniedz vidējo bezdarba līmeni ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū. Šiem jauniešiem ir viena kopēja problēma: bez izglītības būs grūti vairot savu un savu tuvāko labklājību.

Tāpēc Latvijas Tūkstošgades attīstības mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi uzdevumi:

3. uzdevums: Līdz 2015. gadam nodrošināt pamatizglītību visiem iedzīvotājiem līdz 18 gadu vecumam.

4. uzdevums: Līdz 2015. gadam nodrošināt 85% iedzīvotāju iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību.

3. uzdevums: Līdz 2015. gadam nodrošināt pamatizglītību visiem iedzīvotājiem līdz 18 gadu vecumam

7. rādītājs*: Iedzīvotāji konkrētā vecuma grupā, kuri apgūst pamatizglītības programmu. % pret kopējo iedzīvotāju skaitu konkrētā vecuma grupā

1996	1998	2000	2002	2003
82,5	82,0	86,5	91,1	91,8

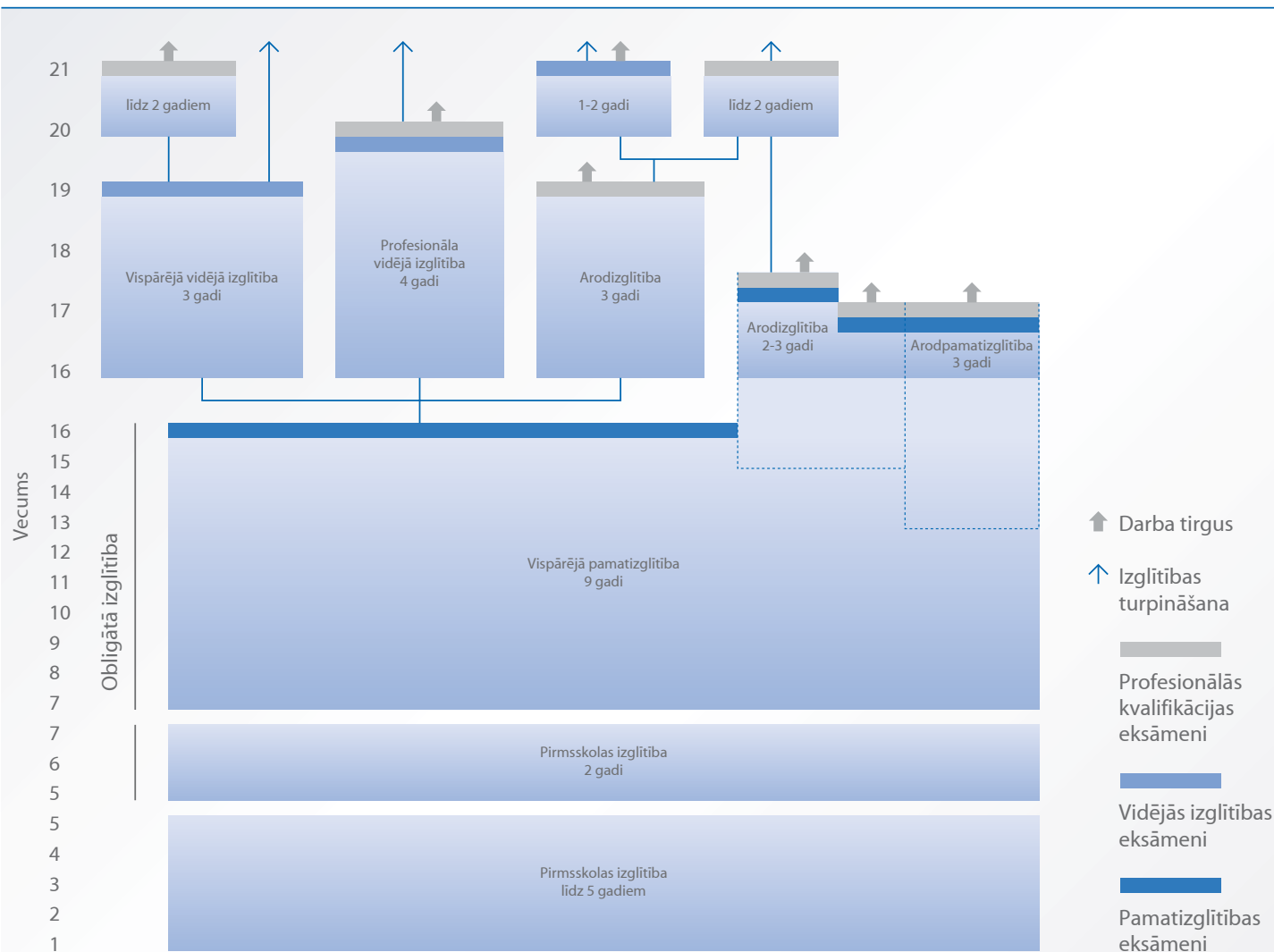
8. rādītājs**: Bērni obligātās izglītības vecumā, kuri nemācās un kuri pamatizglītību nav ieguvuši. % no visu obligāto izglītības vecumu sasniegušajiem bērniem pēc iedzīvotāju reģistra datiem (bērnu skaits).

1999	2000	2002	2003
0,94 (3005)	0,84 (2607)	0,80 (2512) +	0,67 (2088)

+ skaits palielinājās, jo uzskaitīt sāka arī 5-gus un 6-gus bērnus.

Avots: * Centrālās statistikas pārvaldes Nabadzības monitorings, ** LR Izglītības un zinātnes ministrija

2.1. logs Latvijas vispārējās izglītības pakāpes

Vispārējā izglītībā ir 3 pakāpes: 1) pirmsskolas izglītība; 2) pamatizglītība; 3) vidējā izglītība

Latvijas Satversme paredz, ka visiem ir tiesības uz izglītību un pamatizglītība ir obligāta. Kopš 2002. gada 1. septembra obligāta ir arī piecgadīgo un sešgadīgo bērnu sagatavošana pamatizglītībai un pamatizglītības pabeigšana vai pamatizglītības ieguves turpināšana līdz 18 gadu vecumam. Izglītojamajam ir tiesības iegūt izglītību katrā nākamajā pakāpē, secīgi pārejot no vienas izglītības pakāpes uz otru.

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija

Jaunietim, kas nav beidzis pamatskolu, ir liegta iespēja iegūt vidējo vai profesionālo izglītību. Piecu gadu laikā gandrīz divkārtšojies to jauniešu skaits, kas nesaņem Apliecību par vispārējo pamatizglītību. 2002./2003. mācību gadā bija 916 šādi jaunieši. Kad valsts izvirzīja stingrākas prasības pamatizglītības kvalitātei, 2003./2004. mācību gadā Apliecību par vispārējo izglītību nesaņēma 3238 skolēnu, jeb 9,5% no tiem, kas mācījās 9. klasē. Iedzīvotājiem bez pamatskolas izglītības paliek iespējas strādāt maz apmaksātus darbus vai arī nestrādāt.

Izglītība nav vienlīdz pieejama visiem bērniem. Ir lielāks risks, ka bērni no maznodrošinātām ģimenēm un bērni ar īpašām vajadzībām varētu neapmeklēt un nepabeigt skolu. Izglītības un zinātnes ministrija veicina bērnu ar īpašām vajadzībām integrāciju skolas vidē. Tādēļ Latvijā arvien vairāk šādu bērnu mācās skolā nevis mājās. 2003. gadā mājās mācījās tikai 1387 bērni.

Lai bērni cītīgi mācītos un nekavētu stundas, svarīgs ir arī ģimenes atbalsts. 2004. gada sākumā ap 24 000 bērnu Latvijā dzīvoja 13 000 tā saucamajās riska ģimenēs. Šādiem bērniem vecāki parasti pievērš maz uzmanības un viņi bieži neredz jēgu apmeklēt skolu. 2003./2004. mācību gadā 4509 jeb 1,4%. 1.-12. klases skolēnu neattaisnoti neapmeklēja skolu vismaz vienu trešdaļu no mācību laika. Izglītības valsts inspekcija par galvenajiem skolas neapmeklēšanas iemesliem sauc patvaļīgu neierašanos skolā un klaiņošanu (2287), vecāku bezatbildību (1117) un ģimenes sociālās problēmas (1105).

Maznodrošinātiem bērniem ir arī papildu iemesli, kādēļ tie neiet skolā. Bieži viņiem nav piemērotu drēbju, nepietiek naudas pusdienām un transportam, kur nu vēl grāmatām, ekskursijām un citiem ar skolu saistītiem izdevumiem. Latvijas Universitātes Filozofijas un Socioloģijas institūta pētījums par sociālo atstumtību rāda, ka 51% maznodrošināto respondentu ir bijuši situācijā, kad naudas trūkuma dēļ viņu bērni nevar piedalīties skolas vai klases pasākumos. Visbiežāk tie ir bijuši invalīdi (73%) vientuļie vecāki (70%) un ilgstošie bezdarbnieki (56%).⁵

Ir arī citi apstākļi, kas traucē bērniem iegūt izglītību. Bērniem, kuri ir pirmstiesas izmeklēšanā, izglītības finansēšanas sistēmas dēļ nav iespējas mācīties. Bērni ar īpašām vajadzībām reizēm nevar mācīties tuvākajā skolā, jo skolas infrastruktūra nav piemērota bērniem ar kustību traucējumiem.

4. uzdevums: Lidz 2015. gadam nodrošināt 85% iedzīvotāju iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību

9. rādītājs*: To jauniešu īpatsvars, kuri apgūst vidējās izglītības programmu, pret jauniešiem konkrētajā vecuma grupā

1996	1998	2000	2002	2003
62,0	66,3	70,9	71,3	74,7

10. rādītājs**: Par nesekmību un nodarbību neapmeklēšanu no profesionālās vidējās izglītības iestādēm atskaitīto audzēkņu skaits (par nesekmību/par nodarbību neapmeklēšanu)

2000/2001	2001/2002	2002/2003
-	-	1789/1809

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

11. rādītājs**: No vispārizglītojošo dienas skolu 10.-12. klases atskaitīto skolēnu skaits un to īpatsvars pret 10.-12. klases skolēnu skaitu vispārizglītojošās dienas skolās

1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
1980 (3,9)	1932 (3,8)	2003 (4,2)	2377 (4,8)

Avots: * CSP Nabadzības monitorings, ** LR Izglītības un zinātnes ministrija

Kā jau minēts, ceturta daļa jauniešu vecumā no 16-18 gadiem Latvijā nesaņem diplomu par vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību. Šis īpatsvars lēnām pieaug. Pakāpeniski pieaug to jauniešu skaits, kas dažādu iemeslu dēļ tiek atskaitīti no vispārizglītojošajām skolām (diemžēl, nav datu par to, cik tika atskaitīti par nesekmību vai nodarbību neapmeklēšanu). 2003. gadā no 6698 jauniešiem, kas atskaitīti no profesionālās izglītības iestādēm, aptuveni puse tika atskaitīta par nesekmību un nodarbību neapmeklēšanu.

Vispārējā vidējā izglītība ir ceļš uz augstskolu vai augstākas profesionālās izglītības iestādi – bez tās jaunieši nav gatavi darba tirgum. Tādēļ jāpanāk, ka jaunieši iegūst vidējo izglītību. Savukārt tikai ar pabeigtu *profesionālo vidējo izglītību* cilvēks var sākt strādāt savā profesijā vai arī iegūt augstāko profesionālo izglītību.

Svarīgi, lai apgūtā izglītība būtu pieprasīta darba tirgū. Patlaban gandrīz 40% no darba meklētājiem 15-74 gadu vecumā ir arodizglītība vai profesionālā izglītība. Tas liecina, ka viņu izglītība neatbilst darba tirgus prasībām.

Pildot Tūkstošgades mērķi un uzdevumus, jebkura vecuma Latvijas iedzīvotājam jādod iespēja pabeigt pamatskolu un vidējās vai profesionālās izglītības iestādi, un būtu jātiecas, lai vismaz 85% jauniešu iegūst vidējo izglītību.

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

Izglītības attīstības koncepcijā 2002.-2005. gadam kā Izglītības un zinātnes ministrijas galvenie uzdevumi minēti:

- nodrošināt izglītības pieejamību Latvijas iedzīvotājiem mūžizglītības kontekstā;
- paaugstināt izglītības kvalitāti visās izglītības pakāpēs un veidot to atbilstīgi sabiedrības un tautsaimniecības vajadzībām.

Lai vispārējā izglītība būtu pieejama visiem, valsts pievērsusi uzmanību arī ieslodzītajiem. 2002./2003. mācību gada 2. pusgadā gandrīz par vienu ceturtdaļu palielinājās to ieslodzīto skaits, kas apgūst vispārējo izglītību.

Profesionālās izglītības jomā ir izveidotas vairākas pedagoģiskās korekcijas klases, lai audzēkņi, kuri bijuši atskaitīti no profesionālās izglītības iestādēm, varētu turpināt izglītības iegūšanu. Lai profesionālā izglītība atbilstu tirgus prasībām, ir uzlabota izglītības iestāžu un darba devēju sadarbība. Darba devēji ir iesaistīti profesiju standartu izstrādē, izglītības kvalitātes novērtēšanā, programmu un iestāžu akreditācijā un profesionālajā pilnveidē.

Svarīgi ir pievērst uzmanību bērniem, kuri neapmeklē skolu dažādu ar nabadzību saistītu iemeslu dēļ. Tas palīdzēs novērst situāciju, ka viņi vēlāk dzīvē nevarēs atrast pietiekami labi apmaksātu darbu. Nekādi ar skološanos saistīti uzdevumi nedrīkstētu būt šķērslis pilnvērtīgas izglītības ieguvei.

Arī izglītības kvalitāte, skolotāju un skolas vadības attieksme, skolotāju profesionalitāte, skolas un ģimenes sadarbība ir uzlabojama, lai tie 8% bērnu pamatskolas vecumā un 25% jauniešu vidējās izglītības vecumā, kuri pašlaik neapmeklē skolu, atkal dotos uz stundām, saskatot jēgu savai izvēlei.

2.2. logs **Pedagoģiskās korekcijas klases**

No 2000. gada Latvijā darbojas pedagoģiskās korekcijas klases. Tās domātas bērniem, kas dažādu iemeslu dēļ mācībās atpaliek. Šiem bērniem parasti nepieciešama lielāka skolotāja palīdzība un ilgāks laiks mācību satura apgūšanai. No 2004. gada izveidotas īpašas izlīdzināšanas klases skolēniem, kas beiguši 9. klasi ar liecību. 2004./2005. mācību gadā pedagoģiskās korekcijas klasēs uzņemti 575 skolēni, kuri 2003./2004. mācību gadā nav saņēmuši Apliecību par pamatizglītību. Viņiem tiek dota iespēja atkārtot mācību vielu un pēc gada vēlreiz kārtot eksāmenus, lai iegūtu Apliecību par vispārējo pamatizglītību. Pirmajos divos mēnešos, adaptācijas periodā, skolotāji izzina katra skolēna mācību vajadzības. Tas viņiem palīdz motivēt bērnus izglītoties.

2003./2004. mācību gadā pedagoģiskās korekcijas klasēs 67 Latvijas skolās mācījās 1664 skolēni. Liela loma korekcijas klašu atvēršanā ir vietējām pašvaldībām. Izglītības un zinātnes ministrija finansē skolotāju darba algu, bet pašvaldībai jāatrod telpas un jāiegādājas nepieciešamie mācību līdzekļi. Svarīga ir arī vecāku informēšana par to, kāpēc bērnam kādu laiku vajadzētu mācīties korekcijas klasē. Korekcijas klašu darba rezultātā ir palielinājies to skolēnu skaits, kas uzlabo savas zināšanas un spēj pabeigt skolu.

Izglītība. Informācija

Izglītības un zinātnes ministrija – <http://www.izm.gov.lv>

Izglītības attīstības koncepcija 2002.-2005. gadam. <http://www.izm.gov.lv>, 2002.

Izglītības un zinātnes ministrijas rīcības plāns Valdības Deklarācijas par iecerēto darbību īstenošanai. <http://www.izm.gov.lv>

Informācija par izglītības sistēmu Latvijā – <http://www.education.lv>

Akadēmiskās informācijas centrs – <http://www.aic.lv>

Pētījumi par izglītību – <http://www.politika.lv>

3

3. mērķis: Nodrošināt vienādas iespējas sievietēm un vīriešiem

Ne viens Tūkstošgades attīstības mērķis pasaulē nebūs sasniedzams, ja neuzlabosies sieviešu tiesības un iespējas piedalīties sabiedrības dzīvē un politikas veidošanā. Tādēļ ir svarīgi panākt, lai meitenes visās valstīs apmeklētu skolu. Izglītotām sievietēm būs iespējas strādāt augstāk atalgoātu darbu un arvien vairāk piedalīties visai sabiedrībai svarīgu lēmumu pieņemšanā.

Savukārt Latvijā, kur sievietes ir labāk izglītotas nekā vīrieši un jau strādā dažādās jomās, Tūkstošgades attīstības mērķu aspektā dzimumu līdztiesības mērķis ir panākt vienādas iespējas gan vīriešiem, gan sievietēm piedalīties lēmumu pieņemšanā, būt vienlīdz aizsargātiem pret nabadzību un dzīvot līdzvērtīgi garu mūžu.

Latvijā pastāv atšķirības, kas mazina izvēles un labklājības iespējas vienam vai otram dzimumam. Vīrieši dzīvo īsāku mūžu, tie ir vairāk pakļauti dažādām slimībām un negadījumiem un tiem ir vidēji zemāka izglītība nekā sievietēm. Sievietes, savukārt, dzīvo lielākā trūkumā nekā vīrieši, viņas biežāk vienas uztur bērnus. Nereti viņām nākas saskarties ar nevienlīdzīgām iespējām darba tirgū un par to pašu darbu saņemt mazāku algu nekā vīriešiem. Sievietēm retāk ir pēdējais vārds, pieņemot lēmumus valstī un uzņēmumos.

Lai Latvijā nodrošinātu vienādas tiesības un iespējas sievietēm un vīriešiem, galvenie uzdevumi ir:

5. uzdevums: Samazināt mūža garuma atšķirības starp dzimumiem un pietuvināt tās Eiropas vidējam rādītājam.
6. uzdevums: Samazināt atšķirības starp sieviešu un vīriešu rīcībā esošo finanšu daudzumu.
7. uzdevums: Samazināt viena dzimuma pārsvaru varas un lēmumu pieņemšanas pozīcijās.

5. uzdevums: Samazināt mūža garuma atšķirības starp dzimumiem un pietuvināt tās Eiropas vidējam rādītājam

12. rādītājs: Jaundzimušo paredzamais mūža garums Latvijā un Eiropas Savienības 15 vecajās valstīs. (vīrieši/sievietes)

1990	1995	2000	2002	2003	ES-15 2002
64,2/74,6	60,8/73,1	64,9/76,0	65,4/76,8	65,9/76,9	75,8/81,6

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Latvijā ir izteikta atšķirība starp vīriešu un sieviešu mūža garumu. Tā ir sabiedrībai bīstama tendence. Piemēram, 2002. gadā Latvijā dzimis zēns vidēji nodzīvos 4 mēnešus pēc pensijas saņemšanas (65 gadi), kamēr meitene vidēji nodzīvos 11,4 gadus ilgāk. Mūža garums pieaug, bet ļoti lēnām.

3.1. logs Terminu skaidrojums

Dzimumu līdztiesība paredz abu dzimumu vienlīdzīgas iespējas un piedalīšanos visās sabiedrības un privātās dzīves jomās. Tās mērķis ir veicināt vīriešu un sieviešu pilnvērtīgu dalību sabiedrības dzīvē.

Ir vairāki iemesli, kādēļ vīrieši dzīvo salīdzinoši īsāku mūžu. Vīrieši no ārējiem nāves cēloņiem mirst aptuveni trīs reizes biežāk nekā sievietes. Tieši biežā vīriešu nāve no traumām un satiksmes negadījumos (īpaši darbaspējīgā vecumā) ir nopietna problēma. Vīrieši arī vairāk slimo ar tuberkulozi, HIV/AIDS ir vairāk izplatīts vīriešu vidū. Arī alkoholisms, narkomānija un smēķēšana, kas var būt netieši nāves cēloņi, ir raksturīgāki vīriešiem. Turklāt vīrieši mazāk nekā sievietes rūpējas par veselību, tajā skaitā savu un savas partneres reprodiktīvo (kas saistīta ar bērnu radīšanu un seksuālo dzīvi) veselību. Vairums sieviešu regulāri apmeklē ārstu, bet vīrieši ārstu apmeklē ļoti reti.⁶

Atšķirības veido arī dažādā reakcija uz pārmaiņām sabiedrībā, darba tirgū, ģimenes finanšu situācijā. Vīrieši uz pārmaiņām reaģē smagāk un biežāk nekā sievietes izdara pašnāvību, nodzeras utt.

6. uzdevums: Samazināt atšķirības starp sieviešu un vīriešu ricībā esošo finanšu daudzumu

13. rādītājs: Strādājošo vidējā bruto darba samaksa latos (vīrieši/sievietes)

1995	2000	2002	2003
92,82/72,64	160,45/126,16	178,70/145,59	194,23/ 161,69

14. rādītājs: Vīriešu un sieviešu nabadzības riska indekss (vīrieši/sievietes)

1996	1998	2000	2002	2003
15/16	18/16	17/16	16/16	15/17

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Latvijā vīriešiem un sievietēm ir atšķirīgas iespējas darba tirgū. Sieviešu nodarbinātības līmenis ir salīdzinoši augsts, taču vidējā darba alga sievietēm visās profesijās ir zemāka nekā vīriešiem. 2002. gadā sieviešu oficiālā darba samaksa attiecībā pret vīriešu darba samaksu bija 81,5%. Trešā daļa sieviešu strādā privātajā sektorā (pārsvārā zemāk apmaksātās pakalpojumu jomās). Divas trešdaļas strādā sabiedriskajā sektorā, kurā pastāv stabilas sociālās garantijas. Sievietēm ir grūtāk dabūt labāk apmaksātu darbu, jo, piesakoties darbā, viņas vairāk nekā vīrieši tiek pakļautas diskriminējošiem kritērijiem, piemēram, vecuma, ģimenes statusa vai izskata kritērijiem.⁷

Latvijā var novērot, ka notiek darba tirgus sadalīšana pēc dzimumiem. Veidojas tā saucamās „sieviešu nozares” – izglītība, kultūra, veselības aprūpe, sociālā aprūpe. Šajās nozarēs vidējais atalgojums un karjeras iespējas ir mazākas nekā nozarēs, kurās pārsvārā strādā vīrieši. Par to, ka tuvākajā laikā šis sadalījums nemainīsies, liecina fakts, ka tikai 15% no visiem medicīnas un pedagoģijas studentiem ir vīrieši. Savukārt profesijās, kas saistītas ar informācijas tehnoloģijām, strādā neliels skaits sieviešu.

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Salīdzinoši nedaudz ir arī sieviešu – darba devēju, un tikai 1/3 daļu mazo un vidējo uzņēmumu vada sievietes. Ņemot vērā prognozi, ka tieši mazie un vidējie uzņēmumi nodrošinās jaunas darba vietas un reģionu attīstību, jāveicina sieviešu uzņēmējdarbība.

Atšķirības padziļinās, kad piedzimst bērni. Vīrieši turpina strādāt, viņu ienākumi pieaug, kamēr sievietēm grūtāk turpināt strādāt vai atgriezties darba tirgū pēc bērna kopšanas. Bērna piedzimšanas gadījumā Darba likums paredz tēvam atvaļinājumu, kura laikā, sākot ar 2004. gada janvāri, tas var saņemt paternitātes pabalstu. Tomēr sabiedrībā vēl nav pieņemts, ka tēvi dodas bērnu kopšanas atvaļinājumā. Tam pamatā varētu būt finansiāli apsvērumi un vecāku atšķirīgais atalgojums. Daļēji tas ir arī tāpēc, ka darba devēji neveicina šādu praksi.

Nacionālajā rīcības plānā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam norādīts, ka darba devēji uzskata – bērnu audzināšana pazeminās sievietes darba ražīgumu. Viņi reti ļauj darbiniecēm strādāt nepilnu darba laiku un veikt darbu mājās. Laukos sievietes var kļūt par bezdarbniecēm, jo lauku teritorijās ne visur kursē sabiedriskais transports. Transporta trūkums ne tikai ievērojami paildzina laiku nokļūšanai līdz darba vietai, bet arī nedod iespēju aizvest bērnu uz bērnudārzu. Līdz ar to tiek izslēgta iespēja bērniem apmeklēt bērnudārzu un abiem vecākiem strādāt algotu darbu.

Sievietēm, kuras vienas audzina bērnus, ir lielāks risks nonākt trūkumā. Šādās ģimenēs ienākumi tiek tērēti pamatvajadzībām – pārtikai un komunālajiem pakalpojumiem, kaut gan dažkārt pietrūkst pat tiem. Apģērbiem, izglītībai un pilnvērtīgai sabiedriskajai dzīvei (kultūras pasākumiem, dāvanām draugiem, aizbraukšanai pie radiem utt.) naudas visbiežāk nepietiek.

7. uzdevums: Samazināt viena dzimuma pārsvaru varas un lēmumu pieņemšanas pozīcijās

15. rādītājs: Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanās ievēlētie deputāti pēc dzimuma (%) (vīrieši/sievietes)

1990	1993	1995	1998	2002
96/4	86/14	92/8	83/17	82/18

16. rādītājs: Ievēlētie deputāti pašvaldību padomēs (%) (vīrieši/sievietes)

1994	1997	2001
62,5/37,5	61/39	59/41

17. rādītājs: Sieviešu īpatsvars uzņēmumu un iestāžu vadībā

1997	1998	2000	2002	2003
24,0	25,4	26,4	28,4	27,2

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Lai gan Latvijas sabiedrībā valda uzskats, ka noteicošās ir personīgās īpašības nevis dzimums, vairumā jomu vadošus amatus ieņem vīrieši. Piemēram, valsts civildienesta darbinieki pārsvarā ir sievietes, bet augstākajos amatos ir vīrieši. Sievietēm tiek atvēlēta „vietnieču, aizstājēju un lēmumu izpildītāju lomas”⁸. Tomēr sieviešu ietekme valsts un pašvaldības politikas veidošanā,

kā arī uzņēmumos Latvijā arvien pieaug. Kopumā vairāk nekā trešā daļa (36,7%) likumdevēju, valsts vecāko amatpersonu un vadītāju ir sievietes. 41% no visiem ievēlētajiem pašvaldību deputātiem un 18% Saeimas deputātu ir sievietes.⁹

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

Pēdējos trīs gados pilsoniskā sabiedrība un valdība aktivizējusies, lai veicinātu vienādu iespēju radīšanu sievietēm un vīriešiem. Ministru kabinets ir apstiprinājis *Koncepciju dzimumu līdztiesības īstenošanai*, kā arī *Programmu Dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.-2006. gadam*. Programmas mērķis ir informēt sabiedrību un panākt, ka visās politikas un sabiedriskās dzīves jomās tiek ņemts vērā princips par abu dzimumu vienādām tiesībām, atbildību un pieeju resursiem. Programmai jāveicina attieksmes maiņa pret dzimumu līdztiesības jautājumiem un abu dzimumu līdzvērtīgu atbildību un dalību lēmumu pieņemšanā gan privātajā dzīvē, gan politikā, gan ekonomikā. 2003. gadā Labklājības ministrijā tika izveidota Dzimumu līdztiesības nodaļa, kas koordinē ar šo jomu saistītos jautājumus.

Arī sabiedrība arvien vairāk iesaistās līdztiesības jautājumu risināšanā. 2000. gadā tika nodibināta *Dzimumu līdztiesības apvienība*. Lai iesaistītos dzimumu līdztiesības politikas veidošanā 2003. gadā 33 sieviešu organizācijas un atsevišķu partiju sieviešu nodaļas apvienojās *Latvijas sieviešu organizāciju sadarbības tīklā*. Šī jumta organizācija savukārt ir uzņemta Eiropas Sieviešu lobijā, kas apvieno 3500 sieviešu organizācijas ES dalībvalstīs. Gan minētās, gan citas nevalstiskās organizācijas īsteno projektus par vienādu iespēju nodrošināšanu, kā arī piedalās politikas formulēšanā.

Solis tālāk

Latvijas Tūkstošgades attīstības mērķis ir saistīts ar mūža garuma, finanšu līdzekļu un varas pieejamības jautājumiem, taču ir arī citi nevienlīdzības aspekti, kuriem būtu jāpievērš uzmanība.

Ievērojamas atšķirības starp vīriešiem un sievietēm ir izglītības jomā. Sievietes vairāk nekā vīrieši iegūst augstāko izglītību un piedalās mūžizglītībā. Zēniem kopumā ir sliktākas sekmes, viņi savu izglītošanos beidz zemākos posmos. 2003./2004. mācību gadā no 5856 otrgadniekiem un trešgadniekiem 1.-12. klasē vispārizglītojošajās skolās, 4313 bija zēni. Pētījumi par dzimumatšķirībām izglītības apgūvē palīdzētu rast risinājumus gan darba tirgus līdzsvarošanai, gan zināšanu un prasmju atšķirību samazināšanai starp vīriešiem un sievietēm valstī.

Pastāv nevienlīdzība starp to, kā tiek sadalīts laiks starp sievietēm un vīriešiem darbā un ģimenes dzīvē. Parasti sievietes dara lielāko daļu mājas darbu. Lai gan vienāds skaits sieviešu un vīriešu strādā ārpus mājas, pirms desmit gadiem veikts pētījums liecina, ka strādājošās sievietes mājas darbiem velta aptuveni divreiz vairāk laika nekā strādājošie vīrieši. Vīrieši arī maz iesaistās bērnu aprūpē un audzināšanā. Taisnīgāka ģimenes uzdevumu sadale radītu līdzvērtīgākas iespējas arī citās dzīves jomās.

Vairāk sabiedrības uzmanības jāpievērš arī vardarbībai pret sievietēm ģimenē. Kā liecina Valsts policijas dati, 2002. gadā Latvijā no vardarbības cietušas 588 sievietes.¹⁰ Latvijā veikta pētījuma dati liecina, ka 29% no respondentēm cietušas no partnera fiziskas vardarbības un 22% respondentu vīriešu atzīnuši, ka bijuši vardarbīgi pret partneri.¹¹ Latvijas iedzīvotāji vēl ir maz informēti par šīs problēmas pastāvēšanu, patiesajiem mērogiem un risināšanas iespējām.

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Dzimumu līdztiesība. Informācija

Koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai Latvijā. <http://www.mk.gov.lv>, 2001.

Programma dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.-2006. gadam. <http://www.lm.gov.lv>, 2004.

Latvijas sieviešu organizāciju tīkls. *Ēnu ziņojums Kombinētam... ziņojumam par ...konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu izpildi Latvijā Republikā.* <http://www.politika.lv>, 2004.

Latvijas sieviešu organizāciju sadarbības tīkls – <http://www.marta.lv>

Pētījumi par dzimumu līdztiesību Latvijā – <http://www.lm.gov.lv>

4

4. mērķis: Mazināt bērnu mirstību

Bērnu mirstības biežums liecina par valsts attīstības līmeni. Ja valsts spēj nosargāt savus bērnus, tā ir augsti attīstīta valsts. Pasaulē izvirzīts uzdevums samazināt līdz piecu gadu vecu bērnu mirstību. Izplatītākie bērnu nāves cēloņi ir: nepietiekams uzturs, infekcijas un parazitārās slimības, imunizācijas trūkums. Lai pildītu uzdevumu un novērstu nāves cēloņus, ir jāizskauž nabadzība un jāuzlabo veselības sistēma.

Latvijā bērniem nodrošināta valsts apmaksāta veselības aprūpe un panākts, ka 90% bērnu saņem nepieciešamās profilaktiskās potes. Tomēr liela problēma ir tā, ka aptuveni 38% bērnu dzīvo nabadzīgākajās ģimenēs (ģimenēs, kuru vidējie mēneša ienākumi uz ģimenes locekli ir mazāk nekā 42 lati). Šo bērnu vecāku galvenās rūpes ir par izdzīvošanu, tādēļ viņi salīdzinoši maz laika var veltīt bērniem. Vecāku nevērtīgā attieksme bieži vien ir cēlonis bērnu traumām vai bojāejai.

Bērnu mirstības samazināšanai Latvijā ir izvirzīti divi uzdevumi:

8. uzdevums: Laika posmā no 1995. līdz 2015. gadam uz pusi samazināt līdz piecus gadus vecu bērnu mirstību, tuvinoties ES vidējam rādītājam.

9. uzdevums: Laika posmā no 1995. līdz 2015. gadam uz pusi samazināt bērnu mirstību no ārējiem nāves cēloņiem visās vecuma grupās.

8. uzdevums: Laika posmā no 1995. līdz 2015. gadam uz pusi samazināt līdz piecus gadus vecu bērnu mirstību, tuvinoties ES vidējam rādītājam

18. rādītājs: Līdz piecus gadus vecu bērnu mirstības koeficients (mirušo skaits uz 1000 attiecīgā vecuma un dzimuma iedzīvotājiem)

1990	1992	1995	1998	2000	2002	2003
3,3	3,8	3,6	3,3	2,6	2,6	2,6

19. rādītājs: Zīdaiņu mirstība (pirmajā dzīves gadā mirušo bērnu skaits uz 1000 dzīvi dzimušajiem Latvijā un ES)

1996	1998	2000	2002	2003	ES-15 2002
15,9	15,0	10,4	9,8	9,4	4,2

20. rādītājs*: Perinatālā mirstība (nedzīvi dzimušo un līdz 7. dzīves dienai mirušo bērnu skaits uz 1000 dzīvi un nedzīvi dzimušajiem)

1980	1990	1994	1998	2000	2002	2003	ES-15 2002
10,02	12,11	18,8	15,7	12,2	12,6	10,4	6,3

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde. * Veselības ministrija

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Galvenie nāves cēloņi bērniem līdz piecu gadu vecumam ir tā saucamie ārējie nāves cēloņi (ciešana no vardarbības, transporta nelaimes gadījumos, ugunsgrēkos, noslikšana) (skat. arī 6. mērķi), infekcijas, parazitārās un elpošanas sistēmas slimības. Salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, Latvijai ir raksturīgs augsts zīdaiņu mirstības līmenis. Kopš 1996. gada tas ir pazeminājies, taču vēl joprojām ir divas reizes augstāks nekā Eiropas Savienības 15 vecajās dalībvalstīs.

Bērna veselība un attīstība līdz piedzimšanai un pirmajā dzīves gadā galvenokārt ir atkarīga no mātes veselības un vecāku zināšanām un rūpēm par bērnu. Ja māte laicīgi stājas grūtniecības uzskaitē un ja viņai ir iespēja uzturēt savu veselību grūtniecības laikā, bērns dzimst veselāks. Uzlabojot veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un kvalitāti, kā arī veicinot sievietes atbildības sajūtu par savu veselību, nākotnē varētu samazināt bērnu mirstību līdz 7. dzīves dienai (perinatālo mirstību). Ja vecāki jau skolā ir izglītojušies par veselīgu dzīves veidu un viņiem ir zināšanas par bērnu aprūpi pirmajā gadā, samazinās iespēja, ka bērns, piemēram, saslims ar kādu infekcijas, elpošanas sistēmas slimību vai gūs traumu.

Valsts ir izvirzījusi mērķi panākt, lai Latvijā vismaz 60% zīdaiņu līdz 6 mēnešu vecumam tiktu pārsvarā baroti ar krūti.¹² Bērna veselībai un attīstībai ir būtiska krūts ēdināšana – mātes piens. Ar mātes pienu barotiem bērniem uz pusi samazinās risks saslimt ar vidusauss iekaisumu, viņi piecas reizes retāk slimo ar urīnceļu infekcijām, divas reizes retāk – ar diabētu, viņiem retāk bojājas zobi.¹³ Mātes piens arī aizsargā mazuļus no akūtām elpošanas ceļu infekcijām un stimulē viņu imūnsistēmu. Pēc Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju aģentūras datiem 2002. gadā krūts barošanu līdz 6 mēnešu vecumam ir saņēmuši 22,4% zīdaiņu, savukārt Ziemeļvalstīs šis rādītājs sasniedz 75-80%.

Protams, ka izglītība vien nepalīdzēs samazināt līdz piecu gadu vecumam mirušo bērnu skaitu. Lai gan bērniem līdz 18 gadu vecumam veselības aprūpes pakalpojumi tiek apmaksāti no valsts budžeta līdzekļiem, ir vairāki šķēršļi, kuru dēļ bērni netiek vai novēloti tiek vesti pie ārsta. Teritorijās ar mazu iedzīvotāju blīvumu iemesli, kādēļ bērni savlaicīgi nesaņem nepieciešamo medicīnisko palīdzību, ir sabiedriskā transporta un/vai naudas trūkums, lai apmaksātu ceļa izdevumus līdz ārstam vai feldšeru punktam. Turklāt bieži naudas trūkums vecākiem liedz iegādāties vajadzīgos medikamentus.

9. uzdevums: Laika posmā no 1995. gada līdz 2015. gadam uz pusi samazināt bērnu mirstību no ārējiem nāves cēloņiem visās vecuma grupās

21. rādītājs: Mirstība no ārējiem cēloņiem dažādās vecuma grupās (0-4, 5-14, 15-19 gadi)

1995	2000	2002	2003
0-4/5-14/15-19	0-4/5-14/15-19	0-4/5-14/15-19	0-4/5-14/15-19
67/118/159	32/64/121	43/60/103	43/33/86

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Ārējie nāves cēloņi ir transporta negadījumi, noslikšana, nosmakšana dūmos, sadegšana, vardarbība un citi. Lai šos nāves cēloņus labāk saprastu un novērstu, jāpievērš uzmanība vecāku un vides ietekmei uz bērnu dažādos vecuma posmos, kā arī atšķirībām starp bērniem drošu vidi laukos un pilsētā.

4.1. logs Mazulim draudzīgas slimnīcas

Nozīmīgu ieguldījumu veselības uzlabošanai dzīves sākumposmā varētu dot **Mazulim draudzīgu slimnīcu** iniciatīva, kuru organizē Veselības veicināšanas valsts aģentūra. Šo iniciatīvu 1991. gadā aizsāka UNICEF un Pasaules Veselības organizācija ar mērķi nodrošināt, ka visas dzemdību palīdzības iestādes kļūst par krūts ēdināšanas atbalsta centriem. Lai slimnīca kļūtu par Mazulim draudzīgu slimnīcu, tai ir jāizpilda virkne starptautiski noteiktu prasību, kas nodrošina mātes un bērna veselību. Daudzviet, kur slimnīcas ir sākušas īstenot šo iniciatīvu, vairāk māšu savus bērnus baro ar mātes pienu un bērnu veselība ir uzlabojusies. Patlaban Mazulim draudzīgas slimnīcas nosaukums ir piešķirts astoņām Latvijas slimnīcām – Valmierā, Smiltēnē, Jēkabpilī, Bauskā, Tukumā, Balvos, Aizkrauklē un Saldū.

Statistikas dati parāda, ka bērni līdz piecu gadu vecumam, kuri dzīvo laukos, mirst biežāk. Bērnu nāve var būt sekas viņu atstāšanai bez pieaugušo uzraudzības vai tam, ka vecāki nepietiekami rūpējas par viņiem. Tādēļ bērni noslikst, cieš ugunsgrēkos vai satiksmes negadījumos. 5-14 gadu vecu bērnu mirstība pilsētās jau ir tikpat liela kā laukos. 15-19 gadu vecumā pilsētas vide ir saistīta ar lielāku risku jauniešiem saslimt vai nonākt dažādās bīstamās situācijās, kas izraisa negadījumus. Toties laukos jauniešu bojāeja izceļas ar lielo pašnāvību skaitu. 2002. gadā septiņi laukos dzīvojoši jaunieši izdarīja pašnāvību. (skat. statistikas pielikumu <http://www.un.lv>)

Pamatnostādnēs *Bērniem piemērota Latvija* ir norādīts, ka apbūvētā vide, tajā skaitā bērnu mācību iestādes, nav pietiekami droša. Skolas un to pagalmi, bērnu rotaļu laukumi dzīvojamajos kvartālos un publiskie parki neatbilst dažāda vecuma bērnu interesēm un vajadzībām. Gan pilsētās, gan pagastos trūkst telpu sporta, atpūtas un kultūras pasākumiem. Savukārt pašu neuzmanība un pārgalvība, tumši ceļi, ielas un gājēju pārejas, neuzmanīgi autobraucēji ir cēlonis pieaugošajai bērnu un jauniešu bojāejai un traumām ceļu satiksmes negadījumos.

Arī sociālā vide ietekmē bērnu drošību. Bērnu vidū alkoholisma un narkomānijas izplatība kļuvusi kritiski liela. Pieaugoša tendence, ka jaunieši izmēģina intravenozās narkotikas ar kopējām šļircēm un izvēlas riskantu seksuālo uzvedību, palielina HIV inficēto skaitu.

4.2. logs Mirstība pēc nāves cēloņiem dažādās vecuma grupās (absolūtos skaitļos)

Vecuma grupas (gadi)	0-4				5-14				15-19			
	1995	2000	2002	2003	1995	2000	2002	2003	1995	2000	2002	2003
Mirušie – kopā, t.sk.	503	248	251	256	180	114	92	69	197	145	134	124
ārēji nāves cēloņi	67	32	43	43	118	64	60	33	159	121	103	86
transporta negadījumi	4	3	12	4	38	19	15	12	67	51	30	45
noslikšana	17	13	9	14	43	23	24	8	19	8	20	8
pakļaušana dūmu, uguns un liesmu iedarbei	15	5	3	10	6	7	6	2	4	–	2	–
vardarbība	3	5	4	3	2	1	2	–	19	11	9	6

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Vecāku alkoholisms, citu apreibinošo vielu lietošana un depresija palielina vardarbību pret bērniem ģimenē. 2003. gadā deviņi bērni vecumā no 0 līdz 19 gadiem nomira tieši vardarbības dēļ. Daudz vairāk ir no vardarbības cietuši. Kā apgalvots pamatnostādņēs: „Pastāv grūtības savlaicīgi konstatēt un sniegt nepieciešamo palīdzību gadījumos, kad ģimenē, izglītības un citās iestādēs bērns cieš no dažādiem vardarbības veidiem.”

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

2003. gadā valdība apliecināja nepieciešamību valsts līmenī rūpēties par bērnu situāciju. Tika izveidots Īpašu uzdevuma ministra bērnu un ģimenes lietās sekretariāts, kas 2004. gadā pārtapa par Bērnu un ģimenes lietu ministriju. Ministrijas kompetencē ir jautājumi, kas saistīti ar vecāku atbildību par bērniem, kā arī bērnu un ģimeņu drošību un tiesībām kopumā. Sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām, ministrija izstrādājusi un īsteno pamatnostādnes *Bērniem piemērota Latvija*, kurās rasti risinājumi daudzām ar bērnu drošību saistītām problēmām. Ministrija arī izstrādā un apņēmusies koordinēt koncepcijas *Valsts ģimenes politika* īstenošanu.

Savukārt Veselības ministrija *Rīcības plānā Mātes un bērna veselības aprūpes stratēģijas ieviešanai 2004.-2007. gadam* pievērš uzmanību mātes reproduktīvajai veselībai un bērna veselībai agrīnajos dzīves posmos.

Ņemot vērā mērķtiecīgo darbu, paredzams, ka Tūkstošgades attīstības 4. mērķa uzdevumi tiks īstenoti līdz 2015. gadam.

Mazināt bērnu mirstību. Informācija

LR Bērnu un ģimenes lietu ministrija – <http://www.bm.gov>

Pamatnostādnes *Bērniem piemērota Latvija*. <http://www.mk.gov.lv>, 2004.

Programma *Bērniem piemērota Latvija 2004.-2007. gadam*. <http://www.mk.gov.lv>, 2004.

Mātes un bērna veselības aprūpes stratēģija Latvijā. <http://www.mk.gov.lv>, 2001.

Pamatnostādnes *Sabiedrības veselības stratēģija*. <http://www.mk.gov.lv>, 2001.

Veselības ministrijas mājas lapa *Svarīgākie normatīvie akti un politikas dokumenti ģimenes veselības aprūpē* – <http://www.vm.gov.lv/?sadala=147>

UNICEF Innocenti Research Centre. 2004. Innocenti Social Monitor 2004. *Economic growth and child poverty in the CEE/CIS and the Baltic States*.

Glābiet bērnus – <http://www.glabietbernus.lv>

Latvijas PEDIATRU asociācija – <http://www.lpa.lv>

Sabiedrības veselības aģentūra – <http://www.sva.lv>

Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju valsts aģentūra

LR Centrālā statistikas pārvalde. *Bērni Latvijā. Datu krājums*. Rīga, 2004.

5. mērķis: Uzlabot mātes veselību

Pasaulē pusmiljons sieviešu gadā mirst dzemdībās, nesaņemot vajadzīgo medicīnu palīdzību. Pasaulē 350 miljoni ģimeņu zina pārāk maz par sievietes veselību un to, kā labāk izsargāties no grūtniecības. Lai māte varētu auklēt un audzināt savu bērnu, viņai jābūt veselai. Nabadzība, veselīga uztura trūkums, biežas dzemdības, dzemdības bez medicīna klātbūtnes – tie ir apstākļi, kas pasliktina mātes veselību. Turklāt tas ietekmē ne tikai pašu māti un viņas spēju audzināt bērnu. Slima māte nevarēs iznēsāt veselu bērnu. Bērns var piedzimt ar iedzimtām kaitēm vai vārgs un slimīgs. Ja mātes veselība ir slikta, par to maksās nākamās paaudzes.

Lai pasaulē samazinātu dzemdībās un pēcdzemdību laikā mirušo māšu skaitu, par steidzamāko 5. Tūkstošgades mērķa uzdevumu ANO uzskata nepieciešamību panākt, ka katrās dzemdībās piedalās mediķis. Latvijā tādas problēmas nav. Latvija ir vienā no pirmajām vietām pasaulē šajā mātes aprūpes jomā, jo katrās dzemdībās ir klāt ārsts vai vecmāte. Tomēr mātes mirstība ir salīdzinoši augsta. Tādēļ ir svarīgi nodrošināt labu aprūpi grūtniecēm, sievietēm dzemdībās un pēc dzemdībām, kā arī izglītēt sievietes un vīriešus par ģimenes plānošanu un sieviešu veselības jautājumiem.

Lai uzlabotu mātes veselību Latvijā, ir izvirzīti divi uzdevumi:

10. uzdevums: Samazināt mātes mirstību no novēršamiem nāves cēloņiem līdz Eiropas valstu vidējam līmenim.

11. uzdevums: Uzlabot sievietes reproduktīvo veselību.

10. uzdevums: Samazināt mātes mirstību no novēršamiem nāves cēloņiem līdz Eiropas valstu vidējam līmenim

22. rādītājs: Mātes mirstība uz 100 000 dzīvi dzimušiem bērniem (iekavās gadījumu skaits)

1994	1998	2000	2001	2002	2003
57,7	43 (8)	25 (5)	25 (5)	5 (1)	14,3 (3)

Avots: Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju aģentūra. Veselības statistikas departaments

2003. gadā Latvijā mirušas trīs grūtnieces. Tas nešķiet daudz, tomēr Latvijā ir salīdzinoši maz iedzīvotāju un arī maza dzimstība. Tādēļ, rēķinot uz 100 000 iedzīvotājiem, mātes mirstība pasaules mērogā ir augsta (sešas reizes augstāka nekā Vācijā).

11. uzdevums: Uzlabot sievietes reprodaktīvo veselību

23. rādītājs*: Abortu skaits (mākslīgie aborti uz 1000 sievietēm 15-44 gadu vecumā)

1991	2002	2003
79,9	28,8	24,5

24. rādītājs**: Seksuāli transmisīvo slimību izplatība (dati: sifilisa un gonorejas slimnieku skaits uz 100 000 iedzīvotājiem)

1990	1994	1998	2000	2002	2003
104	210	159	74	53	54

Avots: * Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju aģentūra. Veselības statistikas departaments, ** Centrālā statistikas pārvalde

Sieviešu sliktā veselība ir viens no galvenajiem iemesliem neauglībai, nedzīvi dzimušiem bērniem un bērnu mirstībai pirmajā dzīves nedēļā. Mātes veselības problēmas atspoguļojas arī bērna svarā. Latvijā aptuveni 5% bērnu dzimst ar pārāk mazu svaru (ne vairāk kā 2500 gramiem). Šādiem bērniem ir lielāks risks saslimt ar infekcijas slimībām. Mazais svars var bremsēt arī bērna fizisko un garīgo attīstību.

Sievietes reprodaktīvo veselību visvairāk ietekmē seksuāli transmisīvās slimības, aborti un dzemdības līdz 18 gadu vecumam, kā arī pārāk biežas dzemdības. Tās var padarīt sievieti neauglīgu vai traucēt iznēsāt veselu bērnu. Salīdzinot ar 1991. gadu, mākslīgo abortu skaits (uz 1000 sievietēm) Latvijā ir samazinājies vairāk nekā uz pusi. Tomēr tas ir apmēram trīs reizes lielāks nekā Somijā. 2003. gadā Latvijā izdarīts 691 mākslīgais aborts uz 1000 dzīvi dzimušajiem.

Sievietes veselību grūtniecības laikā un pēc dzemdībām var ietekmēt arī viņas vispārējais veselības stāvoklis, nelabvēlīgi dzīves apstākļi, nepietiekama vai sliktā pārtika, alkohola un narkotiku lietošana. Svarīgi ir arī, lai sieviete laikus saņemtu mediķu palīdzību. Sievietes Latvijā pārsvarā rūpējas par savu un bērna veselību, jo laikus stājas grūtnieču uzskaitē. Par šāda soļa nozīmību jāpārliecina arī tie 10% sieviešu, kuras uzskaitē stājas novēloti.

Mātes veselību visvairāk varētu uzlabot ģimenes plānošana. Zināšanas par kontracepcijas līdzekļiem, sievietes un vīrieša veselību, grūtniecību un dzemdībām palīdz izvairīties no nevēlamas grūtniecības un seksuāli transmisīvajām slimībām, kā arī noteikt piemērotāko dzīves posmu bērnu radīšanai un nodrošināt pietiekami ilgu laiku starp dzemdībām. Rikojoties zinoši, nebūtu jānonāk pie lēmuma izdarīt mākslīgo abortu. Neseni pētījumi liecina, ka jaunieši šādu informāciju iegūst no plašsaziņas līdzekļiem vai vienaudžiem. (skat. 5.2. logu) Vismazāk viņi ir gatavi mācīties no saviem vecākiem vai skolās.¹⁴

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

Veselības ministrija sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām ir izstrādājusi un ieviesusi *Mātes un bērna veselības aprūpes stratēģiju 2002.-2007. gadam*. Tā paredz perinatālās aprūpes sistēmas uzlabošanu – slimību profilaksi, diagnostiku un ārstēšanu, grūtnieču aprūpi, dzemdību un pēcdzemdību palīdzību sievietēm, kā arī mācību materiālu veidošanu par seksuālās un reprodaktīvās veselības, ģimenes plānošanas, grūtniecības, dzemdību jautājumiem.

5.1. logs Terminu skaidrojums

Mātes mirstība – Grūtniecības laikā vai 42 dienās pēc grūtniecības izbeigšanās (neatkarīgi no grūtniecības ilguma) mirušo sieviešu skaits (ja sieviete mirusi ar grūtniecību saistītu cēloņu dēļ vai tādu cēloņu dēļ, ko grūtniecība vai tās vadīšana pastiprinājusi; bet ne no nelaimes gadījuma vai nejaušības).

Ģimenes plānošana – Apzināta pāru izvēle regulēt bērnu skaitu un bērnu ieņemšanas laiku, lietojot mākslīgas un dabīgas kontracepcijas metodes.

Sievietes reproduktīvā veselība – ar sievietes reproduktīvo (bērnu radišanas) sistēmu saistīta fiziska, garīga un sociāla labklājība.

Perinatālā aprūpe – profilaktisko, diagnostikas un ārstniecisko pasākumu kopums grūtniecēm, dzemdētājām un nedēļniecēm, kā arī jaundzimušajiem līdz 7. dzīves dienai.

Reproduktīvās un seksuālās veselības jomā jau vairāk nekā 10 gadus darbojas Latvijas Ģimenes plānošanas un seksuālās veselības asociācija *Papardes zieds*. Asociācijas darbs ir vērsts gan uz jauniešiem, gan medicīnas darbiniekiem, gan sabiedriskās domas veidošanu (piemēram, abortu jautājumā). Veselības ministrija sadarbībā ar ANO Attīstības programmu un Latvijas Ģimenes plānošanas un seksuālās veselības asociāciju *Papardes zieds* strādā pie tā, lai Latvijā jaunieši saņemtu vajadzīgo informāciju, ārstēšanu un palīdzību.

5.2. logs Vienaudžu izglītība

Vienaudžu izglītība ir viens no efektīvākajiem neformālajiem veidiem, kā jaunieši var saņemt informāciju par sev aktuāliem jautājumiem (attiecības, kontracepcija, grūtniecība u.c.). Tie ir jautājumi, par kuriem reizēm grūti runāt ar pieaugušajiem.

Motivēti un draudzīgi jaunieši tiek apmācīti darbam ar savu vienaudžu grupām: rosināt diskusijas, izrunāt problēmas un risinājumus, sniegt informāciju par aktuālām veselības tēmām. Šādi pasākumi var veiksmīgi papildināt skolotāju un vecāku darbu, un tā ir daudzu iespējamo veselības un attiecību problēmu profilakse.

Jau kopš 1990. gadu vidus Latvijā šo metodi sāka izmantot dažas nevalstiskās organizācijas. 2003. gadā 18 šādas organizācijas apvienojās visā Latvijā. Šo metodi izmanto arī skolu pedagogi, sagatavojot skolas jauniešus darbam ar citiem jauniešiem.

Vienaudžu izglītība ir ļoti nepieciešama darbā ar sociālā riska grupām – nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, narkotisko vielu lietotājiem, „ielu bērniem” utt. Šādi jaunieši vairāk ieklausās informācijā par veselību un praktiskos padomos, ja tos sniedz vienaudži, kas paši kādreiz piederējuši riska grupām.

Solis tālāk

Lai gan Tūkstošgades attīstības mērķos mātes veselība saistīta ar grūtniecību, dzemdībām un bērna dzīves pirmajām dienām, jāpievērš uzmanība arī mātes psiholoģiskajai veselībai, kas ietekmē gan viņas vēlmi dzemdēt, gan bērna dzīvi. Daudzas sievietes dzemdē, nestājoties laulībā ar bērna tēvu, un tēviem nav juridiska pienākuma uzturēt savas atvases vai citādi piedalīties bērnu audzināšanā. Sievietei vienai audzināt bērnu ir papildus slodze gan garīgi, gan finansiāli. Jo vairāk bērnu, jo dziļāk nabadzībā grimst ģimene. Arī šis faktors ietekmē sievietes psiholoģisko stāvokli. Piemēram, pēcdzemdību depresijas ir pasaulē plaši atzīta problēma. Depresija traucē sievietei iekļauties savā vidē un pilnvērtīgi piedalīties bērnu audzināšanā. Lielāka sabiedrības izpratne par mātes garīgo stāvokli varētu pozitīvi ietekmēt Latvijas demogrāfisko situāciju.

Uzlabot mātes veselību. Informācija

Mātes un bērna veselības aprūpes stratēģija Latvijā. <http://www.vm.gov.lv>, 2001.

Rīcības plāns Mātes un bērna veselības aprūpes stratēģijas ieviešanai 2004.-2007. gadam. <http://www.vm.gov.lv>, 2004.

Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. 2002. gada 1. jūlijā.

Putniņa, A., red. *Iedzīvotāju reproduktīvā veselība: Pārskats par situāciju Latvijā 1997.- 2003.* UNFPA un Papardes zieds. Rīga, 2004.

Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju aģentūra. Mātes un bērna veselības aprūpe 2003. Rīga, 2004.

6. mērķis: *Ierobežot HIV/AIDS, tuberkulozes un difterijas izplatību, kā arī mirstību no citiem novēršamiem nāves cēloņiem*

Katra cilvēka slimība un nāve ir liels zaudējums gan viņa ģimenei, gan valstij. Tādēļ ir svarīgi novērst smagākās slimības un biežāk sastopamos nāves cēloņus. Lielākos draudus sabiedrības veselībai pasaulē pašlaik izraisa HIV/AIDS, tuberkuloze un malārija. Tuberkuloze joprojām ir viens no galvenajiem nāves cēloņiem pasaulē. Ar to mirst vismaz divi miljoni iedzīvotāju gadā. 42 miljoni cilvēku šobrīd slimo ar HIV/AIDS. Slimības un nāvi izraisa arī nepareizs dzīvesveids un dažādi ārējie cēloņi (vardarbība, negadījumi u.c.).

Kā atzīmē Pasaules Veselības organizācija, šiem nāves cēloņiem un slimībām ir sociāla dimensija. Pat bagātajās valstīs cilvēki ar augstākiem ienākumiem dzīvo vairākus gadus ilgāk un slimo mazāk. Nozīme ir arī veselības aprūpei un informācijai par veselīgu dzīves veidu, ja tā sasniedz un spēj pārliecināt visvairāk apdraudētās cilvēku grupas. Ir vairākas slimības un nāves cēloņi, no kuriem palīdz izvairīties zināšanas par risku veselībai un iespējām to novērst (piemēram, par HIV).

Vidējais mūža garums Latvijas iedzīvotājiem ir ievērojami īsāks nekā pārējā Eiropā. Visvairāk to ietekmē neveselīgs dzīves veids un novēršamie ārējie nāves cēloņi. Kaut gan saslimstība ar tuberkulozi mazinās, mirstība no tās joprojām ir augsta, pieaug HIV izplatība heteroseksuālā ceļā. Šo nāves cēloņu pieaugums ir saistīts ar sociālajām pārmaiņām valstī.

6.1. logs Terminu skaidrojums

Ārējie nāves cēloņi – trauma, nelaimes gadījums vai vardarbība, kas ir izraisījusi vai veicinājusi cilvēka nāvi, tajā skaitā tišs paškaitējums (pašnāvība), kritieni, transporta negadījumi, saindēšanās ar alkoholu, narkotikām un citām kaitīgām vielām.

Ar neveselīgu dzīves veidu saistītas slimības – tādas slimības, kuras rodas neveselīga uztura, darba un dzīves apstākļu, stresa, mazkustības vai kaitīgu ieradumu dēļ.

Mirstība no dzīves veida izraisītām slimībām un ārējiem cēloņiem ļoti paaugstinājās pārejas periodā, kad katrs iedzīvotājs izjuta lielas pārmaiņas savā dzīvē. Ne visi spēja tikt ar tām galā. Ilgstošs bezdarbs un bezcerība bieži veicina alkohola un citu apreibinošu vielu lietošanu. Tas rada alkoholismu, kas ir gan problēma pati par sevi, gan jaunu problēmu sākums. Piemēram, alkohola un narkotisko vielu lietošana var sekmēt agresiju, depresiju un citas psiholoģiskās slimības, kas var novest cilvēku līdz varmācībai vai pašnāvībai.

Daudzviet cilvēkiem trūkst sociālā atbalsta. Radi, kaimiņi un paziņas bieži viens otram nepalīdz, it īpaši pilsētās. Sociālie un citi dienesti nespēj sadarboties un atklāt problēmas agrīnā posmā, piemēram, pusaudža pāreju no eksperimentiem ar „zāli” uz sintētisko narkotiku lietošanu.

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Tāpēc viens no galvenajiem Latvijas Tūkstošgades attīstības mērķiem ir ierobežot HIV/AIDS, tuberkulozes, difterijas izplatību, kā arī mirstību no citiem novēršamiem nāves cēloņiem. Lai šo mērķi sasniegtu, izvirzīti šādi uzdevumi:

12. uzdevums: Līdz 2015. gadam katru gadu par 10%, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, samazināt sieviešu un vīriešu jaunas HIV inficēšanās gadījumus.

13. uzdevums: Līdz 2015. gadam panākt, ka 50% no HIV inficētajiem saņem atbilstošu aprūpi un ārstēšanu.

14. uzdevums: Samazināt tuberkulozes (TB) izplatību un mirstību no TB, sasniedzot 1990. gada līmeni.

15. uzdevums: Līdz 2010. gadam panākt, ka difterijas izplatība samazinās līdz 1 gadījumam uz 100 000 iedzīvotājiem.

16. uzdevums: Līdz 2015. gadam par 10%, salīdzinot ar 2000. gadu, samazināt novēršamos priekšlaicīgas nāves gadījumus, kas saistīti ar ceļu satiksmes negadījumiem, alkoholu un narkotikām, tīšu paškaitējumu un vardarbību.

HIV/AIDS

HIV/AIDS izplatības ziņā Latvijas situācija ir zināmā mērā stabilizējusies, jo tiek veikts darbs ar riska grupām un notiek profilakses pasākumi. 2002. gadā inficēšanās ar HIV, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par trešdaļu, bet tajā pašā laikā par trešdaļu pieauga saslimstība ar AIDS, kā arī turpina pieaugt no HIV/AIDS mirušo skaits. Mainās ceļi, kādos notiek inficēšanās. Tagad tie ietver arī inficēto cilvēku heteroseksuālos partnerus un inficētas grūtnieces.

12. uzdevums: Līdz 2015. gadam katru gadu par 10%, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, samazināt sieviešu un vīriešu jaunas HIV inficēšanās gadījumus

25. rādītājs*: Ikgadējo jauno HIV gadījumu skaits pēc dzimuma

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Vīrieši	–	–	–	7	19	14	25	124	178	354	627	379	271	157
Sievietes	–	–	–	1	2	3	0	39	63	112	180	163	132	94

26. rādītājs: Ikgadējo jauno HIV gadījumu skaits transmisijas grupās

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Homoseksuāli	1	1	5	3	8	9	16	22	10	5	7	8	12
Heteroseksuāli	2	–	–	3	6	5	2	15	25	46	64	65	67
Nenoskaidrots inficēšanās ceļš	–	–	–	2	6	3	2	4	13	32	73	71	90
Intravenozo narkotiku lietotāji	–	–	–	–	1	–	5	122	192	382	663	396	232
Kopā	3	1	5	8	21	17	25	172	240	465	808	540	401

Avots: * AIDS Profilakses centrs (Dati uz 1.09.2004.)

Latvijā sākotnēji ar HIV vairāk inficējās homoseksuāli vīrieši, bet 1998. gadā par galveno HIV izplatīšanās grupu kļuva intravenozo narkotiku lietotāji. Par HIV izplatības kulmināciju Latvijā kļuva 2001. gads. Tikai mērķtiecīgs darbs riska grupu vidū, sabiedrības informēšana un narkotiku lietošanas tendenču izmaiņas panāca infekcijas izplatīšanās stabilizāciju.

Joprojām visvairāk ar HIV Latvijā inficējas vīrieši, kopīgi lietojot intravenozās narkotikas ar vienu šļirci. Tomēr kopš 2002. gada vērojams jaunu HIV gadījumu pieaugums sievietes vidū. Viņas biežāk nekā vīrieši inficējas no saviem seksa partneriem. Daudz ir arī gadījumu, kad inficēšanās ceļš nav zināms. Līdz 2004. gada 1. oktobrim 37,3% no kopējā šajā laika posmā reģistrēto gadījumu skaita nebija zināms inficēšanās ceļš. Tāpēc jāuzlabo infekcijas kontrolei nepieciešamo datu kvalitāte.

Visstraujāk HIV izplatība notiek jaunu cilvēku vidū. Vecumā no 20 līdz 29 gadiem ir izteikti lielāks jauno HIV gadījumu skaits. Daudzi jauni cilvēki inficēšanos neuzskata par reālu risku vai arī viņiem pietrūkst motivācijas rīkoties tā, lai neapdraudētu savu veselību. Pašlaik tikai 30% jauniešu vecumā no 15 līdz 25 gadiem zina iespējamās HIV inficēšanās veidus un noraida galvenos mītus par HIV/AIDS. Diemžēl ir jaunieši, kuriem skolās nav veselības mācības stundu, un tādēļ tie nesaņem informāciju par iespējamām inficēšanās riskiem. Tādi ir dažādu internātskolu, arodskolu audzēkņi, nepilngadīgie likumpārkāpēji u.c.

13. uzdevums: Līdz 2015. gadam panākt, ka 50% no HIV inficētajiem saņem atbilstošu aprūpi un ārstēšanu

27. rādītājs: HIV/AIDS nāves gadījumu skaits (no inficējušos kopskaita – AIDS stadijā)

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
4	7	9	12	17	20	31	48	72	114	169	227

28. rādītājs: To HIV inficēto īpatsvars, kuri saņem antiretrovīrālu terapiju (HAART), no visiem HIV inficētajiem, kuriem ir indikācijas terapijas saņemšanai (%)

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
-	-	-	-	-	-	-	-	20	20	25	25

29. rādītājs: Ar HIV inficēto jaundzimušo incidence, kas dzimuši HIV inficētām mātēm un inficējušies vertikālās transmisijas ceļā

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	2

Avots: AIDS Profilakses centrs. LR Centrālā statistikas pārvalde. Pārskats *ledzīvotāju reprodūktīvā veselība 2003*.

Latvijā HIV epidēmijas ierobežošanu vada 1993. gadā izveidotais AIDS Profilakses centrs, bet ārstniecības pasākumus – Latvijas Infektoloģijas centrs. Vakcīna pret HIV vēl joprojām nav izstrādāta un HIV infekcija nav izārstējama, taču savlaicīga ārstēšana ievērojami pagarina HIV inficēto dzīves ilgumu un kvalitāti. Līdz ar to HIV no nāvējošas infekcijas kļūvusi par hronisku kontrolējamu un vadāmu infekciju. Valsts ir apņēmusies nodrošināt ikvienam HIV inficētajam labāko pašreiz pieejamo kombinēto pretvīrusu terapiju (HAART). Terapijas izmaksas vienam HIV inficētajam ir apmēram 5400 lati gadā jeb aptuveni 450 lati mēnesī. Ņemot vērā laiku, kas paiet no inficēšanās brīža līdz slimības fāzei, var prognozēt, ka nākamo gadu laikā strauji pieaugs to cilvēku skaits, kam vajadzīga terapija.

Latvijā pašlaik terapiju saņem tikai viena ceturtdaļa no tiem, kam tā nepieciešama. Tas ir zemāks rādītājs nekā Rietumeiropā un Centrāleiropā. Pēc speciālistu domām, tas daļēji saistīts ar to HIV inficēto intravenozo narkotiku lietotāju izslēgšanu no

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

programmas, kuri vāji pakļaujas ārstēšanas režīmam. Inficētos doties pie mediķiem kavē arī attālums līdz terapijas saņemšanas vietai Rīgā, transporta un finansiālās problēmas vairākām riska grupām. Sabiedrības attieksme pret inficētajiem īpaši var ietekmēt lauku iedzīvotājus. Apkārtējo aizspriedumu dēļ cilvēki var izvairīties no kontaktiem ar mediķiem. Terapijas nesāņemšana ietekmē ne tikai inficēto, bet arī citus. Piemēram, infekcijas izplatīšanās no mātes uz bērnu varētu mazināties, ja HIV inficētās grūtnieces sāktu savlaicīgu terapiju.

Jau tuvāko gadu laikā jāattīsta sociālā atbalsta un palīdzības sistēma personām ar HIV/AIDS, kā arī viņu ģimenes locekļiem un tuviniekiem. Tas mazinātu gan HIV inficēto diskrimināciju sabiedrībā, gan motivētu viņus terapijas saņemšanai.

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

Valdība ir apstiprinājusi *Cilvēka imūndeficīta vīrusa (HIV) un AIDS izplatības ierobežošanas programmu 2003.-2007. gadam*. Tā ir trešā Latvijas programma HIV/AIDS izplatības ierobežošanai, kuras mērķis ir panākt stabilu jauno HIV infekcijas gadījumu skaita samazināšanos valstī.

Lai ierobežotu HIV un citu seksuāli transmisīvo infekciju izplatību intravenozo narkotiku lietotāju vidū, no 2002. gada AIDS profilakses centrs, Baltijas jūras valstu padome un ANO Attīstības programma (UNDP) sadarbībā ar pašvaldībām izveidojusi 10 viegli pieejamus (zema sliekšņa) HIV profilakses punktus Bauskā, Jelgavā, Jēkabpilī, Jūrmalā, Kuldīgā, Liepājā, Olainē, Rīgā, Talsos un Tukumā. Līdzīgi punkti izveidoti arī Ogrē, Salaspilī un Ķekavā.

Darbam ar narkotiku lietotāju partneriem, grūtniecēm u.c. AIDS profilakses centrs ir piesaistījis ES sabiedrības veselības programmas finansējumu HIV profilakses punktu tīkla un pakalpojumu klāsta paplašināšanai 2005.-2006. gadā.

Latvijā veidojas sabiedriskās organizācijas, kas palīdz iedzīvotājiem, kuri saskaras ar HIV/AIDS. (Skat. 6.2. logu)

6.2. logs Atbalsts HIV inficētajiem un AIDS slimniekiem

Viena no aktīvākajām sabiedriskajām organizācijām šobrīd ir *Dialogs*. Šī organizācija ir atbalsta centrs cilvēkiem, kurus skar HIV/AIDS. Centra misija ir sniegt psiholoģisku, emocionālu un sociālu atbalstu HIV inficētajiem un AIDS slimniekiem. Tāpat atbalsta centra *Dialogs* galveno uzdevumu lokā ir HIV inficēto un AIDS slimnieku integrācija sabiedrībā, kā arī iestāšanās pret šo cilvēku diskrimināciju. Centrā var gan saņemt individuālas konsultācijas, gan piedalīties atbalsta grupu un pašpalīdzības grupu nodarbībās.

<http://www.diacentrs.lv>

Tuberkuloze

Tuberkulozes gadījumu skaits Latvijā strauji pieauga ap 1997. gadu. Pašlaik tas mazinās, bet vēl ir tālu no 1990. gada līmeņa. Tuberkuloze ir slimība, kura visvairāk skar nabadzīgos iedzīvotājus.

14. uzdevums: Samazināt tuberkulozes izplatību un mirstību no TB, sasniedzot 1990. gada līmeni

30. rādītājs: Iedzīvotāju saslimstība ar tuberkulozi (uz 100 000 iedzīvotājiem)

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
60,1	69,5	75,6	70,0	72,3	73,4	65,9	63,7

31. rādītājs*: Bērnu un pusaudžu mirstība ar tuberkulozi (uz 100 000 attiecīgā vecuma bērniem un pusaudžiem)

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
16,8	19,1	26,9	27,9	33,1	39,1	28,7

32. rādītājs**: DOTS-Pluss (Directly Observed Treatment Short Course) tuberkulozes ārstēšanas uzsākšanas gadījumi, ieskaitot cietumniekus

1997	1998	2000	2001	2002
130	211	235	244	166

Avots: * LR Centrālā statistikas pārvalde. ** Pasaules Veselības organizācija

Ar tuberkulozi galvenokārt slimo cilvēki darbaspējīgā vecumā, turklāt vīrieši saslimst 2,5 reizes biežāk nekā sievietes. Lielākas iespējas saslimt ar tuberkulozi ir cilvēkiem bez pastāvīgas dzīvesvietas, bezdarbniekiem, ieslodzītajiem un alkoholiķiem. Šis risks ir īpaši augsts cilvēkiem, kas pēc atgriešanās no ieslodzījuma ir bez darba un pastāvīgas dzīvesvietas.¹⁶

Nereti trūcīgie cilvēki nezina, kādi medicīnas pakalpojumi ir pieejami un kuri no tiem ir bez maksas. Ja saslimušie mediķu palīdzību meklētu jau slimības sākumstadijā, gan tuberkulozes slimnieku skaits, gan mirstība no tuberkulozes samazinātos.

6.3. logs Multirezistentā tuberkuloze

Ir dažādas tuberkulozes formas, bet visgrūtāk ārstējamā ir multirezistentā tuberkuloze (MR-TB). Par „karsto punktu” pasaulē saslimstībā ar MR-TB Latvija kļuva 1995.-1996. gadā. Pasaules Veselības organizācijas pētījums rāda, ka mūsu valsti bija viens no visaugstākajiem rādītājiem saslimstībā ar tuberkulozi šīs organizācijas dalībvalstu vidū. Kulmināciju šis skaits sasniedza 1997. gadā – 335 MR-TB slimnieki. Latvija sadarbibā ar Pasaules Veselības organizāciju izstrādāja MR-TB ārstēšanas stratēģiju un zāļu uzraudzības sistēmu. Visi pacienti ar MR-TB tika atsevišķi reģistrēti un uzraudzīti. 2000. gadā valdība uzsāka DOTS-Pluss programmu pacientu ar MR-TB ārstēšanai. Multirezistentu slimnieku skaits gadu no gada mazinās. Latvija šobrīd jau ir tālu no agrākās „godalgotās” vietas saslimstībā ar MR-TB pasaules valstu vidū.

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

Latvijā septiņās vietās atrodas tuberkulozes kabineti, kuros var saņemt informāciju par tuberkulozi. Tuberkulozes ārstēšanu apmaksā no valsts budžeta.

Difterija

15. uzdevums: Līdz 2010. gadam panākt, ka difterijas izplatība samazinās līdz 1 gadījumam uz 100 000 iedzīvotājiem

33. rādītājs: Saslimstības gadījumi ar difteriju uz 100 000 iedzīvotājiem

2001	2002
3,9	1,9

Avots: Pasaules Veselības organizācija

Difterija ir slimība, kura Eiropā gandrīz vairs nav sastopama, jo vairums iedzīvotāju regulāri vakcinējas. Latvijā pēdējo 10 gadu laikā difterijas gadījumu skaits svārstās. Tas liecina, ka daudzi cilvēki laikā nevakcinējas pret difteriju. Pasaules Veselības organizācija uzskata, ka vismaz 90% iedzīvotāju jābūt vakcinētiem, lai slimība neizplatītos. Tad varētu izpildīt uzdevumu, ka valstī gadā nav vairāk par vienu slimības gadījumu uz 100 000 iedzīvotājiem. Kaut gan vakcinācija ir bez maksas, vakcinācijas iestādes ziņo, ka vēl joprojām 30% pieaugušo nav imunizēti. Pētījumi liecina, ka cilvēki nepotējas, jo viņiem trūkst informācijas, laika, vai arī tāpēc, ka potēšanas kabineti ir tālu no dzīves vietas.

Ar dzīves veidu saistītās slimības un ārējie nāves cēloņi

6.4. logs Jaunpiedzimušo paredzamais mūža ilgums Latvijā un ES-15 2000. gadā (gadi)

	Vīrieši	Sievietes
Latvija	65,4	76,8
Eiropas Savienība	75,8	81,6

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Salīdzinot ar citiem eiropiešiem, Latvijas iedzīvotāji nedzīvo ilgi. Mūžu manāmi saīsina ar dzīvesveidu saistītās slimības un ārējie nāves cēloņi.

Latvija 2001. gadā bija pirmajā vietā mirstības ziņā no sirds un asinsvadu slimībām vecuma grupā no 25 līdz 64 gadiem (pēc Eiropas veselības atlasa – *Atlas of Health in Europe*). To ietekmē dzīves veids – neveselīgs uzturs, darba un dzīves apstākļi, stress, mazkustība, kaitīgi ieradumi u.c. Daudzi Latvijas iedzīvotāji nevar atļauties veselības aprūpes pakalpojumus, kas būtu nepieciešami profilaksei vai veselības uzlabošanai.

Latvija ieņem 3. vietu Eiropā pēc mirstības no ārējiem nāves cēloņiem. 2003. gadā to virsotnē ierindojās *tīšs paškaitējums* (pašnāvība), *kritieni*, *transporta negadījumi*, *saindēšanās* (ar alkoholu, narkotikām u.c.) un *vardarbība*. Nāves gadījumu skaits valstī samazinās, tomēr ārējie nāves cēloņi ir trešais biežākais nāves cēlonis Latvijā aiz sirds un asinsvadu slimībām un audzējiem.¹⁶

Salīdzinot ar 1990. gadu, pieaugusi mirstība vīriešiem darba spējīga vecumā. Tas galvenokārt saistīts ar alkoholu, satiksmes negadījumiem un pašnāvībām. (Par bērnu mirstību no ārējiem nāves cēloņiem skat. 4. mērķis – *Mazināt bērnu mirstību.*)

16. uzdevums: Lidz 2015. gadam par 10% , salīdzinot ar 2000. gadu, samazināt novēršamos priekšlaicīgas nāves gadījumus, kas saistīti ar ceļu satiksmes negadījumiem, alkoholu un narkotikām, tišu paškaitējumu un vardarbību

34. rādītājs: Mirstība no ārējiem nāves cēloņiem uz 100 000 iedzīvotājiem (vīrieši/sievietes)

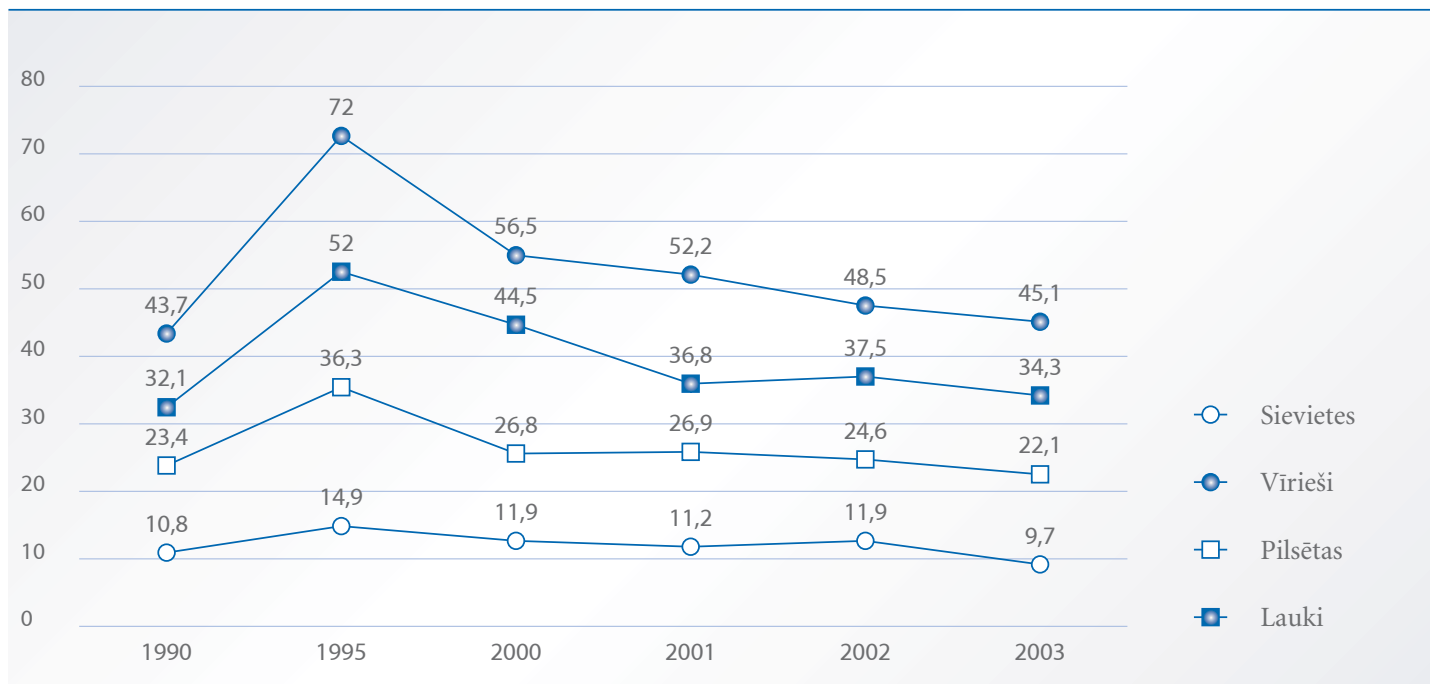
1980	1990	1995	2000	2001	2002	2003
245/68	244/67	348/90	261/72	255/74	251/76	228/74

Avots: LR Centrālā statistikas pārvalde

Tišs paškaitējums (Pašnāvība)

Ārējo nāves cēloņu grupā 2003. gadā lielāko īpatsvaru veidoja pašnāvības (18%). Latvijā pašnāvībās iet bojā vairāk cilvēku nekā ceļu satiksmes negadījumos. 2003. gadā pašnāvību izdarīja 505 cilvēki. Uz katru sievieti vidēji 3 vīrieši izšķīrās par pašnāvību. Kaut arī pašnāvību skaits ar katru gadu sarūk, salīdzinot ar Eiropas Savienības vecajām dalībvalstīm, tas tomēr joprojām ir augsts. Visbiežāk pašnāvības tiek izdarītas cilvēka dzīves aktīvajā periodā – vecumā no 35 līdz 54 gadiem.

6.5. logs Mirstība no tiša paškaitējuma uz 100 000 iedzīvotājiem

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

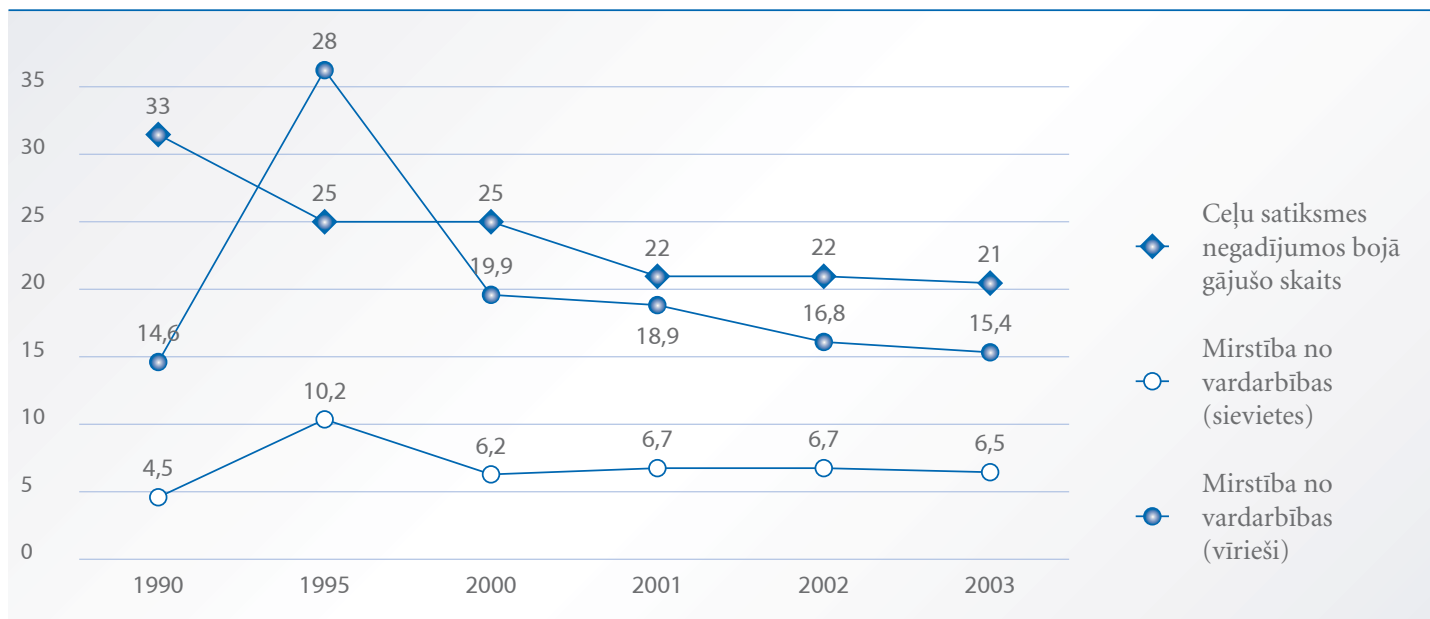
Ceļu satiksmes negadījumi

2001. gadā Latvijā bija vairāk bojāgājušo ceļu satiksmes negadījumos nekā jebkur citur Eiropas Savienības valstīs. Kaut arī bojā gājušo skaits Latvijā nedaudz samazinājies, tas joprojām ir liels (493 cilvēki 2003. gadā). Turpina augt ievainoto cilvēku skaits (6639 – 2003. gadā). Apdraudēti ir gan gājēji, gan autovadītāji. Satiksmes negadījumi arī nereti saistīti ar alkohola un narkotisko vielu lietošanu, kā arī psiholoģiskām veselības problēmām – nespēju tikt galā ar stresu, agresiju u.c.

Vardarbība

2003. gadā 247 cilvēki gāja bojā vardarbīgā nāvē. Vīrieši biežāk nekā sievietes, kā arī pilsētnieki biežāk nekā lauku iedzīvotāji ir pakļauti vardarbīgas nāves riskam. Kulminācijas gadi gan pašnāvību, gan vardarbīgas nāves ziņā Latvijā bija 1993. un 1994. gads. Tā, piemēram, 1993. gadā vardarbīgā nāvē mira 640 cilvēki. Kopš tā laika nāve no vardarbības ir samazinājusies, taču joprojām nav sasniegts 1990. gada līmenis.

6.6. logs Mirstība no atsevišķiem ārējiem nāves cēloņiem uz 100 000 iedzīvotājiem

Alkoholisms

Kaut arī sabiedrība tiek izglītota un ir veikti vairāki alkohola patēriņu ierobežojoši pasākumi, Latvijā alkohola patēriņš pieaug. 2001. gadā alkohola patēriņš bija 7,8 litri uz vienu iedzīvotāju, kas vecāks par 15 gadiem, bet 2003. gadā jau 9,4 litri. Pieaudzis gan stiprā, gan vieglā alkohola patēriņa daudzums. Alkohola reibumā biežāk nekā citkārt notiek nelaimes gadījumi, traumas, satiksmes negadījumi un tiek pastrādāti noziegumi. Jāņem vērā, ka pārmērīga alkohola lietošana ir gan reakcija uz sociālām problēmām, gan arī svarīgs faktors, kas tās vēl vairāk pastiprina.

Narkotiskās vielas

Narkotisko vielu lietošana, atšķirībā no alkohola, ir salīdzinoši jauna problēma Latvijā. Neilgā laikā Latvija no narkotiku tranzīvalsts kļuvusi par patēriņa valsti. Mainoties piedāvājumam (gan pašmāju, gan kontrabandai), mainās arī „modē” esošās vielas. Jauniešu vidū nereti mājgo uzskats, ka daļa vielu ir nekaitīgas un saistītas ar izklaidi.

Lielāka iespēja, ka narkotisko vielu lietošana no epizodiskas eksperimentēšanas kļūs par veselības un dzīvības draudu, ir jauniešiem, kam ir problēmas ģimenē, skolā, attiecībās vai kuri atrodas nelabvēlīgā vidē. Savu problēmu dēļ jaunieši var sākt lietot narkotikas, bet tas noved pie noziedzības, vardarbības, sociālo iespēju sašaurināšanās, atkarības un arī priekšlaicīgas nāves (2002. gadā – 136 gadījumi). Katru gadu arvien biežāk ceļu satiksmes drošību apdraud autovadītāji, kuri sēžas pie stūres narkotisko vielu ietekmē. 2002. gadā aizturēti 285 autovadītāji, kuriem konstatēta narkotisko vielu ietekme. Narkotisko vielu lietošana, tāpat kā alkohola lietošana, var būt gan reakcija uz sociālām problēmām, gan arī jaunu, dziļāku problēmu sākums.

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

Skolās 1.-9. klasēs sociālo zinību blokā iekļautas veselības mācības tēmas.

Krīzes palīdzība kļūst pieejamāka: 26 rajonos paredzēta ambulatoru multidisciplināru komandu darbība psiholoģiskās palīdzības jomā; 7 pašvaldībās paredzēta pakāpeniska juridiskās un psiholoģiskās bezmaksas konsultatīvās palīdzības ieviešana tiem, kas cietuši no vardarbības vai citas nelaimes.

Paredzēts pastiprināt sodus un atbildību par transporta līdzekļu vadīšanu alkohola vai narkotiku reibumā.

Latvijā izstrādāta *Narkotiku kontroles un narkomānijas profilakses stratēģija 2004.-2008. gadam*, kura pievērš īpašu uzmanību riska grupām, profilakses pasākumiem, dažādu institūciju sadarbībai pašvaldībās, rehabilitācijas iespējām.

HIV/AIDS, tuberkuloze, difterija, citi novēršamie nāves cēloņi. Informācija

Veselības ministrija – <http://www.vm.gov.lv>

Cilvēka imūndeficīta vīrusa (HIV) un AIDS izplatības ierobežošanas programma 2003.-2007. gadam. 2003.

Narkoloģijas valsts aģentūra – <http://www.narko.lv>

AIDS Profilakses centrs – <http://www.aids-latvija.lv>

AIDS portāls – <http://www.aids.lv>

Tuberkulozes un plaušu slimību valsts centrs – <http://www.tuberculosis.lv>

Sabiedrības veselības aģentūra – <http://www.sva.lv>

Veselības ministrija. *Rīcības programma Sabiedrības veselības stratēģijas ieviešanai 2004.-2010. gadam.* 2004.

7. mērķis: Nodrošināt vides ilgtspēju

Vide, tajā skaitā daba, ir cilvēces eksistences un turpmākās attīstības pamats.

Cilvēku saimnieciskā darbība ietekmē vidi. Ir svarīgi, lai šī ietekme neapdraudētu vides vērtību pastāvīgumu jeb ilgtspēju. Pagaidām cilvēku saimnieciskās darbības ietekme uz vidi ir negatīva. Nav nostabilizējies arī pasaules iedzīvotāju skaits. Šie apstākļi sarežģī vides ilgtspējas plānošanu un nodrošināšanu.

Tieši ekonomisko un sociālo problēmu pareiza risināšana ir vides ilgtspējas garants nākotnē. Šī sakarība darbojas arī otrādi. Proti, kvalitatīvi vides un dabas apstākļi veicina ilgtspējīgu ekonomiskās un sociālās sfēras attīstību.

Kompleksa pieeja ekonomiskajai, sociālajai un vides jomai ir **ilgtspējīgas attīstības** pamatprincips.

7.1. logs Ilgtspējīga attīstība

Ilgtspējīgas attīstības jēdziens definēts ANO izveidotās Pasaules vides un attīstības komisijas ziņojumā – „Mūsu kopējā nākotne” (angl. „Our Common Future”, 1987).

Ilgtspējīga attīstība – attīstība, kas nodrošina šodienas cilvēku vajadzības, neradot draudus nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanai. Tā ir attīstība sabiedrības ilgtermiņa interesēs. Turklāt ilgtspējīgai attīstībai jēga ir tikai tad, ja tā ir apzināta, loģiski vadīta un nepārtraukta gan pasaules, gan reģionālā, gan vietējā līmenī. Tieši tāpēc visu līmeņu politikā parādās specifiski dokumenti par vides jautājumiem un ilgtspējīgu attīstību kopumā.

Piemēram,

- ANO: *Agenda 21*, Tūkstošgades Deklarācija, Konvencija par bioloģisko daudzveidību, Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām, Kioto protokols;
- ES: Lisabonas stratēģija, ES Sestā vides rīcības programma, ES Ilgtspējīgas attīstības stratēģija;
- Latvijā: Nacionālais vides politikas plāns 2004.-2008. gadam, Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes.

Pasaulē 1,2 miljardiem absolūti nabago cilvēku palīdz izdzīvot mežs.¹⁷ Taču mežu platība sarūk noplicinošas saimniekošanas dēļ. Šobrīd vairs tikai 30% planētas sauszemes sedz meži. Tā kā mežos atrodami 90% sauszemes bioloģisko sugu, to nepareiza apsaimniekošana uzskatāma par būtisku draudu pasaules bioloģiskajai daudzveidībai.

Pasaule kļūst siltāka. Tiek aplēsts, ka starp 1990. un 2100. gadu temperatūra varētu palielināties par 1,4-5,8 C, izraisot plūdus, un citas katastrofas.¹⁸ No 6-7 miljardiem tonnu cilvēku saimnieciskajā darbībā radītā oglekļa dioksīda (CO₂) 1/3 piesaista okeāni

un 1/3 – augi. Pārējais nokļūst gaisā, izraisot tā saucamo siltumnīcas efektu. Vairums CO₂ izmešu rodas akmeņogļu, naftas un dabas gāzes izmantošanas laikā. Pēdējos simts gados galevnais iemesls klimata izmaiņām ir degradējoša mežu un energoresursu apsaimniekošana. Tādēļ cilvēki sākuši pievērsties dabas resursu taupīšanai un videi draudzīgām tehnoloģijām.

Vides ilgtspējas nodrošināšanā Latvijai ir būtiski izpildīt šādus uzdevumus:

17. uzdevums: Iekļaut ilgtspējīgas attīstības principus nozaru politikās.

18. uzdevums: Novērst dabas resursu samazināšanos.

19. uzdevums: Nodrošināt iedzīvotājus ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni.

Viena no pasaules ilgtspējīgas attīstības koncepcijām ir dematerializācija – sabiedrības labklājības palielināšana, vienlaikus cenšoties samazināt materiālu lietu patēriņu un izmantojot mazāk resursus. Dematerializācijas koncepcijas īstenošanos kādā nozarē vai visā ekonomikā dēvē par atsaisti (angl. *decoupling*). Piemēram, apzīmējums „ekonomikas atsaiste” norāda, ka attīstība ekonomikā nozarē vairs nav atkarīga tikai no materiālā patēriņa. Dematerializācija panākama, attīstot pakalpojumu nozari un zināšanām ietilpīgu ražošanu.

Dematerializācijas pakāpi mēra ar **ekoefektivitātes** indikatoriem. Tie parāda ekonomiskās izaugsmes tempu, resursu patēriņu un šajā laikā radīto vides piesārņojumu (piemēram – 7.2. logs). Ekoefektivitāti pēta galvenajās tautsaimniecības nozarēs: enerģētikā, apstrādes rūpniecībā, transportā, būvniecībā, zvejniecībā, lauksaimniecībā u.c.

17. uzdevums: Iekļaut ilgtspējīgas attīstības principus nozaru politikās

35. rādītājs: Latvijas tautsaimniecības nozaru ekoefektivitāte (atsaiste)

Enerģētika	Atsaiste ir notikusi, turklāt būtiski pieaug atjaunojamo energoresursu izmantošana
Rūpniecība	Atsaiste ir notikusi
Transports	Atsaiste ir vāja, jo pieaug nozares radīto piesārņojošo vielu apjomi, kā arī enerģijas patēriņš īpaši nemainās (7.2. logs)
Būvniecība	Atsaistes nav, jo resursu patēriņš strauji apsteidz nozares izaugsmi
Zvejniecība	Atsaistes nav, jo visi rādītāji pasliktinās
Lauksaimniecība	Atsaiste ir vāja

Avots: Latvijas vides aģentūra

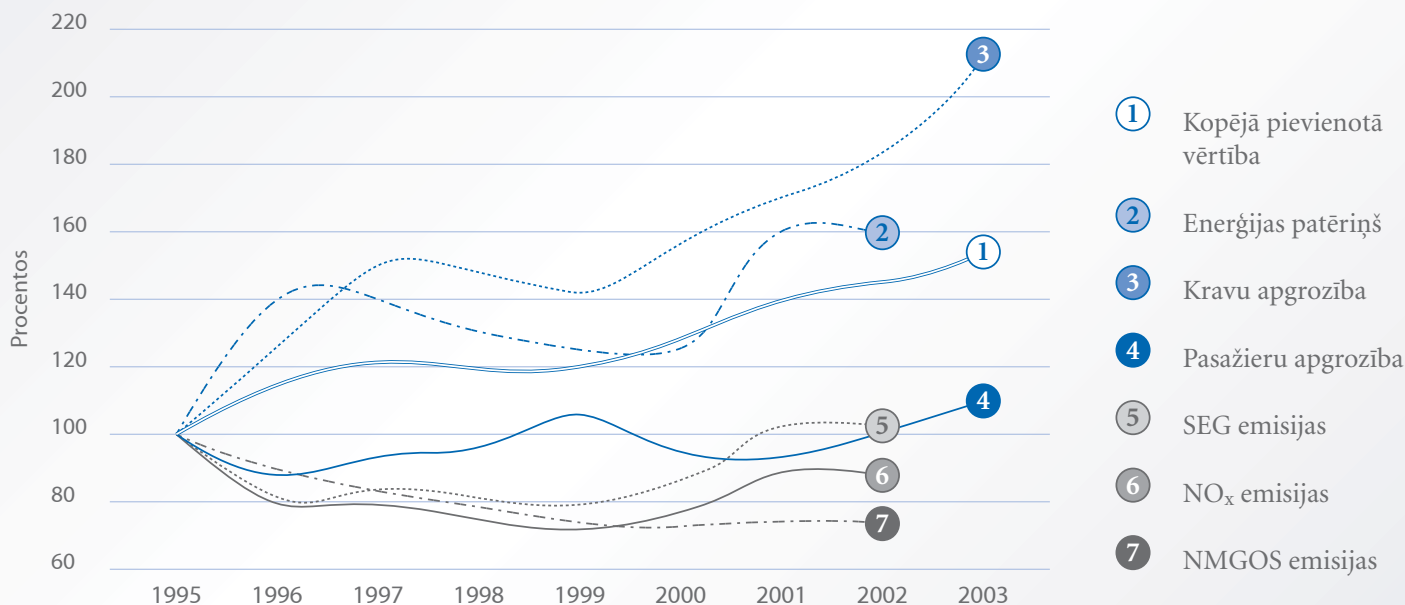
Enerģētikā primāro energoresursu (naftas produkti, gāze, akmeņogles) patēriņš samazinās. No 1995. gada par 43% pieaugusi atjaunojamo energoresursu, visvairāk kurināmās koksnes izmantošana. Atjaunojamo energoresursu izmantošana ir īpaši nozīmīga, jo ļauj samazināt ietekmi uz klimatu un vidi.

Gan apstrādes rūpniecībā, gan arī būvniecībā ir vērojama ekonomiskā attīstība. Taču ļoti straujais dažu resursu (it īpaši smilts) ieguves pieaugums, iespējams, norāda uz neefektīvu resursu izmantošanu (to raksturo neliela pievienotā vērtība). Tas var liecināt, ka resursu cena ir bijusi pārāk zema.

7.2. logs Transporta nozares ekoefektivitāte

Latvijā jāsamazina transporta radītā siltumnīcas efekta gāzu (SEG) izplūde. Šo mērķi var sasniegt, efektīvi izmantojot energoresursus. Kā atskaites punktu izvēloties konkrētu bāzes gadu, Latvijas ekoefektivitātes rādītāji ļauj analizēt nozares attīstību saistībā ar energoresursu izmantošanas efektivitāti un radīto piesārņojumu vidē.

Šobrīd atsaiste transporta nozarē ir vāja, jo pieaug nozares radīto piesārņojošo vielu apjomi, kā arī enerģijas patēriņš īpaši nemainās.

Piezīme: attēlā iekļauti kravu pārvadājumi pa dzelzceļu un autoceļiem

Avots: Centrālā statistikas pārvalde (kopējā pievienotā vērtība, enerģijas patēriņš, kravu un pasažieru apgrozība), Latvijas Vides aģentūra (SEG, NO_x, NMGOS izplūde)

Galveno rūpniecisko zivju sugu (brētliņu, reņģu, mencu, lašu) intensīvā nozveja un Baltijas jūras vides nelabvēlīgie apstākļi pēdējos gados ir veicinājuši šo zivju sugu resursu sarukšanu. Tādējādi tiek samazinātas nozvejas kvotas, pasliktinās zvejniecības ekonomiskie un sociālie rādītāji.

Arī Latvijas lauksaimniecībā turpinās pilnveidošanās laiks, kaut gan šobrīd notiek nozares pievienotās vērtības samazināšanās (IKP īpatsvarā) un lauksaimniecības produktu ārējās tirdzniecības bilance ir negatīva.

No vienas puses, tā ir cenšanās strauji sasniegt tagadējo ES lauksaimniecības līmeni (to parāda, piemēram, lietoto minerālmēsļu daudzuma un ar augu aizsardzības līdzekļiem apstrādāto platību palielināšanās Latvijā, kā arī ražošanas koncentrēšanās lielākās, ES prasībām atbilstošās ražotnēs). No otras puses, pārmaiņas ES lauksaimniecības politikā rāda, ka nozares nākotne saistīta ar ilgtspējīgu attīstību. Enerģijas racionālāka izmantošana lauksaimniecībā, bioloģiskās

lauksaimniecības veidošanās un atbalsts gados jauniem zemniekiem (18-40 gadus veciem) ir dažas no pozitīvajām tendencēm, veidojoties ilgtspējīgai, tajā skaitā, ekoeftīvai lauksaimniecībai Latvijā.

36. rādītājs: Energoresursu patēriņš Latvijā (tūkst. tonnu noscītā kurināmā – ktce*)

	1999	2001	2003
Energoresursu patēriņš kopā	5730	5740	6583
Tajā skaitā:			
dabas gāze	1495	1980	2138
gaišie naftas produkti un citi naftas produkti	1335	1313	1727
mazuts, degakmens, eļļa	900	269	166
malka, kūdra, kokss un citi kurināmā veidi	1300	1475	1854
ogles	120	123	90
elektroenerģija (HES, vēja ģeneratori un no ārvalstīm importētā)	580	580	608

Avots: Centrālā statistikas pārvalde un Ekonomikas ministrija. * 1 ktce = 0,02931 PJ

Latvijā kopējais elektroenerģijas patēriņš ir mazs. Rēķinot uz vienu iedzīvotāju, tas ir zemākais starp Eiropas Savienības valstīm – 2600 kWh/iedz. gadā. Tas ir tādēļ, ka Latvijas rūpniecībā nav energoietilpīgu ražošanas apakšnozaru un tautsaimniecībā nozīmīgu daļu aizņem pakalpojumu sektors (72,7%). Arī iedzīvotāju dzīves līmenis neļauj cilvēkiem daudz tērēt.

Tautsaimniecībai attīstoties, ir svarīgi veidot līdzsvarotu un daudzveidīgu energoapgādi, kā arī palielināt atjaunojamo energoresursu (koksnes, vēja un saules enerģijas, biogāzes u.c.) izmantošanu. Latvijā jāpanāk, ka elektroenerģijas lietotājiem ir tiesības brīvi izvēlēties elektroenerģijas piegādātāju, kas kvalitatīvi piegādā enerģiju par iespējami zemām cenām.

Kopumā Latvijas energoapgādi var vērtēt kā līdzsvarotu un samērā daudzveidīgu:

- no trim primārajiem energoresursiem – dabas gāzes, naftas produktiem un akmeņoglēm – vienīgi dabas gāzei ir tikai viens piegādātājs;
- vietējā kurināmā īpatsvars ir aptuveni 46% un, salīdzinot ar deviņdesmito gadu pirmo pusi, Latvijas kurināmā apgādes atkarība no importa ir samazinājusies 1,6 reizes;
- vidēji 70% Latvijas elektroapgādes nodrošina Latvijas elektrostacijas, tostarp vairāk nekā 40% enerģijas saražo, izmantojot atjaunojamus (koksnes atkritumus u.c.) energoresursus (skat. logu 7.3.). Importēto elektroenerģiju Latvija saņem no trīs savstarpēji neatkarīgiem un konkurējošiem piegādātājiem.

37. rādītājs: Oglekļa dioksīda (CO₂) emisijas uz vienu iedzīvotāju un kopējās SEG emisijas Latvijā

	1990	1991	1993	1994	1996	1997	1999	2002
CO ₂ /iedzīvotājs	8,31	6,67	4,73	4,69	3,70	3,56	3,12	3,13
CO ₂ emisijas/piesaiste	3479,72	110,49	-4937,00	-3800,98	-5801,60	-3019,86	-1613,48	-995,62
Kopējās SEG emisijas (ar CO ₂ emisijām/piesaisti)	10219,21	6 590,91	-1065,62	-328,12	-2337,26	446,97	1657,70	2 427,22

Avots: Latvijas vides aģentūra

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Latvija ir ratificējusi ANO Vispārējo konvenciju par klimata pārmaiņām, kuras mērķis ir novērst cilvēku darbības dēļ radušos gāzu ietekmi uz klimatu. Dalībvalstis apņēmas līdz 2000. gadam samazināt siltumnīcas efekta gāzu (SEG) izplūšanu gaisā (emisijas) līdz 1990. gada līmenim. Tā kā Latvijā vairs nav daudz lielu rūpniecības uzņēmumu, mūsu valsts šo prasību ir izpildījusi (kopējās SEG emisijas 2000. gadā bija 34,4% no 1990. gada līmeņa¹⁹).

Konvencija ir papildināta ar Kioto protokolu, kas nosaka, ka no 2008. līdz 2012. gadam SEG emisijas pasaulē jāsamazina par 5%, salīdzinot ar 1990. gadu. Lai izpildītu Eiropas Savienības prasības, Latvijai kopējās SEG emisijas jāsamazina par 8%, salīdzinot ar 1990. gadu. Domājams, ka Latvija to varēs izpildīt. SEG var ierobežot ar dažādiem energoefektivitātes pasākumiem, īstenojot tīro tehnoloģiju projektus, kā arī emisijas kvotu tirdzniecību.

Lai samazinātu klimata pārmaiņas un neracionālu energoresursu izlietojumu, vienlaicīgi nodrošinot ilgtspējīgu attīstību, galvenie uzdevumi Latvijai ir:

- līdz 2010. gadam palielināt atjaunojamo energoresursu (koksnes, vēja un saules enerģijas, biogāzes u.c.) īpatsvaru energoresursu izmantošanā līdz 43% (2003. gadā tie bija 34,2%);
- ražot un izmantot biodegvielu tā, lai biodegviela 2006. gadā būtu 2% no visas transportā izmantojamās degvielas enerģētiskās vērtības;
- izmantot efektīvu un videi draudzīgu tehnoloģiju (koģenerācijas, kombinēto ciklu, katlu efektivitātes kontroli, siltumapgādes sistēmas uzlabošanu, patērētāju slodžu vadības sistēmu, efektīvu apgaismošanas un mājturības preču popularizēšanu u.c.) izmantošanu, lai līdz 2010. gadam samazinātu primāro energoresursu (naftas, gāzes un akmeņogļu) patēriņu par 25% uz nacionālā kopprodukta vienību;
- siltināt ēkas (Tieši dzīvojamās mājas veido ap 70% no kopējā būvju apjoma. Siltināšana netieši saistāma arī ar 1.mērķa izpildi, jo ļautu samazināt mājsaimniecību ikmēneša izdevumus par siltumenerģiju. Pašlaik jaunajās Eiropas Savienības dalībvalstīs mājsaimniecības izdevumi par šo pozīciju ir apm. 20% no kopējā maksājuma par mājokli, savukārt vecajās ES dalībvalstīs lielākoties nepārsniedz 6% no kopējā maksājuma apjoma);
- veidot videi mazāk kaitīgu transporta sistēmu un uzlabot satiksmes organizāciju;
- rūpniecās ieviest vides pārvaldības un kvalitātes vadības sistēmu un vides pārvaldības un audita sistēmu (EMAS);
- rūpniecās ieviest „labāko pieejamo tehnisko paņēmieni” (LPTP) un tīrākas tehnoloģijas.

18. uzdevums: Novērst dabas resursu samazināšanos

38. rādītājs: Meža platību izmaiņas (tūkst. ha)

1995	1983	1994	1998	2003
1 747	2 782	2 820	2 871	2 923

Avots: Valsts meža dienests

2000. gadā pasaulē vidēji mežu īpatsvars samazinājies līdz 30%. Citāda situācija ir Latvijā, kur 45% no teritorijas aizņem meži. Latvija ir viena no mežainākajām valstīm Eiropā, vidēji uz vienu iedzīvotāju ir 4,5 reizes vairāk mežu nekā vidēji Eiropā. Mežiem Latvijā ir liela nozīme tautsaimniecībā, gaisa attīrīšanā no oglekļa dioksīda un cilvēku atpūtā.

Latvijas Meža politikā būtiskākais ir:

- sargāt meža bioloģisko daudzveidību un kvalitāti, lai saglabātu klimata un ūdens režīma regulāciju, kā arī aizsargātu augsni no izzūšanas;
- atbalstīt lauksaimniecībā neizmantoto zemju apmežošanu, lai palielinātu oglekļa dioksīda piesaisti (attīrītu gaisu);
- veicināt koksnes un tās izstrādājumu izmantošanu;
- uzlabot meža īpašnieku, apsaimniekotāju un sabiedrības zināšanas par meža bioloģisko daudzveidību un meža nozīmi ekoloģijā.

7.3. logs Riski meža zemju apsaimniekošanā

Valstij būtu jāatbalsta lauksaimniecības zemju un privāto mežu īpašnieki. Nesaņemot atbalsta maksājumus meža ieaudzēšanai, zemes īpašniekiem trūks motivācijas ieaudzēt mežu neapsaimniekotās lauksaimniecības zemēs. Tāpat privāto mežu un meža zemju ilgtspējīga apsaimniekošana būs apdraudēta, ja netiks piesaistītas investīcijas meža ekonomiskās, ekoloģiskās un sociālās vērtības uzlabošanai. Mazos meža īpašumos (vidēji 8 ha) ir ievērojami grūtāk īstenot ilgtspējīgas meža apsaimniekošanas principus. Turklāt jauniegūto mežu īpašniekiem trūkst zināšanu par mežu apsaimniekošanu un tirgus ekonomiku. Pēdējos desmit gados valstī kopumā nocirsti 41-75% no kopējā ikgadējā pieauguma. Privātajos mežos nocirstais koksnes apjoms, galvenokārt saistībā ar ekonomisko stāvokli laukos, daudzkārt pārsniedz meža atjaunošanas apjomus. Lai saglabātu ilgtspējīgu resursu pieejamību valstī un likvidētu 15 neatkarības gados nokavēto, privātajos mežos atjaunošana ik gadus ir jāveic 18 tūkstošu ha platībā un jaunaudzju kopšana – 43 tūkstošu ha platībā.

39. rādītājs: Īpaši aizsargājamo teritoriju īpatsvars Latvijā %

1960	1970	1975	1980	1990	1998	2004*
0,6	0,7	2,2	4,7	6,6	6,8	12,1

Avots: Latvijas Vides aģentūra, * stāvoklis 2004. gada 1. maijā

Līdz 2001. gadam aizsargājamo teritoriju sistēmu veidoja 243 īpaši aizsargājamās teritorijas, kas aizņēma 8,9% no Latvijas teritorijas. Savukārt 2001.-2004. gadā aizsargājamo teritoriju platību palielināja par 3,3%. Katrai Eiropas Savienības dalībvalstij ir uzdots izveidot aizsargājamo dabas teritoriju tīklu – *Natura 2000*, kas nodrošinātu atsevišķu sugu un biotopu aizsardzību.

2004. gadā Latvijā šis tīkls ir 337 aizsargājamās teritorijas un 295 dabas pieminekļi un 649 mikroliegumi. Šis aizsargājamās teritorijas izvietotas samērā vienmērīgi – nedaudz vairāk to ir Austrumlatvijas zemienē, bet mazāk – Zemgales līdzenumā.

Latvijas galvenie darbi, lai novērstu dabas resursu samazināšanos un panāktu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu ir:

- ieviest kompensācijas mehānismu zemes īpašniekiem par zaudējumiem, ko rada saimnieciskās darbības ierobežojumi aizsargājamās teritorijās;
- panākt ilgtermiņa bioloģiskās daudzveidības izpēti un nodrošināt zinātnisko iestāžu materiālo un tehnisko apgādi;
- ieviest dabas aizsardzības plānus un izmantošanas noteikumus īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, kā arī īpaši aizsargājamo sugu aizsardzības plānus;

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

- iekļaut bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas politikas prasības visu tautsaimniecības nozaru normatīvajos aktos un plānošanas dokumentos;
- iesaistīt sabiedrību dabas aizsardzības pasākumos un informēt par šo pasākumu rezultātiem.

7.4. logs Izpratnes veidošana par ilgtspējīgu attīstību

Lai palīdzētu interesentiem apgūt dabas gudrības, 2001.-2003. gadā Latvijas-Dānijas sadarbības projektā *Vides gidu tīkla izveidošana Latvijā* tika apmācīti un sertificēti 22 pirmie Latvijas vides gidi. Šobrīd Latvijā strādā jau 42 profesionāli vides gidi. Savlaicīgi izvēloties maršrutu, par simbolisku samaksu var gan atpūsties svaigā gaisā, gan dzirdēt profesionālu un saistošu stāstījumu par visdažādākajām norisēm dabā. Ikdienā vides sakarību apzināšanās varētu sekmēt katra cilvēka atbalstu ilgtspējīgai attīstībai.

Piemēram, Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta gidi piedāvā nodarbības, ekskursijas un lekcijas par tēmām:

1. Vidzemes piekraste: krastu erozijas procesi, piekrastes augu valsts, piekrastes ekosistēmas.
2. Salacas upe un tās sateces baseins: ūdens kvalitātes noteikšana, izmantojot ūdensaugus un ūdens dzīvniekus, ūdeņu ekosistēmas.
3. Ģeoloģiskie objekti un procesi, ģeoloģiskā taka.
4. Meža ekosistēmas.
5. Novada kultūras vēsture – cilvēka un dabas mijiedarbība.

19. uzdevums: Nodrošināt iedzīvotājus ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni

40. rādītājs: Ūdens ņemšana no dabiskajiem avotiem Latvijā (tūkst. m³)

1998	1999	2003
343835	307346	254389

Avots: Latvijas Vides aģentūra

Latvijai ir pietiekami pazemes ūdens krājumi, lai nodrošinātu patērētājus ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni. Pazemes saldūdens resursi Latvijā ir divas reizes lielāki par ūdens maksimālo ieguvu ūdensapgādes vajadzībām visā valstī un aptuveni četras reizes lielāki par pašreizējo pazemes ūdens ieguvu.

Arī virszemes ūdens krājumi Latvijā ir bagātīgi. Tomēr ūdens resursi nav vienmērīgi izplatīti visā Latvijas teritorijā (tāpat kā ūdens ņemšana). Tā kā Latvijas augsnes un zemes virskārtas hidroģeoloģiskie apstākļi (Latvijas augsnes ģeoloģiskie parametri ļauj negadījumā viegli piesārņot pazemes ūdeņus) nerada pietiekamu drošību gruntsūdeņu aizsardzībai, seklo aku izmantošana ir pieļaujama tikai laukos. Daudz labāk aizsargāti ir artēziskie ūdeņi, un tos var izmantot centralizētai ūdensapgādei.

Resursu taupības nolūkos ir nepieciešams samazināt ūdens zudumus, kas Latvijā ir aptuveni 9-13% no paņemtā ūdens daudzuma. Zudumu samazināšanos ir veicinājusi mazo pilsētu ūdenssaimniecību modernizācija un rekonstrukcija Valsts investīciju programmas *Ūdensapgāde un notekūdeņu attīrīšana Latvijas mazpilsētās* (800+) ietvaros.

Valdības un pilsoniskās sabiedrības aktivitātes

Eiropas Savienība ir sākusi ilgtermiņa procesu ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai, īpaši akcentējot atjaunojamo resursu izmantošanu un vides jautājumu iekļaušanu citu nozaru politikās, tiesību aktos un finansējuma noteikumos.

Svarīgākie pasākumi arī Latvijā ir: attīstīt zinātni un pētniecību, iepazīstināt uzņēmējus ar labāko praksi, pārdalīt nodokļu slodzes, palielinot dabas resursu aplikšanu ar nodokļiem un ieviešot citus ekonomiskos instrumentus resursu efektivitātes paaugstināšanai, attīstīt ekomarķējuma, zaļā iepirkuma un vides analītisko pārskatu sistēmas.

Latvijā ir pieņemti vairāki ilgtspējīgai attīstībai veltīti politikas plānošanas dokumenti. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes* (2002) formulēti desmit mērķi, kas izriet no globālajiem ilgtspējīgas attīstības principiem, Latvijas ģeopolitiskās vietas pasaulē, dabas īpatnībām, sociālās un ekonomiskās attīstības pieredzes un pašreizējā stāvokļa.

Nacionālais vides politikas plāns 2004.-2008. gadam (2003) aplūko dabas resursu izmantošanu, ar resursu izmantošanu saistītās tautsaimniecības nozares (rūpniecība, enerģētika, transports, būvniecība, lauksaimniecība, mežsaimniecība, zivsaimniecība un tūrisms) un to vēlamo attīstību.

Kopš 2003. gada oktobra Latvijā strādā Ilgtspējīgas attīstības padome, kuras mērķis ir sekmēt ilgtspējīgas attīstības principu ievērošanu vides, sociālajā un ekonomikas jomā un koordinēt ilgtspējīgas attīstības procesu Latvijā.

Ilgtspējīga attīstība. Informācija

Nacionālais vides politikas plāns 2004.-2008. gadam. <http://www.varam.gov.lv/varam/DOC/vapp/Lnvpp.htm>

Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes. http://www.varam.gov.lv/varam/Doc/Lilgsp_att.htm, 2002.

Latvijas Vides aģentūra. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības indikatoru pārskats.* Rīga, 2003.

Latvijas Vides aģentūra. *Resursu patēriņa novērtējums.* <http://www.lva.gov.lv/lva/03produkti/01parskati>, 2004.

Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju kadastrs. <http://www.lva.gov.lv>

LR Vides ministrija – <http://www.vidm.gov.lv>

8

8. mērķis: Veicināt visnabadzīgāko valstu attīstību (Attīstības sadarbība)

Pasaulē vēl joprojām ir nabadzīgas valstis, kuru iedzīvotāji dzīvo nepieņemamos apstākļos. Liela daļa cilvēku šajās valstīs nesaņem pietiekamu uzturu un tīru dzeramo ūdeni, un tie bieži nedzīvo pienācīgā mājoklī. Daļa bērnu mirst, nerasniedzot piekto dzīves gadu. Vecāki bērni bieži neiet skolā, jo viņiem jāpelna iztika.

Ir virkne iemeslu, kāpēc šie iedzīvotāji un viņu valstis nevar izkļūt no nabadzības. Lai apstākļi uzlabotos, ir jāveido globāla sadarbības sistēma, kas palīdz trūcīgām vai grūtībās nonākušām valstīm attīstīties pašām un īstenot savus plānus. Tāda palīdzība, piemēram, ir tirdzniecības ierobežojumu atcelšana, atvērtāka globālā tirgus veidošana un jaunāko tehnoloģiju ieviešana.

Latvija un citas jaunās ES dalībvalstis ir labs piemērs tam, cik ātri valsts var attīstīties, ja tai ir labvēlīgi tirdzniecības noteikumi, palielinās pieeja attīstīto valstu tirgiem un tiek veidota efektīva pārvaldes sistēma.

8.1. logs Terminu skaidrojums

Attīstības sadarbība ir dažāda veida palīdzības sniegšana trūcīgām un mazāk attīstītām valstīm, lai veicinātu šo valstu ilgtermiņa sociālo un ekonomisko attīstību. *Attīstības sadarbības* partneri var piedāvāt gan savu pieredzi un zināšanas, tajā skaitā tehnisko palīdzību, gan vienkāršu projektu un sarežģītu ilgtermiņa programmu īstenošanu. Tāpat *attīstības sadarbība* starptautiskā līmenī ietver atbalstu visnabadzīgāko valstu parādu likvidēšanai, pasākumus vietējās ražošanas veicināšanai un citas darbības, kas tieši vai netieši veicina atpalikušo valstu attīstību.

Terminā *attīstības sadarbība* vārds *attīstība* nosaka palīdzības mērķi. Tas atšķiras no humanitārās palīdzības, piemēram, plūdu seku likvidēšanas vai pārtikas piegādēm badacietējiem. Humanitārā palīdzība nav ilgtermiņa risinājums, tā palīdz likvidēt katastrofas vai situācijas sekas. Savukārt *sadarbība* nozīmē bagāto valstu sadarbību ar trūcīgākām valstīm, savstarpēji vienojoties par vislabāko atbalsta veidu šo valstu attīstībai. Tā valstis izvairās no nevajadzīgas palīdzības uzspiešanas un abas puses uzņemas atbildību par sadarbības efektivitāti.

No 2003. gada Latvija tiek atzīta par valsti ar augstiem tautas attīstības rādītājiem.²⁰ Kaut arī Latvijā, tapāt kā citās pasaules valstīs, pastāv nevienlīdzība, tautas attīstības ziņā Latvija apsteidz vairāk nekā 100 valstis, un tās iedzīvotāji vidēji ir turīgāki nekā miljardiem citu cilvēku. Latvijas valstij un Latvijas iedzīvotājiem ir jāsāk apzināties pārejas periodā veikto reformu pozitīvie rezultāti. Tie paver iespējas dalīties pieredzē, veicinot citu valstu attīstību. Palīdzot citām valstīm, iesaistoties *attīstības sadarbībā*, Latvija dod savu artavu ANO globālo mērķu sasniegšanai. Tas stiprina arī pašu Latviju un tās drošību, kā arī dod iespēju gūt pieredzi Latvijas ekspertiem.

Lai pildītu mērķi veicināt visnabadzīgāko valstu attīstību, Latvijas galvenie uzdevumi ir:

20. uzdevums: Palielināt Latvijas finansējumu *attīstības sadarbības* mērķiem.

21. uzdevums: Veicināt sabiedrības izpratni un līdzdalību *attīstības sadarbībā*.

20. uzdevums: Palielināt Latvijas finansējumu *attīstības sadarbības* mērķiem

41. rādītājs: Nacionālā kopprodukta īpatsvars, kuru Latvijas valdība velta *attīstības sadarbības* finansiālajam atbalstam (%)

2001	2002	2003	2004
0.023	0.01	0.008	Nav apkopoti dati

42. rādītājs: *Attīstības sadarbības finansējuma* īpatsvars, kurš pārskaitīts caur starptautiskām organizācijām un ES budžetu, pret to, ko Latvija piešķir tieši (%)

2001	2002	2003	2004
99.1	94	92	Nav apkopoti dati

Avots: LR Ārlietu ministrija

21. uzdevums: Veicināt sabiedrības izpratni un līdzdalību *attīstības sadarbībā*

43. rādītājs: Sabiedrības atbalsts *attīstības sadarbībai* (%)

2001	2002	2003	2004
-	-	-	66.6

44. rādītājs: Valsts finansējuma apjoms caur NVO un privātā sektora organizācijām

2001	2002	2003	2004
Datus apkopos, sākot ar 2004. gadu			

Avots: LR Ārlietu ministrija

Pirms desmit gadiem Latvija bija viena no palīdzības saņēmējām. Desmit gadu laikā situācija ir mainījusies. Sadarbojoties ar turīgajām valstīm, Latvija ir saņēmusi attīstības impulsu, kas arī turpmāk nodrošinās mūsu izaugsmi.

Kopš neatkarības atgūšanas Latvijai sniegta ārvalstu palīdzība vairāku miljonu latu apjomā. Taču reālais Latvijas ieguvums nav mērāms tikai naudā. Atdevi no *attīstības sadarbības* ir izjutis ikviens iedzīvotājs. Piemēram, daudzviet ir uzceltas attīrīšanas iekārtas un sakārtota atkritumu apsaimniekošana. Ir īstenoti daudzi reģionāli projekti, kurus Latvija viena nebūtu varējusi paveikt. Latvija vienā desmitgadē ir panākusi nozīmīgu progresu, tādēļ tā var pārtapt par palīdzības sniedzēju.

Valdības un pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas

Par *attīstības sadarbības* politikas sagatavošanu un īstenošanu valsts līmenī atbild Ārlietu ministrija. Tā izstrādājusi pamatnostādnes, kuras nosaka Latvijas *attīstības sadarbības* mērķus, uzdevumus un prioritātes.

Arī laikā, kad Latvija bija palīdzības saņēmēja, mēs esam dalījušies pieredzē un snieguši palīdzību citiem. Sākumā galvenokārt tā bija humanitārā palīdzība, piemēram, zemesriču un plūdu sekū likvidēšanai. Tā, piemēram, Latvija Armēnijas zemesričē cietušajiem nosūtīja segas no padomju armijas rezervēm. Vairāk tobrīd Latvija nevarēja atļauties, jo tajā laikā Latvijā tika veiktas milzīgas reformas un līdzekļu trūka. Rocībai augot, Latvija pakāpeniski palielināja savu *attīstības sadarbības* apjomu. Latvija, piemēram, ir sniegusi palīdzību Ukrainai valsts un pašvaldību pārvaldes reformās. Vairāki Latvijas valsts un nevalstisko organizāciju eksperti ir palīdzējuši sakārtot citu valstu tieslietu sistēmu, mācījuši tiesnešus un policistus, dalījušies pieredzē par spēcīgas valsts centrālās bankas, funkcionāla veterinārā dienesta veidošanu, vides jautājumu risināšanu un devuši citus padomus. Tuvākajā nākotnē Latvija cer īstenot projektus demokrātijas un tautsaimniecības attīstības veicināšanā, vides aizsardzībā un valsts pārvaldes un pašvaldību reformu procesā arī citās NVS un Balkānu valstīs. Tas ilgtermiņā palīdzēs nodrošināt šo valstu attīstību un līdz ar to arī stabilitāti reģionā.

Starptautiskajā valstu saimē Latvija arvien noteiktāk sevi apliecina kā palīdzības sniedzēja. 2000. gadā, pievienojoties ANO Tūkstošgades deklarācijai, Latvija visai pasaulei parādīja, ka tā vēlas piedalīties nabadzības izskaušanā un apņēmas arī piešķirt šim mērķim finansējumu²¹. Pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijai jāapliecina, ka tā īsteni pieder Eiropas saimei un atbalsta vispasaules nevienlīdzības mazināšanu. Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij ir pienākums piedalīties Eiropas *attīstības sadarbības* politikas veidošanā un īstenošanā. Atbildot uz ANO aicinājumu turīgajām valstīm palielināt savu *attīstības sadarbības* finansējumu, 2002. gada martā Barselonā ES dalībvalstis apņēmas līdz 2006. gadam palielināt savus *attīstības sadarbības* budžetus, sasniedzot 0,33% no NKP. Protams, jāizvērtē, cik lielā mērā, ņemot vērā iekšējo situāciju, Latvija var palielināt savu finansējumu. Tomēr galvenais šajā ziņā ir parādīt politisko gribu palielināt ieguldījumu *attīstības sadarbībā*.

Latvija ir sākusi *attīstības sadarbības* valsts politikas izstrādi. 2003. gadā Ministru Kabinets pieņēma *LR Attīstības sadarbības politikas pamatnostādnes*. Ārlietu ministrija izstrādās *Latvijas attīstības sadarbības programmu 2005.-2010. gadam*. Katru gadu tiks veidots darbības plāns, kurā konkrētāk norādītas Latvijas *attīstības sadarbības* prioritārās valstis un jomas katram nākamajam gadam.

Latvija jau sākusi veikt iemaksas arī kopējos starptautiskajos budžetos. Kopš 2004. gada Latvija veic iemaksas ES kopējā budžetā no kura ~ 4.6% tiek nodoti *attīstības sadarbības* mērķiem. Mūsu valsts arī veikusi iemaksas atsevišķām ANO aģentūrām un citām starptautiskām organizācijām, piemēram, Starptautiskajai Sarkanā Krusta organizācijai.

Nozīmīga loma *attīstības sadarbības* īstenošanā ir nevalstiskajam sektoram. Vairākas Latvijas nevalstiskās organizācijas (NVO) ir sniegušas palīdzību citās valstīs. Piemēram, Latvijas Portidžas Mācībsistēmas asociācijas pieredzi varējuši izmantot alternatīvas bērnu agrinās korekcijas un audzināšanas sistēmas veidotāji Gruzijā. Arī Latvijas Pašvaldību savienība pašvaldību vadības jautājumos regulāri sadarbojas ar pašvaldībām citās valstīs. Daudzas Latvijas nevalstiskās organizācijas ir piedalījušas starptautiskos projektos un veikušas brīvprātīgu darbu, tādējādi gūstot vērtīgu pieredzi. Lai kopā ar valdību izstrādātu un veicinātu *attīstības sadarbības* politiku, 21 Latvijas nevalstiskā organizācija ir izveidojusi Latvijas Platformu Attīstības sadarbībai (LAPAS). Viens no šīs apvienības tuvākajiem mērķiem ir veicināt sabiedrības izpratni par *attīstības sadarbību* un atbalstīt Latvijas nevalstisko organizāciju dalību starptautiskos *attīstības sadarbības* projektos.

Jau šodien Latvijā ir cilvēki, kas snieguši *attīstības sadarbību* gan kā brīvprātīgie Ganā un Indijā, gan kā dalībnieki starptautiskos projektos Moldovā, Gruzijā, Kosovā un citur. Tāpat ir privātie uzņēmēji, kas starptautiski finansētu projektu ietvaros devuši netiešu ieguldījumu, īstenojot lielākus infrastruktūras celtniecības un atsevišķus konsultāciju uzdevumus mazāk attīstītās valstīs.

Sniedzot politisku un finansiālu atbalstu NVO iniciatīvām, valsts veicina sabiedrības palīdzību cilvēkiem nabadzīgākās valstīs. Valdība paredz izveidot finansēšanas mehānismu, kas ļautu Latvijas nevalstiskajām organizācijām pieteikties uz grantiem dažādu projektu īstenošanai *attīstības sadarbības* jomā. Tā Latvijas NVO iegūs pieredzi, kas nākotnē dos iespēju īstenot starptautiskus attīstības sadarbības projektus ar Eiropas Savienības vai citu starptautisko organizāciju finansējumu.

Attīstības sadarbība. Informācija

Ārlietu ministrija – <http://www.mfa.gov.lv/lv/Arpolitika/Attistibas-sadarbiba>

Latvijas Republikas attīstības sadarbības politikas pamatnostādnes. <http://www.mk.gov.lv>, 2003.

Attīstības sadarbības politikas plāns 2005. gadam. <http://www.mk.gov.lv>, 2004.

Noslēgumā

Latvijā attīstības temps bijis ļoti ātrs. Pēc neatkarības atgūšanas, pārējas posma pirmajos gados, Latvijas valdība nodarbojās ar visu galveno sistēmu pārorientēšanu no plānotās saimniecības uz tirgus ekonomiku.

Kopš 2004. gada Latvija atrodas jaunā reģionālā telpā, kurā Latvijas Tūkstošgades attīstības mērķi prasa tuvināties Eiropas Savienības vidējam līmenim, veicinot taisnīgumu vai, kā to sauc Eiropā, sociālo kohēziju (saliedētību). Tas nozīmē, ka līdz 2015. gadam Latvijas iekšpolitikā jāstrādā pie tā, lai mazinātu atšķirības starp sabiedrības grupām un iespējām, kas tām dotas.

Reģionālajai politikai jāstimulē lauku iedzīvotāju labklājības pieaugums. Nabadzības un sociālās atstumtības novēršanas politikai jāpalielina iespējas tiem, kuri attīstības ātrgaitas maģistrālē, kāda līdz šim bijusi Latvija, nav izjutuši savas personīgās labklājības pieaugumu. Veselības politikai jāpanāk, ka cilvēki dzīvo ilgāk.

Latvija spēs 2015. gadā sasniegt savus Tūkstošgades attīstības mērķus, ja valdība un pilsoniskā sabiedrība īsteno plānoto politiku, pievēršot uzmanību katra mērķa riska grupām.

Kopsavilkums

Par Latvijas progresu Tūkstošgades attīstības mērķu sasniegšanā

Uz Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) *Tūkstošgades deklarācijas* (2000) pamata pasaulē izstrādāti astoņi savstarpēji saistīti *Tūkstošgades attīstības mērķi* (TAM), kuru īstenošana līdz 2015. gadam uzlabos dzīvi tiem, kuriem klājas visgrūtāk. Latvija ir izstrādājusi divdesmit vienu uzdevumu un četrdesmit četrus rādītājus, lai piemērotu šos globālos mērķus Latvijas apstākļiem. Šajā ziņojumā tiek aprakstīts progress valstī šo mērķu īstenošanā.

Latvija virzās pretim gandrīz visu mērķu sasniegšanai. Tomēr virzības temps ir dažāds. Atsevišķās jomās, piemēram, mātes mirstības vai bērnu mirstības mazināšanā, kā arī HIV/AIDS ierobežošanā, mērķtiecīgi pasākumi un darbs ar riska grupām palīdzēs mērķus sasniegt ātrāk. Citās jomās, piemēram, vienāda atalgojuma nodrošināšana sievietēm un vīriešiem vai vispārējās vidējās un profesionālās vidējās izglītības nodrošināšana visiem, progress ir, taču lēnāks. Pavisam lēni pagarinās vīriešu mūža ilgums, kas ir salīdzinoši ļoti īss uz Eiropas fona.

Nav apturēts plaisas pieaugums starp bagātākajiem un nabadzīgākajiem. Tas nozīmē, ka nabadzīgo skaita palielināšanās var radīt lēnāku progresu pārējo mērķu sasniegšanā. Tāpēc ir svarīgi noteikt iedzīvotāju grupas ar lielāku risku nonākt nabadzībā un piedāvāt tām iespējas mazināt nabadzības cēloņus un sekas.

Īsumā par katru mērķi:

1. mērķis: Samazināt nabadzību

Netiek apturēta ienākumu atšķirības palielināšanās starp bagātākajiem un nabadzīgākajiem. Ja nekas netiks darīts, lai to novērstu, līdz 2015. gadam lielāks risks kļūt arvien nabadzīgākiem ir lauku iedzīvotājiem, ģimenēm ar trim un vairāk bērniem, ģimenēm, kurās ir bezdarbnieki, kurās viens vai vairāki cilvēki ir nopietni slimi vai invalīdi, kurās ir tikai viens apgādnieks (īpaši, ja tā ir sieviete). Pēdējā laikā salīdzinoši nabadzīgāki kļūst arī jaunieši vecumā no 15 līdz 24 gadiem.

2. mērķis: Nodrošināt visiem iedzīvotājiem pamatizglītību, kā arī iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību

Pieaug pamatizglītības programmu apguvušo bērnu skaits un lēnam pieaug to jauniešu skaits, kas iegūst vispārējo vidējo un profesionālo vidējo izglītību. Tomēr ir bērni, kuri neapmeklē izglītības iestādes un neiegūst profesiju, līdz ar to mazinot iespējas nākotnē sevi uzturēt un iekļauties sabiedrībā. Šie jaunieši ir jāmotivē izglītoties un jebkuram cilvēkam, kas pārtraucis mācības, jānodrošina iespēja tās atsākt un iegūt pamatizglītību un vidējo vai profesionālo izglītību.

3. mērķis: Nodrošināt vienādas iespējas sievietēm un vīriešiem

Vīriešu mūža ilgums pieaug ļoti lēnām. Tas ir tāpēc, ka joprojām daudziem vīriešiem ir neveselīgs dzīves veids, viņi mirst pārāgi, turklāt vīrieši darba spējīgā vecumā cieš no ārējiem nāves cēloņiem (tādiem, kā vardarbība, ceļu satiksmes negadījumi,

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

pašnāvības u.c.). Vidējā darba alga aug gan sievietēm, gan vīriešiem, taču sieviešu ienākumi nav ne tuvu vīriešu ienākumu līmenim. Sievietēm joprojām ir lielāks nabadzības risks, it sevišķi vecumdienās un ja tās vienas audzina bērnus. Sieviešu skaits Saeimā joprojām ir mazs, bet pašvaldību domēs tas pakāpeniski tuvinās vīriešu skaitam. Pēdējos desmit gados tikai 25-30% uzņēmumu vada sievietes un šis īpatsvars nemainās.

4. mērķis: Mazināt bērnu mirstību

Bērnu mirstība 5-14 gadu vecumā sarūk strauji, 15-19 gadu vecumā sarūk mazliet lēnāk, bet mirstība vecumā līdz pieciem gadiem, it sevišķi pirmajā dzīves gadā, nesarūk tik strauji, lai līdz 2015. gadam varētu sasniegt ES-15 veco dalībvalstu vidējos rādītājus. Lai uzlabotu situāciju, jāpievērš īpaša uzmanība līdz piecus gadus vecu bērnu dzīves apstākļiem, kā arī jāpanāk, lai bērni uzturētos drošā vidē.

5. mērķis: Uzlabot mātes veselību

Samazinoties mākslīgo abortu skaitam un seksuāli transmisīvo slimību izplatībai, mātes mirstība no novēršamiem nāves cēloņiem samazinās un reprodiktīvā veselība uzlabojas. Te liela loma ir plašākām zināšanām par reprodiktīvo veselību un ģimenes plānošanu.

6. mērķis: Ierobežot HIV/AIDS, tuberkulozes un difterijas izplatību, kā arī mirstību no citiem novēršamiem nāves cēloņiem

Mērķtiecīgu profilakses un ļaunuma mazināšanas pasākumu dēļ HIV/AIDS izplatība ir stabilizējusies. Taču, lai nepieaugtu HIV/AIDS izplatība heteroseksuālā ceļā, jāturpina jauniešu informēšana par profilaksi. Līdz 2015. gadam jāpanāk, ka divreiz vairāk HIV inficēto saņem atbilstošu aprūpi un ārstēšanu. Latvijā samazinājusies tuberkuloze, taču tā vēl netuvinās 1990. gada līmenim. DOTS-Plus programma palīdz savlaicīgi ārstēt tos, kuri saslimuši ar grūti ārstējamo multirezistentās tuberkulozes formu. Savukārt par epidēmiju Latvijā varētu kļūt difterija, ja vien netiks panākts, ka 90% iedzīvotāju ir pret to potēti. Šobrīd nav vakcinējušies 30% iedzīvotāju. Latvijā trūkst mērķtiecīgas valsts politikas iedzīvotāju mūža ilguma pagarināšanai. Veselīga dzīves veida popularizēšana un vīriešu pasargāšana no ārējiem nāves cēloņiem, tādiem kā pašnāvība, vardarbība, ceļu satiksmes negadījumi, kā arī alkoholisma un narkomānijas samazināšana, manāmi pagarinātu viņu mūža ilgumu. (skat. arī 3. mērķi).

7. mērķis: Nodrošināt vides ilgtspēju

Vides ilgtspējas (ilgtspējīgas attīstības) principi tiek mērķtiecīgi iekļauti valsts politikā. Palielinājusies transporta un enerģētikas ekoefektivitāte. Tā uzlabojama būvniecībā un rūpniecībā. Zivsaimniecībā un lauksaimniecībā ekoefektivitāte nav sasniegta. Energoapatēriņš ir mazs un energoresursu apgāde (atskaitot dabas gāzi) ir samērā līdzsvarota un daudzveidīga. Paredzams, ka Latvija izpildīs siltumnīcas efekta gāzu izplūdes samazināšanas saistības. Valsts ir bagāta ar mežiem un īpaši aizsargājamām dabas teritorijām. Iedzīvotāji kopumā ir nodrošināti ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni. Svarīgākā rīcība: attīstīt zinātni, iepazīstināt uzņēmējus ar labāko praksi, pārdalīt nodokļu slodzi, attīstīt ekomarkējuma, zaļā iepirkuma un vides pārskatu sistēmas. Jāturpina ekoefektīva tautsaimniecības attīstība. Papildu uzmanība jāvelta nozarēm, kurās situācija ir sliktāka. Svarīgi, lai atsevišķu nozaru pozitīvā attīstība papildinātu ilgtspējīgu attīstību valstī.

Latvijā situācija, īstenojot 7. mērķi, vērtējama kā salīdzinoši laba. Iespējams, ka šie relatīvi labie vides apstākļi varētu sekmēt pārējo Tūkstošgades attīstības mērķu ātrāku un kvalitatīvāku sasniegšanu valstī. Tas savukārt ļautu vairāk pievērsties 8. mērķim.

8. mērķis: Veicināt visnabadzīgāko valstu attīstību (*Attīstības sadarbība*)

Latvija spējusi ātri attīstīties, jo tai bijuši labvēlīgi tirdzniecības noteikumi, pieeja attīstīto valstu tirgiem un ir izveidota efektīva pārvaldes sistēma. Kopš 2003. gada Latvija tiek atzīta par valsti ar augstu tautas attīstības līmeni, un tādēļ tā sākusī palīdzēt trūcīgām un mazāk attīstītām valstīm ar mērķi veicināt to ilgtermiņa sociālo un ekonomisko attīstību. Nacionālā kopprodukta īpatsvars, kuru Latvija velta attīstības sadarbībai, ar katru gadu pieaug, ņemot vērā Latvijas finansiālās iespējas. Arī nevalstiskās organizācijas pakāpeniski iesaistās sadarbības projektos. Tuvākajā nākotnē Latvija cer īstenot projektus demokrātijas un tautsaimniecības attīstības veicināšanā, vides aizsardzībā un valsts pārvaldes un pašvaldību reformu procesā NVS un Balkānu valstīs. Veicot iemaksas starptautiskajos palīdzības budžetos (Eiropas Savienības, ANO), Latvija palīdz mazāk attīstītajām valstīm sasniegt savus Tūkstošgades attīstības mērķus. Katru gadu Ārlietu ministrija izstrādā darbības plānu, kurā noteiktas attīstības sadarbības prioritārās valstis un jomas.

Lai katru mērķi Latvijā īstenotu, nepārtraukti jāanalizē apstākļi atsevišķām iedzīvotāju grupām, kurām klājas visgrūtāk. Vides ilgtspējas veicināšanai nepārtraukti jāpievērš uzmanība ekoeftektivitātes un citu rādītāju rezultātiem. Tomēr Latvijā situācija kopumā ir labāka nekā vairumā valstu pasaulē, tāpēc Latvijai ir pienākums palīdzēt mazāk attīstītajām valstīm *attīstības sadarbības* ceļā. Ar mērķtiecīgu un koordinētu politiku, kā arī iedzīvotāju savstarpēju saliedētību, Latvija 2015. gadā varēs sasniegt visus astoņus Tautas attīstības mērķus.

- 1 Centrālā statistikas pārvalde. *Sociālie procesi Latvijā 2003*. Rīga, 2003.
- 2 Latvijas Universitātes Filozofijas un Socioloģijas institūts. *Sociālās atstumtības iespējamība un tās iemesli bezdarba riska apdraudētajām iedzīvotāju grupām*. Rīga, 2003.
- 3 Centrālā statistikas pārvalde. *Mājsaimniecību budžeta pētījums 2003.g.*
- 4 *Diena* 02.12.2004.
- 5 Latvijas Universitātes Filozofijas un Socioloģijas institūts. *Sociālās atstumtības iespējamība un tās iemesli bezdarba riska apdraudētajām iedzīvotāju grupām*. Rīga, 2003, 82.lpp.
- 6 Ministru Kabinets. *Koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai Latvijā*. Pieņemta 16.10.2001.
- 7 Latvijas Universitātes Filozofijas un Socioloģijas institūts. *Nabadzīgo cilvēku viedokļi – nabadzības sociālais vērtējums Latvijā*, 2000.
- 8 Ministru Kabinets. *Koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai Latvijā*. Pieņemta 16.10.2001.
- 9 Centrālā statistikas pārvalde. *Vīrieši un sievietes Latvijā 2003*.
- 10 Iekšlietu ministrijas Informācijas centra mājas lapa – <http://www.ic.iem.gov.lv/statistika/12.php>
- 11 ANO Attīstības programma. *Pārskats par tautas attīstību 2002/2003*.
- 12 Ministru Kabinets. *Sabiedrības veselības stratēģijas ieviešanas rīcības programma 2004.-2010. gadam*. 8.lpp
- 13 http://www.glabietbernus.lv/decembris_2002.htm
- 14 ANO iedzīvotāju fonds un LĢPSVA Papardes zieds. *Iedzīvotāju reproduktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (1997-2003)*. Rīga, 2004., 73. lpp.
- 15 *Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības samazināšanai 2004.-2006. gadam*, 16.lpp
- 16 Ministru Kabinets. *Programma dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.-2006. gadam*. Pieņemta 07.09.2004. www.mk.gov.lv/index.php/files/2/31574.doc, 2004.
- 17 <http://www.developmentgoals.org/Environment.htm>
- 18 <http://www.developmentgoals.org/Environment.htm>
- 19 Latvijas Vides aģentūra.
- 20 Kopš 2003. gada, kad Latvija ierindojas 50. vietā starp 175 pasaules valstīm pēc tautas attīstības indeksa (UNDP. Human Development Report 2003), Latvija tiek pasaulē atzīta par attīstītu valsti. 2004. gadā Latvija ierindojās 50. vietā starp 177 valstīm.
- 21 ANO Tūkstošgades deklarācijā un tai sekojošajā Monterejas deklarācijā tās pasaules attīstītās valstis, kuras vēl to nav izdarījušas, aicinātas vēltīt attīstības sadarbības mērķiem 0,7% no Nacionālā Kopprodukta.

Avoti, literatūra

- Āboliņa, L. *Priekšlikumi mežsaimniecības sektora rādītāju prognozēm 2005., 2010., 2015. un 2020. gada scenārijam ar pasākumiem un scenārijam ar papildus pasākumiem*. Rīga, 2004.
- AIDS portāls – <http://www.aids.lv>
- AIDS Profilakses centrs – <http://www.aids-latvija.lv>
- ANO Attīstības programma Latvijā. *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003. Cilvēkdrošība*. Rīga, 2003.
- ANO Attīstības programmas Latvijā Interneta resursi – http://www.un.lv/html_1/txt_08_03.htm
- ANO Ģenerālās asamblejas Speciālā sesija par HIV/AIDS jautājumiem (25-27. 06. 2001.)
<http://www.un.org/ga/aids/coverage/index.html>
- ANO iedzīvotāju fonds un LĢPSVA Papardes zieds. *Iedzīvotāju reprodūktīvā veselība. Pārskats par situāciju Latvijā (1997-2003)* Rīga, 2003.
- ANO Informācijas centrs. Dzimumu līdztiesība: Publikācijas & Interneta resursi – <http://www.un.lv/down/resources/bibliography.rtf>
- ANO Informācijas centrs. HIV/AIDS bibliogrāfijas saraksts – <http://www.un.lv/down/Press/bibliography.pdf>
- Bērnu un ģimenes lietu ministrija – <http://www.bm.gov>
- BOVAS Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju aģentūra – <http://www.vsmta.lv>
- Ceļu Satiksmes drošības direkcija – <http://www.csdd.lv>
- Centrālā statistikas pārvalde – <http://www.csb.lv>
- Centrālā statistikas pārvalde. *Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti. Statistikas datu krājums*. Rīga, 2002.
- Centrālā statistikas pārvalde. *Latvija un Eiropas Savienība*. Rīga, 2003.
- Centrālā statistikas pārvalde. *Sociālie procesi Latvijā. Analītiskais apskats*. Rīga, 2003.
- Centrālā statistikas pārvalde. *Vīrieši un sievietes Latvijā*. Rīga, 2003.
- Centrālā statistikas pārvalde. *Bērni Latvijā. Datu krājums*. Rīga, 2004.
- Centrālā statistikas pārvalde. *Mātes nodarbinātība un bērnu nabadzība*. Rīga, 2004.
- Centrālā statistikas pārvalde. *Nabadzības novēršanas monitoringa indikatori*. <http://www.csb.lv/Satr/nabdz.cfm>
- Centrālā statistikas pārvalde. *Ziņojums par mājsaimniecību budžeta pētījuma rezultātiem 2003. gadā*. Rīga, 2004.

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Council of Europe. *Recent Demographic Developments in Europe 2003*. Council of Europe Publishing, 2004.

Eiropas lietu birojs. *Sākotnējā pozīcija Nr.1 „Par Lisabonas stratēģiju”*, 12.10.2004.

Ekonomikas ministrija. *Latvijas tautsaimniecība: makroekonomiskais apskats 3 (20)*. Rīga, 2004.

Ekonomikas ministrija. *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*. <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=137>, 2004.06.

European Commission. *The Social Situation in the European Union 2004. Overview*. Luxembourg: EUR-OP, 2004.

Eurostat yearbook 2004. *The statistical guide to Europe - Data 1992.-2002*. <http://epp.eurostat.cec.eu.int>

Glābiet bērņus – <http://www.glabietberņus.lv/>

Ģermanis, A. *Nabadzība kā problēma arī divdesmit pirmajā gadsimtā*. Apollo portāls, <http://www.apollo.lv/portal/articles/31539>, 16. 10. 2004.

Iekšlietu ministrijas Informācijas centra mājas lapa – <http://www.ic.iem.gov.lv/statistika/12.php>

Informācija par izglītības sistēmu Latvijā – <http://www.education.lv>

Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju kadastrs – <http://www.lva.gov.lv>

Izglītības un zinātnes ministrija – <http://www.izm.gov.lv>

Izglītības un zinātnes ministrijas rīcības plāns Valdības Deklarācijas par iecerēto darbību īstenošanai. <http://www.izm.gov.lv/default.aspx?tabID=22&lang=1&id=720>

Labklājības ministrija, Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju aģentūra, Veselības statistikas departaments. *Mātes un bērna veselības aprūpe 2003*. Rīga, 2004.

Latvia's Coalition for Gender Equality. Annotated Bibliography: Internet Resources on Gender Equality – http://www.un.lv/down/resources/gender_internet.rtf

Latvijas Pediatru asociācija – <http://www.lpa.lv/>

Latvijas Republikas Veselības ministrija. *Svarīgākie normatīvie akti un politikas dokumenti ģimenes veselības aprūpē*. <http://www.vm.gov.lv/?sadala=147>

Latvijas Republikas Vides ministrija – <http://www.vidm.gov.lv>

Latvijas Sieviešu organizāciju sadarbības tīkls – <http://www.marta.lv>

Latvijas Sieviešu organizāciju sadarbības tīkls. *Ēnu ziņojums Kombinētam sākotnējam, otrajam un trešajam periodiskajam ziņojumam par 1979. gada 18. decembra konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu Latvijā Republikā izpildi*. Rīga: Pētījumi par dzimumu līdztiesību Latvijā, <http://www.lm.gov.lv>, 2004.

Latvijas Vides aģentūra. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības indikatoru pārskats 2003*. <http://www.lva.gov.lv/lva/03produkti/01parskati>, 2003.

Latvijas Vides aģentūra. *Resursu patēriņa novērtējums (saskaņošanas stadijā)*, Rīga, 2004.

LU Filozofijas un socioloģijas institūts. *Nabadzīgo cilvēku viedokļi – nabadzības sociālais vērtējums Latvijā*. Rīga, 2000.

Ministru Kabinets. *Mātes un bērna veselības aprūpes stratēģija Latvijā*. Pieņemta 13.02.2001. www.vm.gov.lv/?sadala=147

- Ministru Kabinets. *Cilvēka imūndeficīta vīrusa (HIV) un AIDS izplatības ierobežošanas programma 2003.-2007. gadam*. Pieņemta 27.11.2003. www.mk.gov.lv/index.php/files/2/6014.doc
- Ministru Kabinets. *Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam*. Pieņemts 15.07.2004. <http://www.mk.gov.lv>
- Ministru Kabinets. *Bērniem piemērota Latvija*. Pamatnostādnes pieņemtas 30.03.2004. www.mk.gov.lv/index.php/files/2/8103.doc
- Ministru Kabinets. *Konceptuālais jautājums nabadzības situācijas risināšanai un pamatnostādnes nabadzības novēršanai*. Politiskās plānošanas dokuments, apstiprināts Ministru Kabinētā 10.10.2000. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=397>
- Ministru Kabinets. *Nabadzības novēršanas stratēģija*. Pieņemts 29.08.2000.
- Ministru Kabinets. *Koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai Latvijā*. Pieņemta 16.10.2001. <http://www.lm.gov.lv>
- Ministru Kabinets. *Pamatnostādnes „Sabiedrības veselības stratēģija”*. Pieņemtas 06.03.2001. www.vm.gov.lv/?sadala=147
- Ministru Kabinets. *Izglītības attīstības koncepcija 2002.-2005. gadam*. Pieņemta 17.07.2002. <http://www.izm.gov.lv>
- Ministru Kabinets. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes*. http://www.varam.gov.lv/varam/Doc/Lilgsp_att.htm, 2002.
- Ministru Kabinets. *Latvijas Kopējais sociālās iekļaušanas memorands*. Pieņemts 02.12.2003. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=398>
- Ministru Kabinets. *Nacionālais vides politikas plāns 2004.-2008. gadam*. <http://www.varam.gov.lv/varam/DOC/vapp/Lnvpp.htm>
- Ministru Kabinets. *Bērniem piemērota Latvija 2004.-2007. gadam*. Programma, pieņemta 31.03.2004. www.mk.gov.lv/index.php/files/2/20945.doc
- Ministru Kabinets. *Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai 2004.-2006. gadam*. Pieņemts 15.07.2004. <http://www.lm.gov.lv/?sadala=399>
- Ministru Kabinets. *Programma dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.-2006. gadam*. Pieņemta 07.09.2004. www.mk.gov.lv/index.php/files/2/31574.doc
- Ministru Kabinets. *Rīcības plāns Mātes un bērna veselības aprūpes stratēģijas ieviešanai 2004.-2007. gadam*. Pieņemts 09.03.2004. www.vm.gov.lv/?sadala=147
- Ministru Kabinets. *Rīcības programma Sabiedrības veselības stratēģijas ieviešanai 2004.-2010. gadam*. Pieņemta 08.03.2004. www.mk.gov.lv/index.php/files/2/30212.doc
- Ministru Kabinets. *Programma dzimumu līdztiesības īstenošanai 2005.-2006. gadam*. Pieņemta 07.09.2004. <http://www.lm.gov.lv>
- Narkoloģijas Centrs un LU Filozofijas un socioloģijas institūts. *Narkotiku lietošanas izplatība Latvijā. Pētījuma rezultāti 2003*. Rīga, 2003.
- Narkoloģijas valsts aģentūra – <http://www.narko.lv/>
- Nodarbinātības valsts aģentūra – <http://www.nva.lv>
- Organizācijas „Glābiet bērnus” Alternatīvā ziņojuma ANO par bērnu tiesību aizsardzības stāvokli Latvijā prezentācija. http://www.glabietbernus.lv/alt_prez.htm
- Piņķe, G. *Makroekonomikas eksperta atskaite*, Rīga, 2004.

Kā dzīvosim Latvijā 2015. gadā?

Putniņa, A., red. *Iedzīvotāju reproduktīvā veselība: Pārskats par situāciju Latvijā 1997.-2003.* Rīga: UNFPA un LĢPSVA Papardes zieds, 2004.

Reķis, J. *Apvienotā atskaite par energoresursu patēriņu enerģētikā, ieskaitot transportu.* Rīga, 2004.

Sabiedrības veselības aģentūra – <http://www.sva.lv/>

Seksuālās un reproduktīvās veselības likums. Rīga: Vēstnesis 27, 2002. gada 19. februārī; stājies spēkā 2002. gada 1. jūlijā.

Social Science Information Gateway – <http://sosig.esrc.bris.ac.uk/>

The World Bank Group – <http://www.developmentgoals.org/Poverty.htm>

Tuberkulozes un plaušu slimību valsts centrs – <http://www.tuberculosis.lv>

UNAIDS – Joint United Nations Programme on HIV/AIDS – <http://www.unic.unep.org/unaid.htm>

UNICEF Innocenti Research Centre. Innocenti Social Monitor 2004. *Economic growth and child poverty in the CEE/CIS and the Baltic States.* Florence, 2004.

UNICEF LR Nacionālā komiteja. *Bērnu un sieviešu stāvoklis Latvijā. Situācijas analīze 2003.* Rīga, 2003.

United Nations Development Programme. *Overcoming Human Poverty: UNDP Poverty Report 2000.* <http://www.undp.org/povertyreport/>, 2000.

United Nations Development Programme – Gender – <http://www.undp.org/gender/>

United Nations. *First United Nations Decade for the Eradication of Poverty.* <http://www.un.org/esa/socdev/poverty/poverty.htm>

United Nations. *Statistics of Road Traffic Accidents in Europe and North America.* New York and Geneva, Vol. XXXVII-XLVII

United Nations. The Office of the High Commissioner for Human Rights – <http://www.unhchr.ch/html/menu2/isswom.htm>